

Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt

- sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen

Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt

- *sukupuolen huomioiva opas
kasvatuksen arkeen*

Toimituskunta
Marja-Leena Haataja
Tiina Hurskainen
Eija Leinonen
Ritvaleena Leinonen
Johanna Matinmikko
Marjo Riitta Tervonen
Leena Teräs

Kielentarkistus
Osuma Consult Oy

Taitto ja layout
Mainonnan Suunnittelut Immonen Ky
Ritva Immonen
Nina Karjalainen

Kuvitus
Jii Roikonen

Kustantaja
Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, WomenIT-projekti

Painopaikka
Painotalo Seiska, Iisalmi 2005

ISBN 951-42-7787-2
Uudistettu painos

Sisällysluettelo

ESIPUHE	8
MIKÄ ON WOMENIT?	9
MITÄ HALUAMME SANOA?	10

OSA 1 – Ilmiöitä, suosituksia ja hyviä käytäntöjä

VARHAISKASVATUS	12
Tytöt ja pojat, naiset ja miehet	12
Teknologiaa varhaiskasvatuksessa	13
KOULUT	15
Tytöt ja pojat, naiset ja miehet	15
Kaverisuhteiden merkityksiä koulussa <i>Elina Lahelma</i>	17
Sukupuolen mukaiset ryhmät	21
Yhden sukupuolen opetus <i>Pirkko Hynninen ja Elina Lahelma</i>	22
Ainokaisuus	25
Tytöt, pojat ja teknologia koulussa	26
Valintojen tekeminen ja niihin ohjaaminen, oppilaan- ja ammatinvalinnanohjaus	28
Johdatusta sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen <i>Päivi-Katriina Juutilainen</i>	29
LUONNONTIETEIDEN, MATEMATIIKAN JA TEKNIIKAN OPPIMINEN	33
Opetusmenetelmien kehittäminen	35
Fysiikan opettaminen ja oppiminen	35
Matematiikan opettaminen ja oppiminen	36
Tyttöenergiaa matematiikkaan <i>Alli Huovinen</i>	38
Tytöt, naiset ja tekniikan oppiminen	42
TASA-ARVOINEN KOULU	43
Säädökset ja ohjeistukset	43
Tasa-arvoinen koulu – tasa-arvoisen toiminnan kolme askelta <i>Leena Teräs</i> ..	45
Tasa-arvosuunnittelu koulussa	47
Unelmana tasa-arvoinen koulu <i>Sinikka Mustakallio</i>	47
Opettajien rooli tasa-arvoisessa koulussa	50
Tasa-arvon edistäminen globalisoituvassa koulussa edellyttää laaja-alaista asioiden tarkastelua <i>Vappu Sunnari</i>	51
KODIT	55
Tytöt ja pojat, naiset ja miehet ja teknologia	55
Pelit ja leikit	56
SUKUPUOLIKÄSITYKSEN RAKENTUMINEN	57
Millainen on tyttö tai poika – sukupuolistereotyypioiden vaikutus minä- käsitykseen ja tasa-arvoon <i>Leena Teräs</i>	57
MIEHET TASA-ARVON EDISTÄJINÄ WOMENIT-HANKKEESSA	67

OSA 2 – WomenIT-kehittämistyö ja hyviä käytäntöjä

VARHAISKASVATUS, ESI- JA ALKUOPETUS	72
Nakertajan päiväkodin WomenIT-projekti	72
Huuhkajavaaran koulu ja päiväkotikoti – HuWit	73
PERUSKOULU JA LUKIO	75
Teppanan koulu – TeppisIT-kerho	75
Kajaanin kaupungin Keskuskoulu – Viestintäkurssi tytöille	77
Hauholan koulu – Tytöt ja teknologia -valinnaiskurssi	79
Oulunsuun ala-aste, Kastellin yläaste ja lukio – Teknologiakasvatuksen kehittämisen- ja kokeiluprojekti	81
Karjasillan lukio ja Madetojan musiikkilukio – FYKE-verkostokurssi	84
AMMATINVALINNAN OHJAUS	86
Oppilaanohjauksen menetelmien kehittäminen sukupuolinäkökulmasta yläasteella ja lukiossa – Oulun case	86
Suomussalmen lukio - Tekniikka tutuksi vertaismentoroinnilla	87
Paltamon viestintälukio - Sukupuolisensitiivinen oppilaanohjaus- ja naisryhtäjäyyskurssi	89
DRAAMAKOULUTUKSEN KÄYTTÖ TASA-ARVOISEN VUOROVAIKUTUKSEN RAKENTAMISESSA JA TUKEMISESSA VARHAISKASVATUKSESSA	90
MUUT KASVATUS- JA KOULUTUSSEKTORIN SEKÄ OHJAUS-, YRITTÄJYYS- JA JOHTAJUUSTEEMOJEN ALAPROJEKTIT	91

LISÄOSA

AVAINKÄSITTEITÄ	102
SUOSITELTAVAA LUKEMISTOA JA LISÄMATERIAALIA	106
MUISTILISTAT TASA-ARVOISEMMAN JA SUKUPUOLIIHERKÄN OPPIMIS- YMPÄRISTÖN RAKENTAMISEN AVUKSI	108

ESIPUHE

WomenIT – Women in Industry and Technology 2001–2006 on Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen suunnittelema, hallinnoima ja koordinoima koulutus-, tutkimus- ja kehittämisprojekti, jonka tavoitteena oli purkaa työelämän jakoa sukupuolen mukaisesti naisten ja miesten ammatteihin ja työtehtäviin. Käsillä oleva opas on syntynyt niistä WomenIT-toiminnan aikana tehdyistä havainnoista ja kokemuksista, joita nousi esiin kasvatus-, koulutus-, ohjaus- ja opetusalan toimijoiden kanssa käydyistä keskusteluista, raporteista, työryhmätyöskentelyistä, koulutuksista ja asiantuntijalähteistä. Opas sisältää kuvauksia havaituista ilmiöistä, WomenIT-projektin suosituksia hyvistä käytännöistä ja toimijoiden kokemuksia kehittämistyön varrelta.

WomenIT-projekti sai aikaan merkittäviä tuloksia. Mukana olleet toimijat tunnistavat sukupuolten välisiä eroja aiempaa paremmin ja ottavat ne huomioon opetuksessaan ja kasvatuksessaan: hyvistä käytännöistä on tullut osa koulutyön ja päiväkotien arkea. Toimintoihin osallistuneitten tyttöjen ja naisten teknologinen tietotaidon taso nousi; he ovat rohkeampia, oma-aloitteisempia ja innostuneita tekniikan käyttäjiä. He ovat myös tietoisempia omista kyvyistään ja mahdollisuuksistaan uravalinnan suhteen. Konkreettisina tuloksina WomenIT-kehittämistyöstä ovat osallistujien lukuisten tuotosten lisäksi uudet kurssit, opetussisällöt ja -mallit, oppimateriaalit ja käytännöt.

Tämän oppaan toivotaan herättävän ajatuksia, käynnistävän keskustelua, tuovan uusia ideoita sekä tarjoavan vinkkejä opetuksen kehittämiseksi niin että se ottaa enemmän huomioon sukupuolen.

WomenIT-projektihenkilöstöllä on ollut ilo työskennellä usean vuoden ajan kasvatus-, opetus ja ohjausalan taitavien ammattilaisten kanssa, ja haluamme kiittää kaikkia hankkeessa mukana olleita ja sitä tukeneita henkilöitä sekä tämän oppaan työstöön osallistuneita.

Tämä kirja on Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt -oppaan uudistettu painos, johon on tehty teknisiä muutoksia ja päivityksiä tasa-arvolain osalta.

Oulussa ja Kajaanissa 25. toukokuuta 2005

WomenIT projektiryhmä

MIKÄ ON WOMENIT?

WomenIT on Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen suunnittelema, hallinnoima ja koordinoima koulutus-, tutkimus- ja kehittämishanke, joka sai rahoituksensa Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) Equal-yhteisöaloiteohjelmasta. Projekti toteutettiin v. 2001–2006, ja sen tavoitteena oli purkaa työelämän jakoa sukupuolen mukaisiin naisten ja miesten ammatteihin ja työtehtäviin. Toiminnan painopiste oli tyttöjen ja naisten tukemisessa teknologian pariin ja teknologia-alalle sekä heidän kannustamisessaan etenemään urallaan.

Tyttöjen ja poikien erot matematiikan ja luonnontieteellisten aineiden oppimistuloksissa ja suorituksissa ovat pienet ja vaihtelevat eri osa-alueissa. Sen sijaan opiskelu- ja uravalinnoissa sekä asenteissa ja arvostuksessa erot ovat huomattavammat. Naisten osuus teknisten alojen opiskelijoista eri koulutusasteilla on 18–20 %, kun taas esimerkiksi sosiaali- ja terveysaloilla naisia on noin 90 %. Vastaava jako näkyy myös naisten ja miesten osuuksissa eri alojen työllisistä.

WomenIT-projektin tavoitteena oli vaikuttaa valtakunnallisesti ja Euroopan laajuisesti niihin rakenteisiin ja toimintamalleihin, jotka ylläpitävät jakoa sukupuolen mukaisiin naisten ja miesten ammatteihin ja työtehtäviin, aiheuttaen samalla muillakin yhteiskunnan alueilla epätasa-arvoa. WomenIT-projektin toimintaympäristöinä olivat päiväkodit, koulut, toisen asteen oppilaitokset, ammattikorkeakoulut, yliopistot, yritykset ja työmarkkinajärjestöt. Näissä organisaatioissa toimi yhteensä yli 40 erilaista kerhoa, kurssia, koulutusta ja tutkimus- tai kehittämis-toimintaa. Toiminta-alueina olivat pääsääntöisesti Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan seudut sekä Lappeenranta.

Hankkeen toiminnat jakaantuivat kolmeen osaprojektiin. Ensimmäinen sisälsi hankkeen kokonaiskoordinoinnin ja hallinnoinnin lisäksi tutkimus- ja koulutustoimintaa sekä materiaalintuotannon. Hankkeen työelämäsektorin osaprojektissa kehitettiin ja mallinnettiin uusia toimintatapoja oppilaan- ja ammatinvalinnan ohjaukseen, rekrytointiin, muuntokoulutuksiin valmentavaan koulutukseen sekä naisten ja tyttöjen yrittäjyys- ja johtajuuskoulutukseen. Kolmannessa, kasvatus- ja koulutussektorin osaprojektissa, kehitettiin erityisesti luonnontieteisiin ja teknologiaan liittyviä kursseja, opetussisältöjä ja -menetelmiä. Hankkeessa toteutettiin kehittämis- ja tutkimustyötä myös kansainvälisessä yhteistyössä.

Lähteet tilastojen osalta:

Vitikka, E. (toim.) 2004. Koulu - Sukupuoli - Oppimistulokset. Opetushallituksen moniste 8/2004. Helsinki: Edita Prima Oy.

Naiset ja miehet Suomessa 2003. Tilastokeskus. Tilastokeskuksen julkaisu.

MITÄ HALUAMME SANOAA?

Tämä opas on syntynyt sekä WomenIT-projektin monivuotisen kehittämistyön aikana että jo aiemman tasa-arvotyön myötä saaduista kokemuksista ja tehdyistä havainnoista. Tämän tyyppistä opasta ei ole Suomessa aiemmin julkaistu, ja sille on selvä tarve. Opas on tarkoitettu käytännön tueksi sille, miten sukupuolen huomioon ottavaa sekä sukupuoliroolimalleja ja epätasa-arvoistavia käytäntöjä purkavaa opetusta ja ohjausta voidaan tehdä. Oppaan toivotaan herättävän ajatuksia ja tuottavan ideoita kasvattajien oman työn kehittämiseen sukupuolen huomioivassa opetuksessa.

Oppaan ensimmäinen osa sisältää kuvauksia projektin aikana havaituista ja esiin nousseista ilmiöistä ja ongelmista, joita on koottu sekä toimijoiden kokemuksista että koulutuksista, käydyistä keskusteluista ja asiantuntijalähteistä. Myös kansainvälisessä yhteistyössä saadut kokemukset ovat olleet samansuuntaisia havaintojemme kanssa. Projektissa on ollut mukana joukko pitkään tasa-arvotyötä tehneitä henkilöitä ja iso edustus kasvatusta, opetusta ja ohjausalan ammattilaisista. Ilmiökuvauksiin on liitetty sekä toimenpide-ehdotuksia että WomenIT-projektin kokemuksia, aikaansaatuja tuloksia ja malleja ilmiöiden piiristä. Sisällön painopiste on siis WomenIT-kokemuksissa, mutta myös ilmiöitä koskevia tutkimuksia on esitelty suositeltavana lisäaineistona. Osa sisältää niin ikään asiantuntija-artikkeleja, jotka tuovat esiin moninaisia näkökulmia kasvatukseen ja opetuksen tasa-arvoon. Oppaan toisessa osassa on WomenIT-hankkeen hyviä käytäntöjä ja alaprojektien kuvauksia. Oppaan lopussa oleva lisäosa sisältää erilaista materiaalia kasvattajien, opettajien ja ohjaajien työn tueksi.

WomenIT-projektin painopiste oli tyttöjen ja naisten tukemisessa teknologia- ja teollisuusaloille, joten tämänkin oppaan ilmiöt ja kokemukset heijastuvat paljolti tyttöjen ja naisten ja heihin liittyvien tasa-arvokysymysten sekä tekniikan, luonnontieteiden ja matematiikan välityksellä. Yksi tärkeimmistä huomioista tätä opasta luettaessa on muistaa se, että sukupuolten välillä on eroja ja ne on tunnistettava ja huomioitava opetuksessa ja kasvatuksessa, mutta myös sukupuolten sisällä on eroja. Kaikki tytöt eivät ole hiljaisia, kilttejä tyttöjä, kuten myöskään kaikki pojat eivät ole äänekkäitä, tekniikasta kiinnostuneita poikia. On tärkeää tiedostaa, että omassa kasvatusta ja oppimisympäristössä on tyttöjä ja poikia mutta myös yksilöllisiä tyttöjä ja poikia.

Yhtälailla on hyvä muistaa, ettei WomenIT-projektin, kuten ei myöskään tämän oppaan tavoitteena ole ollut saada kaikkia tyttöjä ja naisia valitsemaan teknologia- tai teollisuusaloja. Tavoitteena on saada valinnat aidoiksi, sukupuolesta tai sen mukaisesta ohjauksesta riippumattomiksi, olipa kyseessä sitten lelujen, välineiden tai opiskelupaikan valinta. Tasa-arvo ei ole yhtä kuin kaikille samaa.

Käsillä olevan oppaan sisältö on WomenIT-projektin ja sen toiminnan aikana esiin tuotuja näkökulmia ja kokemuksia. Siinä ei oteta kantaa tyttöjen ja poikien synnynäisiin, biologisiin eroihin – niiden asiantuntijoita emme ole. Vahvana painopisteenä ovat ohjatut, kasvatuksen ja toimintamallien aikaansaamat ilmiöt, siis yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa syntyneet sukupuolet. Näin ollen varhaisen vaikuttamisen merkitystä ei voi liikaa korostaa.

OSA 1

- Ilmiöitä,
suosituksia ja
hyviä käytäntöjä

Tässä oppaan ensimmäisessä osassa kuvataan niitä ilmiöitä, joita WomenIT-kehittämistoiminnan aikana havaittiin, esitetään suosituksia ja toimenpide-ehdotuksia saatujen kokemusten perusteella sekä esitellään WomenIT-projektissa syntyneitä hyviä käytäntöjä. Ilmiöt hyvine käytäntöineen on jaettu eri kasvu- ja oppimisympäristöjen mukaan varhaiskasvatukseen, kouluun ja koteihin, luonnontieteiden, matematiikan ja tekniikan oppimiseen sekä tasa-arvoiseen kouluun. Mukana on myös asiantuntijakirjoituksia stereotyyppien, kouluviihtyvyyden, yhden sukupuolen opettamisen, matematiikan opettamisen, koulujen tasa-arvosuunnittelun, sukupuolisensitiivisen ohjauksen ja koulun globalisoitumisen aihepiireistä.

VARHAISKASVATUS

Tytöt ja pojat, naiset ja miehet

Sukupuolen mukaiset roolikäsitykset, niiden mukainen työn jako ja ylipäänsä käsitykset miesten ja naisten välisistä eroista muodostuvat varhain lapsuudessa. Jo aivan pienillä lapsilla on käsitys niin sanotuista naisten ja miesten töistä – mitkä työt on tarkoitettu miehille ja mitkä naisille, mikä on naisen rooli kotona ja työelämässä ja mikä vastaavasti miehen. Naiset ovat perinteisesti kodin arjesta huolehtijoita, kasvattajia, hoivaajia sekä kotona että kodin ulkopuolella, kun taas miesten vastuulla on kodin päätoimeentulo ja työelämän tekniset alat. Sukupuolen mukaiseen töiden jakoon lapsia ohjataan monilla eri tavoilla sekä tiedostaen että tiedostamatta. Jo lelujen valinnalla osoitetaan vallitsevia roolikäsityksiä; tytöille ostetaan nukkeja hoivattaviksi, pojille rakennussarjoja puuhailtavaksi. Eräässä WomenIT-projektissa mukana olleen päiväkodin tytöt kävivätkin ihmettelemään, voiko tyttö tosiaan syyttää nuotion ja käyttää vasaraa. Yhtä lailla varhain syntyneistä roolimalleista kertoo erään päiväkotikoti-ikäisen pojan ihmetys siitä, että voiko mieskin olla presidentti (Suomen presidenttinä Tarja Halonen). Lohduttava esimerkki lienee pienen tytön painokas tokaisu: ”Voivathan työtökin olla johtajia?” Merkitystä ei liene sillä, että kyseessä oli protokan johtajuus.

Töiden jakautumiseen liittyy olennaisesti myös niiden määrällinen jakautuminen. Naiset tekevät edelleenkin suurimman osan kotona tehtävistä töistä, ja kun he sen lisäksi käyvät myös töissä kodin ulkopuolella, ei ole yllätys, jos lapsen suusta kuuluu ”meillä kotona taitaa akat olla orjia”, niin kuin yhdessä WomenIT-projektin päiväkodeista kuultiin.

Hyviä käytäntöjä

Eräässä WomenIT-projektin päiväkodissa ja koulussa lapset tekivät selvityksiä siitä, miten kotityöt ovat jakautuneet omassa kodissa vanhempien kesken sekä millaisia sukupuolijakaumia lähialueen yrityksissä on. Selvitysten avulla ja saatujen tulosten välityksellä saatiin aikaan vilkasta keskustelua perinteisestä työn jakautumisesta. Sen myötä lisättiin tietoista huomiota näihin kysymyksiin sekä lasten kesken että kotona, mutta myös päiväkodin oman henkilökunnan ja lähialueen yritysten keskuudessa.

WomenIT suosittaa

Jo aivan pienten lasten kasvattamisessa ja ohjaamisessa tulisi ottaa huomioon sukupuolten väliset erot sekä tunnistaa ne toimintamallit ja rakenteet, jotka vaikuttavat roolikäsitysten muodostumiseen. On myös pyrittävä siihen, ettei lapsille syötetä jäykkää sukupuolen mukaisia malleja, vaan otetaan huomioon lasten yksilölliset ominaisuudet, lahjakkuudet ja kiinnostuksen kohteet.

Varhaiskasvattajilla ja vanhemmilla onkin merkittävä rooli tasa-arvoon ja sukupuolen huomioimiseen liittyvissä kysymyksissä uuden sukupolven kasvattajina. Tietoisuuden lisääminen on huomattavan tärkeää ja tehokkaaksi havaittu keino, jotta he voisivat toimia tasa-arvoa toteuttavina ja edistävinä kasvattajina. Ammattikasvattajien tietoisuutta ja ymmärrystä voidaan lisätä koulutuksen keinoin. Tasa-arvoon liittyviin kysymyksiin ja sukupuolen huomioimiseen tulee perehdyttää jo varhaiskasvattajien ammatillisessa peruskoulutuksessa mutta myös täydennyskoulutuksen avulla. Osaavina ammatilaisina ja merkittävää osaa lasten kasvatuksesta hoitavina heillä on tärkeä rooli niin ikään vanhempien tietoisuuden lisäämisessä, ainakin sen alkuun saattamisessa. Kodeissa tasa-arvoisempien roolimallien siirtämisessä voidaan lähteä liikkeelle kodin omien töiden määrällisesti tasapuolisemmasta jakamisesta; kaikki osallistuvat kodin töihin.

Leikin merkitys lapsen kehitykselle on kiistaton. Lapsi tarvitsee leikkiä, mutta leikki on myös oivallinen kasvatuksen väline ja paikka sekä lasten keskinäiselle että aikuisen ja lapsen väliselle vuorovaikutukselle. Leikki tuleekin nähdä myös mahdollisuutena purkaa sukupuolen mukaisia roolikäsityksiä ja ennako-odotuksia. Aikuiset voivat tarjota lasten leikkeihin uusia ja erilaisia mahdollisuuksia: "Entäs jos Saara olisikin tänään laivan kapteeni?"

Teknologiaa varhaiskasvatuksessa

Viimeisen 10-15 vuoden aikana päiväkoteihin on hankittu tietokoneita helpottamaan päiväkodin arkea ja sen hallinnollisia tehtäviä sekä toiminnan osaksi. Aluksi tietokoneita oli vain harvoissa päiväkodeissa ja vain harvoja tehtäviä varten, pääosin hallinnollisiin tehtäviin, mutta ne ovat nyttemmin tulleet myös laajempaan käyttöön. Yhä edelleen on kuitenkin päiväkoteja, joihin tietokoneita ei ole hankittu tai joissa niitä ei osata tehokkaasti käyttää. On myös päiväkoteja, joissa tietokone on vain yhden henkilön käytössä ja sijoitettuna pois muiden ulottuvilta. Näin tietokoneesta itsestään on tullut jotain erityistä, joskus mystistäkin, ja se vie itsessään aiheetta kaiken huomion eikä sen todellinen käyttömerkitys työvälineenä pääse esiin.

Päiväkotien henkilökunta, josta valtaosa on naisia, käyttää tietokonetta, mutta jos koneeseen tai laitteeseen tulee häiriö tai vika, paikalle haetaan tai apuun kutsutaan usein joku miehistä, huolimatta siitä, onko kyseinen mies teknisesti taitava tai osaava. Naiset usein tunnustavat pelkäävänsä, että rikkovat koneen. Havainnon taustalla voidaan nähdä sukupuolistereotyytiat tekniikkaa hallitsevasta miehestä ja ei-teknisestä naisesta, mutta myös sukupuolen mukaiseen kasvatukseen liittyvät kysymykset. Poikia on lapsesta saakka rohkaistu rakenteluun, teknisten välineiden kokeiluun ja käyttöön, kun taas tytöille ei ole annettu yhtäläisiä mahdollisuuksia tai heitä on varoiteltu laitteiden rikkoutumisherkyydestä.

WomenIT-projektissa tehtyjen havaintojen mukaan pojilta puuttuu usein pitkäjännitteisyyttä, mitä tulee teknisten välineiden käyttöön. Pojat tulevat ja ryntäävät uuden laitteen kimppuun, puuhastelevat sen kanssa tovin ja sitten lähtevät pois

jonkin uuden pariin. Tytöt tulevat sitten poikien jättämille ”savuaville raunioille”, kuten eräs WomenIT-projektin varhaiskasvatustoimijoista osuvasti kuvailee.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-projektissa mukana olleet varhaiskasvatuksen toimijat osallistuivat innokkaasti erilaisiin tieto- ja viestintätekniikan koulutuksiin, millä oli huomattava merkitys sekä taitojen kehittymisen kannalta että rohkaistumisessa. He näyttivät myös esimerkkiä muulle henkilökunnalle. Toimijat raportoivatkin tieto- ja viestintätekniikkainnostuksen tarttuneen myös aiemmin sitä vastustaneisiin. Merkittävää kiinnostuksen lisäämisessä oli kokemus ja tieto siitä, mitä kaikkea erilaisilla laitteilla voidaan tehdä.

WomenIT-projektissa mukana olleissa päiväkodeissa tietokone sijoitettiin samoihin tiloihin muun toiminnan kanssa. Samaa tietokonetta käyttivät sekä henkilökunta omiin tehtäviinsä että lapset omiinsa. Henkilökuntaan kuuluvat tukivat toisiaan muun muassa hoitamalla toistensa muita tehtäviä niin, että kukin vuorollaan pääsi käyttämään tietokonetta.

WomenIT-hankkeen päiväkotien ja alaluokkien projekteissa tietotekniikka yhdistettiin muihin toimintoihin, kuten esimerkiksi rakenteluun, askarteluun, satuihin ja tanssiin. Tekniikka oli tällöin välineenä toiminnan monipuolistamisessa.

WomenIT suosittaa

Tietokoneen ja muiden teknisten laitteiden tulisi olla koko päiväkodin henkilökunnan käytettävissä ja mieluiten samoissa tiloissa, joissa muukin toiminta tapahtuu, siis myös lasten käytettävissä. Lapsia on hyvä ohjata tietokoneen käytössä, asettaa siinä rajoja ja suunnata sitä tavoitteellisempaan käyttöön esimerkiksi pelailun sijasta. Tärkeää on myös huomioida tyttöjen tukeminen laitteiden käyttöön, jotta sekä pojat että tytöt saavat yhtäläiset mahdollisuudet kokeilla ja harjaantua teknisten välineiden käytössä. Näin esimerkiksi tietokoneen käytöstä saadaan luonnollinen osa (päiväkotien) arkea ja sen merkitys yhtenä työvälineenä muiden joukossa korostuu.

Päiväkotien henkilökuntaa (ja tulevia lastentarhanopettajia ja -hoitajia) tulee kouluttaa tieto- ja viestintätekniikan käyttöön, minkä myötä myös käsitys omista taidoista vahvistuu. Ja kun päiväkotien naiset saadaan käyttämään (tieto)tekniisiä välineitä, toimivat he esimerkkinä osaavista naispuolisista tekniikan käyttäjistä myös lapsille.

Käytännön vinkki eräästä WomenIT-päiväkodista: merkitse tietokoneen virtanappi, esimerkiksi tussilla värjäämällä – näin lapset löytävät oikean painikkeen helposti.

KOULUT

Tytöt ja pojat, naiset ja miehet

Luokkahuonehavaintojen mukaan tytöt ja pojat käyttäytyvät luokkahuonetilanteissa hyvin eri tavoin. Pojat vievät luokassa pääosan ajasta, tilasta, äänestä ja opettajan huomiosta ja ohjauksesta, tytöt ovat useammin hiljaisia ahertajia. On kuitenkin tärkeää huomata, että sukupuoliryhmien sisällä on eroja; eivät kaikki pojat ole äänekkäitä, kaiken huomion valtaavia, eivätkä kaikki tytöt ole hiljaisia sääntöjen noudattajia. Yhtä lailla on tärkeää huomata, etteivät lapset automaattisesti omaksu tämän tyyppisiä käyttäytymismalleja, vaan he noudattavat heille aivan pienestä lapsesta saakka tarjottuja ja tuettuja malleja siitä, miten tytön ja pojan tulee käyttäytyä. Tytöt saavat näkyä, vaan eivät kuulua, poikien taas kuuluu olla ”vilkkaita viikareita”.

Tehtyjen havaintojen mukaan pojat siis ottavat usein pääroolin luokassa. Mikäli istumapaikat ovat vapaasti valittavia, pojat ryntäävät haluamilleen paikoille ja estävät tyttöjen valintamahdollisuuden. Pojat ovat useimmiten niitä, jotka eivät noudata sovittuja sääntöjä. He huutavat mielipiteitään ja ajatuksiaan ääneen eivätkä pyydä puheenvuoroa esimerkiksi viittaamalla. Tai poika voi estää tunnin alkamisen kieltäytymällä ottamasta pipoa päästään, ja jos se hetkeksi saadaankin pois, se on taas kohta uudestaan pojan päässä. Opettajat usein myös olettavat, etteivät pojat ole tehneet läksyjä, kun taas tyttöjen oletetaan tehneen ne kiltisti ja tunnollisesti. Voidaan siis nähdä, että pojat ovat omaksuneet itselleen miehillem sopivaksi katsotun tehtävän käyttää valtaa, kohdistuipa se sitten opettajaan, luokkakavereihin tai toimintaan. Tytöt puolestaan ovat pääsääntöisesti hiljaisia, noudattavat sääntöjä, viittaavat, vastaavat vain kysyttäessä, osallistuvat poikia enemmän jälkisiivouksiin ja niin edelleen. Tytöt noudattavat kilttinä olemisen rooliaan ja toimivat näin myös järjestyksen ja työrauhan ylläpitäjinä.

Muun muassa Helsingin yliopiston tutkijan Katariina Hakalan ja Loimaan lukion apulaisrehtorin Riitta Soron väitöskirjatutkimusaineistoista nousee esiin luokkahuonetilanteita kuvaavia ilmiöitä. Hakala tutkii vielä julkaisemattomassa väitöskirjassaan ”Opettajan paikka. Erojen ja valtasuhteiden rakentuminen peruskoulun opettajien puheessa ja koulukäytännöissä” muun muassa opettajan ja oppilaiden välisten suhteiden rakentumista. Tutkimusaineiston yhtenä osana Hakalalla on helsinkiläisistä peruskouluista kerätty etnografinen aineisto, joka sisältää muun muassa luokkahuonekuvauksia. Riitta Soro on tutkinut opettajien uskomuksia tytöistä, pojista ja tasa-arvosta matematiikan alalla kyselyn ja haastatteluiden avulla. Soron tutkimusaineistosta nousee selvästi esille opettajien näkemys tytöistä hiljaisina puurtajina ja se, että pojat häiritsevät tunnin kulkua tyttöjä useammin. Myös kansainväliset havainnot tukevat suomalaisten kokemuksia.

Miksi näiden asioiden sallitaan tapahtuvan? Yksi syy voi olla, ettei opettaja tiedosta luokkahuoneensa näkymättömiä rakenteita, ei huomaa toteutuvia toimintamalleja. Voidaan ajatella, ”ettei minun luokassa toimita noin” tai ”minun luokassani kaikkia kohdellaan samanarvoisesti ja tasapuolisesti”. Tähän liittyy läheisesti sukupuolineutraalisuuskysymys, jota on pidetty ja edelleen pidetään oikeanlaisena toimintamallina suhtautumisessa tyttöihin ja poikiin ja tasa-arvon toteutumiseen. Tytöt ja pojat nähdään lapsina ja oppilaina, ilman että tunnustetaan tai tunnustetaan sukupuolten tai yksilöiden väliset erot ja huomioidaan ne kasvatuksessa ja opetuksessa. Ajatellaan tasa-arvon saavutettavan sillä, että jätetään sukupuoli huomioimatta tai kohdellaan kaikkia samalla tavalla. Pahimmillaan sukupuolineutraalisuus tai -sokeus aiheuttaa kuitenkin stereotyyppisten käsitysten ja asenteiden toteutumisen ja siten epätasa-arvoisen kohtelun.

Yksi näkemys edellä kuvattuihin ilmiöihin on poikien käyttämä valta suhteessa toisiinsa. Sitä usein pidetään stereotyyppisesti maskuliinisena toimintamallina, joka

on yhteiskunnassa sallittua ja arvostettua, ja sen myötä poikien käyttäytyminen hyväksytään. Tämän päivän koulua pidetään naisten alueena, koulua syytetään tyttökeskeisyydestä ja tätä vastaan pojatkin kapinoivat ja se heille sallitaan. Tässä tilanteessa, säilyttääkseen maskuliinisuutensa, pojalla ei ole muuta mahdollisuutta kuin noudattaa annettua mallia, ainakin niin kauan kuin muut näkevät.

Tai kenties opettaja kokee, ettei hänellä ole keinoja tai välineitä tilanteen korjaamiseksi. Opettaja voi sallia pojan vastausten huutelun, jotta tämä edes jollain tavoin osallistuisi keskusteluun ja toimintaan. Yhtä lailla pojilta voidaan kysyä enemmän pohdintaa vaativia kysymyksiä; annetaan haasteet heille, jotta heidät saataisiin keskittymään oppimiseen häiritsemisen sijaan. Tyttöjä ei kannusteta esille tulevampaan rooliin, jotta edes jonkinlainen rauha ja järjestys säilyisivät. Tyttöjen "kurinpitorooli" näkyy joskus luokahuoneessa myös niin, että hyväkäyttöksinen tyttö laitetaan istumaan häirikköpojan viereen pojan rauhoittamiseksi, vaikka näin tytön työrauha uhrataan. Toisaalta saamansa mallin mukaan pojat usein sosiaalistuvat keskenään, jengiytyvät ryhmiksi, joilla on omat sääntönsä ja "juttunsa", eivätkä sulaudu muuhun luokkaryhmään ja sen toimintamalleihin.

WomenIT suosittaa

Opettajien tulee tiedostaa luokahuoneensa toimintamallit ja -rakenteet, ja heille tulee tarjota työkaluja, keinoja hallita ko. tilanteet. Jo asioiden keskusteluun nostaminen voi käynnistää tiedostamisprosessin, mutta erityisen suuri merkitys on sekä opettajien peruskoulutuksella että täydennyskoulutuksella. Opettajien koulutusta tulee kehittää tasa-arvon ja sukupuolen problematisoinnin näkökulmasta.

Yksi tiedostamisen kasvun välineistä on oman toimintamallin ja -tapojen tutkailu. Tämän oppaan lopussa on muistilistoja, joiden avulla voi omaa opetusta ja kasvatusta arvioida sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta. Myös oman luokahuoneen tarkkailu "ulkopuolisin silmin" voi avata silmät huomaamaan luokan toteutuvat rakenteet ja käyttäytymismallit: miten luokan tilan ja äänen käyttö jakaantuu, ketkä vievät enimmäkseen ajan huomiosta ja millä perustein.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-projektissa oli mukana opettajankoulutuslaitoksia, joissa toteutettiin sekä opettajien peruskoulutuksen että täydennyskoulutuksen kehittämistoimintaa. Sekä työelämässä oleville naispuolisille opettajille että luokan- ja aineenopettajiksi opiskeleville järjestettiin sukupuolen huomioon ottavaa multimedia- ja tieto- ja viestintäteknistä koulutusta. Projektissa oli mukana myös luonnontieteellisten tieteiden laitoksia, joiden toiminnan tavoitteena oli sekä houkutella (nais)opiskelijoita lisää aineenopettajakoulutukseen että aineenopettajakoulutuksen kehittäminen sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta.

Sukupuolen mukaisiin rooleihin ja sen myötä (työ)tehtäviin ohjataan kouluissa myös opetussuunnitelmallisesti. Hyvä esimerkki on teknisiiin ja tekstiilikäsitiöihin jako; pojat ovat valinneet perinteisesti tekniset työt ja tytöt tekstiilitöyt. Rärkeimpiä lienevät ne tapaukset, joissa lukujärjestyksellä ohjattiin oppilaat valitsemaan perinteisen tavan mukaan, esim. sijoittamalla tyttöjen liikuntatunnit teknisten töiden kanssa yhtäaikaiksi ja päinvastoin. Toisaalta ainoana tyttöinä tai poikana oleminen ryhmässä estää monien ei-perinteisen valinnan tai viime kädessä saa ainokaisen tytön tai pojan jättämään kurssin kesken. Pojat voivat suhtautua vieroksuen tyttöön teknisissä toiminnoissa ja päinvastoin. Kurssien sisällöt eivät myöskään houkuttele tyttöjä valitsemaan teknisiä töitä ja poikia tekstiilitöitä.

Myös oppimateriaalit esittävät usein naiset ja miehet yksipuolisesti ja annetut esimerkit stereotyyppioita noudattaen. Tytöt näyttävät passiivisina sivustakatsojina,

pojat aktiivisina toimijoina. Matematiikkaan ja fysiikkaan liittyvät esimerkit ovat hyvin perinteisesti miehisiltä elämänpiirin aloilta: autoista, rakentamisesta ja niin edelleen.

Perusopetuksen uudessa valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa ei enää puhuta teknisistä ja tekstiilikäsistöistä, vaan käsityö-oppiaineesta. Oppiaine on 1.-4.-luokkalaisilla kaikille samansisältöinen, 5. luokasta eteenpäin oppilas voi tehdä painotusvalintoja, mutta opetushallituksen ohjeiden mukaan tällöinkin tulee huolehtia siitä, että sekä tytöt että pojat tutustuvat sekä teknispainotteisiin että tekstiilipainotteisiin aiheisiin. Koulujen tuleekin nyt huolehtia siitä, että uusien ohjeiden mukaiset tavoitteet toteutuvat. Uuden opetussuunnitelman tulee olla käytössä kaikissa peruskouluissa viimeistään 1.8.2006. Eräät kunnat siirtyivät siihen jo syksyllä 2004.

WomenIT suosittaa

Opetuksen sisällöt ja oppimateriaalit tulee laatia laaja-alaisemmin niin, että ne koskevat mahdollisimman monimuotoisia elämänpiirejä, toisin sanoen tarjotaan pojille hoivaan ja kotiin liittyviä aihesisältöjä ja esimerkkejä ja tytöille tekniikan alan sisältöjä. Paikallisia opetussuunnitelmia laadittaessa, kuten kaikessa koulun kehittämistyössä, koulujen rehtoreiden tulee toimia esimerkkeinä muulle koulun henkilökunnalle, tiedostaa mahdolliset epätasa-arvoistavat rakenteet ja toimintamallit ja estää niiden toteutuminen.

Kaverisuhteiden merkityksiä koulussa

Elina Lahelma

Elina Lahelma toimii professorina Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksella. Lahelman tutkimuksien painopisteenä on kasvatussosiologia sekä sukupuoli kasvatuksessa ja koulutuksessa. Lahelma on analysoinut sukupuolten välistä tasa-arvoa ja erojen rakentumista koulutuspoliittisesta näkökulmasta sekä sukupuolta opetussuunnitelmissa ja koulukirjoissa. Lisäksi hän on tehnyt etnografista tutkimusta yläasteen kouluissa sekä pitkittäistä elämänhistoriatutkimusta nuorten siirtymisestä aikuisuuteen. Lahelma on julkaissut useita teoksia ja artikkeleita tutkimuksiensa pohjalta.

Paljon hauskoja hetkiä (...) meillä oli kuitenkin aika hyvä henki, (...) kaikki tuli sillai keskenään toimeen. Olihan siellä sitten semmoista aina, mitä nyt kaiken näköistä jekkua ja jäynää ...

Tämä oli palanen 18-vuotiaan Timon muistoista peruskoulun yläasteen ajoilta. Henna muistelee:

Oli siellä hauskaa. (...) Tunnit niin, ei voi sanoo, et ne oli kauhean tylsiä tai sellaisia, et meillä oli hirveästi omaa huumoria sellaista mukana. Et ihan niinkun hyvälle tuulelle tuli silleen siellä. Kuului siihen joukkoon, ja oli semmonen piiri (...) Ja ku oli kipeänä niin oli: kauhee, mitäköhän siel on nyt tapahtunut? Että mitäköhän juoruja ja kaikkea?

Tutustuin Timoon ja Hennaan sekä heidän luokkatovereihinsa aloittaessani kuuden naisen tutkimusryhmässä niin kutsuttua etnografiaan eli osallistuvaan havainnointiin pohjautuvaa tutkimusta kahdessa yläasteen koulussa. Rehtori sijoitti meidät ensimmäisenä koulupäivänä seitsemänsille luokille, joiden arkea ja juhlaa seurasimme lukuvuoden ajan. Istuimme pulpeteissa ja opet-

tajanhuoneissa muistiinpanoja tehden, haastattelimme oppilaita ja opettajia sekä analysoimme koulun oppimateriaaleja ja oppilaiden tuotoksia. Kollegani dosentti Tuula Gordonin kanssa jatkoimme yhteistyötä näiden nuorten kanssa. Olemme haastatelleet heitä 18- sekä 20-vuotiaina, ja uusi haastattelukierros on alkamassa. Täten olemme seuranneet heidän siirtymisiään peruskoulusta eteenpäin mutta myös palanneet peruskouluun muistelun välityksellä.

Kaverisuhteet voimavarana

Timon ja Hennan haastatteluista valitsemani pienet palaset kuvastavat koulumuistojen nostalgisuutta, jota valoisat muistot usein hallitsevat. Muu tutkimusaineistomme tuo myös toisenlaisen kuvan peruskoulusta: ei siellä aina ollut niin hauskaa. Tutkimusasetelma mahdollistaakin nuorten koulukokemusten peilaamisen monelta suunnalta. Havainnointi tunneilla ja välitunneilla antaa yhdenlaista pohjaa. Havaintoja voidaan tarkastella niitä tulkintoja vastaan, joita saadaan samojen nuorten haastatteluista yläasteen aikana ja sen jälkeen. Toisenlaisia koulukokemuksia heijastavat heidän vastauksensa kyselyihin ja erilaisiin mielikuvitusta kutkuttaviin tehtäviin sekä heidän kirjoituksensa. Opettajien ja vanhempien näkemykset näistä nuorista taas voivat olla kokonaan toisenlaisia – tai sitten eivät. Mikään näkökulmista ei ole ainoa oikea.

Tätä kautta tutkimus haastaa yksioikoiset tulkinnat siitä, että nuoret joko viihtyvät tai eivät viihdy koulussa tai jotkut (tytöt) viihtyvät ja jotkut muut (pojat) eivät viihdy. Tällaisia näkemyksiä esiintyy usein julkisuudessa.

Koulututkimuksen painopiste on usein opetussuunnitelmassa sekä opetus-oppimisprosesseissa, oppimateriaaleissa ja metodeissa. Kutsumme tätä viralliseksi kouluksi. Tutkimuksemme toi esiin, miten koulu on nuorille myös tavattoman paljon muuta. Kouluun ei tulla vain oppimaan maantietoa tai ruotsin kieltä, vaan myös tapaamaan kavereita. Kaverisuhteiden merkitys tuli selväksi jo havaintotutkimuksen aikana. Silti niiden keskeisyys koulu-muistoissa yllätti.

18-vuotiaita nuoria haastattelimme joko yksin tai kahden – kolmen yläasteen luokkatoverin ryhmissä, sen mukaan miten he itse toivoivat. Haastattelut olivat väljiä teemahaastatteluja, joissa pyrimme kuulemaan nuorten omia tapoja viedä keskustelua eteenpäin. Peruskoulumuistelu-teeman aloimme avoimella pyynnöllä muistella yläasteaikoja. Useimmiten muistelu alkoi kavereista. Eri-tyisesti ryhmähaastatteluissa muisteltiin kaikkea sitä, mitä tapahtui virallisen koulun lomassa. Iloisen naurun säestämänä palautettiin mieliin tilanteita, joissa opettajien suunnittelemaa tunnin kulkua haastettiin: sitä ”jekkua ja jäynää” mistä Timo puhui tai niitä ”juoruja” joita Henna muisteli.

Kouluhavainnoissa toistuivat tilanteet, joissa nuoret pyrkivät katkaisemaan oppitunnin virallisen kulun ja tuomaan siihen omia juttujaan. Ahdistavan paljon luokan aikaa vievät usein opettajan ja joidenkin oppilaiden enemmän tai vähemmän kärkevät neuvottelut siitä, mikä kuuluu oppitunnille, mikä ei. Pojat aikaansaavat tyttöjä useammin häiriöksi määrittyvää ääntä ja liikettä – tosin eivät vain pojat eivätkä kaikki pojat. Usein myös tytöille juuri sillä hetkellä tärkeimmät kysymykset olivat muualla kuin vaikkapa Suomen historiassa, jota opettaja yritti opettaa. Tyttöjen toimintatapa kuitenkin on tyypillisesti vähemmän näkyvää ja kuuluvaa. He saattavat kirjoitella lappuja toisilleen, kuiskailla tai vetäytyä omiin ajatuksiinsa. Luokassa on lisäksi oppilaita, joi-

ta Suomen historia sillä hetkellä kiinnostaa tai jotka haluavat saada hyvän numeron. He saattavat kokea luokan jatkuvan metelin ja hukkaan menneen ajan todella raivostuttavana. Auli pohti haastattelussa 13-vuotiaana:

*Ne on just pojat, jotka yleensäkin lyö kaiken lyttyyn. Se menee aina lötinäksi sitten, kun ne rupeaa riehumaan siellä. (...) se riippuu sit ihan siitä opettajas-
ta, kun se antaa niitten riehua. Kun se ei huuda. Mä sanoinkin sille, että sun
täytyy huutaa kovempaa, sun täytyy lyödä nyrkki pöytään.*

Nyrkin pöytään iskeminen voi hiljentää luokan mutta ei välttämättä tee opiskelua kovin miellyttäväksi kenellekään. Olisiko mahdollista löytää keinoja, joiden avulla nuorille tärkeät kaverisuhteet toimisivat oppimisen voimavarana, ei häiriönä? Monet opettajat rakentavatkin opetustilanteita enemmän nuorten keskinäisen vuorovaikutuksen varaan. Mutta myös koulupäivän organisoinnista tulisi miettiä. Peruskoulun lukujärjestys on tiukka, eivätkä välitunnit riitä keskinäisten suhteiden hoitamiseen, jolloin ne siirtyvät oppitunneille. Kollegamme professori Janet Holland teki rinnakkaista tutkimusta Lontoon kouluissa. Näissä oli keskellä päivää tunnin tauko, jonka aikana nuoret osallistuivat erilaisiin kerhoihin, kävivät koulun kirjastossa, pelasivat jalkapalloa tai vaikkapa istuivat käytävännurkassa keskustelemassa.

Kiusaaminen kaverisuhteiden käänköpuolena

Suhteet luokkatovereihin saattavat aiheuttaa myös tuskaa: kokemukset huonosta ilmapiiristä tai kiusaamisesta sävyttävät joidenkin nuorten koulumiseluuta. Hannele kertoo pojasta, joka kiusasi häntä yläasteella:

Emmä tiedä, oliko se se leikillään, vai oliko se tosissaan. Siis kyllä se vissiin leikillään oli, mutta siis niinkun se pysty joskus raivostuttamaan, kun se oli suurin piirtein joka päivä.

Kun kysyin, miten Hannele sen kesti, hän kertoi:

No jos oli hiljaa niin se ei enää jaksanut ja sit se lopetti, et se oli siinä. Ja sit myöhemmin mä oli silleen, et no antaa olla koko helvetin jätkä, että en mäkään jaksu sitä.

Hannele ei vielä 18-vuotiaanakaan halunnut kertoa, kenestä oli kysymys. Mutta hänestä oli kasvanut itsenäinen nuori nainen, joka ei omien sanojensa mukaan enää antaisi tällaisen tapahtua.

Kiusaamisessa on olennaista toistuvuus sekä hiuksenhieno raja leikkimielisen kinastelun ja loukkaavan kiusaamisen välillä. Eri osapuolet sekä tilannetta seuraavat saattavat tulkita sen eri tavoin, ja jälkikäteen muisteltuna tapahtumille voidaan antaa vielä erilaisia merkityksiä. Monet oppilaat sanoivat, että pieni nahistelu tai nimittely on vain leikkiä, eikä sitä oteta vakavasti. Kuitenkin aineistossamme on lukuisia esimerkkejä siitä, että tällainen ”leikki” voi haa-voittaa. Eräs poika kertoi harmistuneena, että opettajat kieltävät lumipallojen heittämisen. Hän perusteli:

Ei siinä mitään suurta vaaraa ole. Monilla osuu monta kertaa lumipallo silmään silloin kun se on ollut auki. Se nyt on ollut viisi minuuttia vähän huono, mutta kyllä se lähtee siitä nopeasti ohi. Eihän lumi oo loppujen lopuksi kun vettä, vaikka se tuleekin voimalla päin.

Toinen poika taas oli sitä mieltä, että opettajien pitäisi olla valvomassa, jotta lumipalloja ei heiteltäisi. Hän oli saanut lumipallon silmäänsä, ja se oli sattunut kovasti. Hän kertoi, että häntä joskus kiusataan, ja totesi omista tuntemuksistaan: "No joskus vähän naurattaakin ja joskus sitten vähän pahalta, tottunut siihen."

Kiusaamiseen on syytä puuttua aina kun opettaja sen huomaa, mutta sitä ei ole helppoa havaita. Kiusaamisen estämiseksi on keskeistä luoda koulun puitteet ja ilmapiiri sellaiseksi, että nuoret kunnioittavat toisiaan ja erilaisuutta. Tähän voidaan vaikuttaa, jos koulussa siihen tietoisesti pyritään. Tutkimuskoulujemme opettajat pitivät tärkeänä kasvattaa nuoria ottamaan huomioon toiset ihmiset, mutta tiukan opetussuunnitelman puristuksessa tähän ei aina ole mahdollisuutta. Eräs opettaja kertoi haastattelussa:

[Kun on] joku mielenkiintoinen ja ... kasvatuksellisesti tärkeä aihe, niin kyllä joskus annan [jutella] ja ajattelen, että tämä on ihan oikein ilman muuta ... sitten monesti, vaikka mieli tekisikin jutella enemmän, niin sitten palataan siihen aiheeseen ... se on kyllä semmoinen pieni pakkopaita.

Vaikkakin tuntimuistiinpanoissamme on merkintöjä tilanteista, joissa opettaja on onnistunut konkretisoimaan kasvatustavoitteita, monia tilanteita on myös jätetty käyttämättä. Puuttuu paitsi aikaa, kenties myös valmiudet.

Kiusaamisen sukupuolittuminen

Harvemmin esiin tuodun näkökulman kiusaamiseen tuo sen tarkastelu sukupuolten välisten ja sisäisten suhteiden rakentamisen kautta. Peruskoulun viimeisten luokkien aikana nuoret etsivät omaa tapaansa olla nainen tai mies. He ovat herkkiä pienillekin vihjeille siitä, millaiset tavat liikkuu, puhua, millaiset kiinnostuksen kohteet ovat arvostettuja, sallittuja tai paheksuttuja. Kulttuurissamme elää monenlaisia maskuliinisuuden malleja, ja joihinkin niistä liittyy eron tekeminen kaikesta feminiiniseksi määrittyneestä.

Kun pojat kiusaavat tai kiusoittelevat tyttöjä, voi taustalla olla miehisen ylemmyyden esittäminen suhteessa toiseen sukupuoleen, mutta tyttöjen pilkkäämisessä voi olla kyseessä myös toisille pojille suunnattu esitys. Kun pojat kiusaavat toisia poikia, voi kyseessä olla maskuliinisuuksien asettaminen järjestykseen. Koulussa virallisesti arvostetun, koulumenestykseen pohjautuvan kilpailun rinnalle rakentuu vastakkaisia kilpailuja: ahkeruus, naismaisiksi määritellyt kiinnostuksen kohteet tai huono menestys urheilussa saattavat johtaa kiusaamiseen.

Koska tyttöjen kouluarvosanat ovat keskimäärin poikien arvosanoja korkeampia, esiintyy julkisuudessa jatkuvasti yleistävää keskustelua siitä, mitä koululle pitäisi tehdä, jotta pojat menestyisivät. Tätä keskustelua voisi olla hyödyllistä tarkastella suhteessa siihen, millaista maskuliinisuutta yhteiskunnassamme arvostetaan. Olen kuullut jopa korkeiden opetusalan viranomaisten esittävän itsestään selvyytenä, että poikia ei koulunkäynti kiinnosta. Ei ole yllättävää, että osa pojista rakentaa toisenlaisia järjestyksiä, ja tähän voi liittyä kiusaamista. On tärkeätä, miten maskuliinisuuksia koulussa rakennetaan ja miten sukupuolia asetetaan toisiaan vastaan.

Tyttöjen ajan- ja tilankäyttöä koulussa rajaavat paitsi opettajat, myös poikaoppilaat, joskus myös toiset tytöt. Koulussa tapahtuva kiusaaminen saattaa

olla joko seksuaalista tai ainakin sukupuoleen pohjautuvaa, ja siihen totuttuminen näyttää muodostuvan osaksi tyttöjen ammattitaitoa koulussa.

Yleisesti ottaen pojat käyttävät enemmän ääntä oppitunneilla kuin tytöt. Pojat myös varmistavat, että suurin osa äänitilaa on heidän – tyttöjen äänenkäyttöä kontrolloidaan huomautteluin, valituksin ja matkimalla. Esimerkiksi, kun Aura kemian tunnilla huokaisi ”ihana”, kun kokeiluneste vaihtoi väriään, seurasi tätä liioitteleva poikien kuoro ”IIIHANA!” ”SÖÖTTI!”

Opettajat ovat tietoisia tyttöjen ja poikien välisen suhteen ajoittaisesta jännitteisyydestä. Eräällä tunnilla, jolla pari poikaa puuttui jatkuvasti tyttöjen tekemisiin, huumorintajuinen opettaja huokaisi: ”Näin kasvatetaan vahvoja suomalaisia naisia – kestävät kiusaamisen.”

Enhkäpä ei tulisi lähteä siitä, että suomalaisten naisten on opittava kestämään kiusaamista – tai Suomessa hyvin yleistä parisuhdeväkivaltaa myöhemmin elämässään. Sen sijaan koulun tulisi tukea poikien – ja tyttöjen – valmiuksia ymmärtää erilaisuutta ja auttaa toisiaan.

Artikkelin lähteet

Edellä esitellyistä tutkimusprojekteista on saatavilla paljon julkaisuja. Tämä artikkeli perustuu paitsi omiin, myös muiden ryhmän jäsenten kirjoituksiin, esimerkiksi seuraaviin:

Gordon, T., Holland, J. & Lahelma, E. 2000. Making Spaces: Citizenship and Difference in Schools. London: Macmillan & New York: St Martin's Press.

Gordon, T., Hynninen, P., Lahelma, E., Metso, T., Palmu, T. & Tolonen, T. 2000. Koulun arkea tutkimassa – kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta. Naistutkimus 20(1), 17-32.

Gordon, T., Lahelma, E., Tolonen, T. & Holland, J. 2002. Katseelta piilossa: hiljaisuus ja liikkumattomuus kouluetnografin havainnoissa. Teoksessa: Aaltonen, S. & Honkatukia, P. (toim.) Tulkintoja tytöistä. Helsinki: SKS.

Lahelma, E. 2002. Gendered conflicts in secondary school: fun or enactment of power? Gender and Education 3/2002, 295-306. Lahelma, E. 2002. School is for meeting friends: secondary school as lived and remembered, British Journal of Sociology of Education, Vol. 23, No 3, 367-381.

Lahelma, E. & Gordon, T. (toim.) 2003. Koulun arkea tutkimassa. Yläasteen erot ja erilaisuus. Helsingin opetusvirasto, julkaisuja A1:2002. Helsinki: Yliopistopaino.

Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Helsinki: Yliopistopaino.

Metso, T. 2004. Koti, koulu ja kasvatus – kohtaamisia ja rajankäyntejä. Kasvatusalan tutkimuksia 19. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

Palmu, T. 2003. Sukupuolten rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189.

Tolonen, T. (toim.) 1999. Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino.

Tolonen, T. 2001. Nuorten kulttuurit koulussa: Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Gaudeamus.

Sukupuolen mukaiset ryhmät

Sukupuolen mukaisesti eriytettyjen ryhmien merkitys ja tehtävä on yksi mielenkiintoisimmista WomenIT-projektin aikana esiin nousseista teemoista ja tehdyistä kokeiluista. WomenIT-kehittämistyön tavoitteena oli tarjota tytöille mahdollisuus kehittää teknologisia taitojaan ja saada kokemuksia alueella, jolla pojat ovat perinteisesti olleet vahvempia. Usein kuulee kysyttävän, mitä eroa viime vuosina keskusteluun nousseella sukupuolen mukaisella opetuksen eriyttämisellä on entisiin

poika-tyttökouluihin, jotka on purettu suomalaisesta koulujärjestelmästä jo kauan aikaa sitten. Pääerona voitaneen nähdä se, että entisajan tyttö- ja poikakouluissa oli erilaiset opetussuunnitelmat: tyttöjen opetuksessa painotettiin enemmän kodin- ja lastenhoito ym. ”naisten aloja ja alueita”, kun taas pojilla luonnontieteitä ja tekniikkaa. Nyt uudessa ajattelumallissa painopisteenä on se, että tytöille opetetaan tyttöryhmissä niitä asioita, joita ilman he muuten jäisivät, ja päinvastoin.

Yhden sukupuolen opetus

Pirkko Hynninen ja Elina Lahelma

Pirkko Hynninen toimii tutkijana Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksella. Hynninen työskentelee myös tutkijana Equal – kansallinen teematyö -projektissa, jonka tutkimuskohteena on viime vuosikymmenten tasa-arvo -projektien hyvien käytäntöjen valtavirtaistuminen. Elina Lahelma toimii professorina Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksella. Lahelman tutkimuksien painopisteenä on kasvatussosiologia sekä sukupuoli kasvatuksessa ja koulutuksessa.

Huoli poikien koulumenestyksestä nousee julkiseen keskusteluun aika ajoin. Eräänä keinona on usein ehdotettu palaamista tyttöjen ja poikien erillisopetukseen. Meitä pitkän linjan tasa-arvoaktivisteja nämä ehdotukset hieman huvittavat. Tyttöjen ja poikien erillisopetuksen historia ja siirtyminen yhteisopetukseen ovat monimutkaisia kysymyksiä, ja erillistä opetusta ja yhteisopetusta on puolustettu ja vastustettu moninaisin, ristiin menevin perustein.

Historia

Suomessa tyttöjen ja poikien yhteisopetuksen historia on melkoisen pitkä. Harvaanasutussa maassa kansanopetus oli maaseuduilla alun perinkin yhteistä tytöille ja pojille, eivätkä kouluviranomaiset nähneet siinä mitään ongelmaa. Säätyläistyöille suunnatut tyttökoulut syntyivät 1800-luvulla poikakoulujen jälkeen, mutta yhtenäiskouluajatus oppikouluissa oli esillä jo varhain. Erilliskoulutus on merkinnyt myös erilaisia oppisisältöjä, mitä on perusteltu tyttöjen ja poikien luonnollisella erilaisuudella ja erilaisilla tehtävillä yhteiskunnassa. 1900-luvulla tyttöjen ja poikien oppisisällöt yleissivistävän koulun opetussuunnitelmassa lähestyivät toisiaan, lukuun ottamatta erilaisten kotiin liittyvien töiden opiskelua. Näistä kotitalous tuli peruskoulun myötä yhteiseksi, mutta käsityö ja liikunta eriytyvät käytännössä useimmissa kouluissa vielä nyt, 2004. Koulun käytännöissä sukupuoli erottelee monin tavoin (”Hyvää huomenta, tytöt ja pojat!”) ja oppimateriaalien kautta muodostuu käsitys naisten ja miesten erilaisista tehtävistä yhteiskunnassa, erilaisesta kansalaisuudesta. (Esim. Palmu, 1992, 2004; Lahelma, 1992, Lahelma & Gordon 2003.)

Peruskoulujärjestelmään siirtymiseen saakka tyttökoulujen keskikoulu oli vuotta poikien keskikoulua pitempi, koska ”13 vuotta täytettyään tytöt osoittavat enemmän heikkoudenmerkkejä kuin pojat” (Komiteanmietintö vuodelta 1908, ks. Haataja, 1989). Nykyisin puhutaan poikien olevan lisävuoden tarpeessa.

Tasa-arvoideologia ja ”uusi” erillisopetus

Peruskoulu poisti erillisopetuksen järjestelmätasolla. Sen jälkeinen ammatillinen koulutus käytännössä jatkaa eri tehtäviin suuntaavaa yhden sukupuolen opetusta: tytöt ja pojat opiskelevat suurelta osin eri aloilla ja eri ammatteihin. Pojat opiskelevat keskenään autonasentajiksi ja tytöt kosmetologeiksi. Tasa-arvon edistämiseksi yksi tärkeä toiminnan kohde on ollut murtaa ammatillista sukupuolijakoa. Tästä esimerkkejä on monissa WomenIT-hankkeen projekteissa (ks. projektien kuvauksia tässä kirjassa). Käytännössä on pyritty saamaan tyttöjä ja naisia miesvaltaisille aloille ja sen myötä parantamaan mahdollisuuksiaan työmarkkinoilla - ovathan miesten työt naisten töitä paremmin palkattuja.

1980-luvulla erityisesti pohjoismaissa perustettiin kokeiluluontoisesti yhden sukupuolen ryhmiä tai siirryttiin ajoittaiseen erillisopetukseen. Nämä hankkeet ovat lähteneet liikkeelle feministisistä tai tasa-arvolähtökohdista. Kokeiluissa saatuja kokemuksia on hyödynnetty 1990-luvun tasa-arvohankkeissa ja edelleen WomenIT-hankkeessa. Tasa-arvohankkeissa yhden sukupuolen opetuksesta puhuttaessa tarkoitetaan eriyttämistä yhteisten oppisisältöjen opiskelussa, tai jopa niin, että tytöille suunnatussa opetuksessa yleisemmin miesten kokemusmaailmaan liittyviä sisältöjä opetetaan perusteellisemmin kuin pojille, ja vastaavasti pojat käyttävät enemmän aikaa naisille tyypillisempiin tehtäviin. Kun vanha erillisopetus rakentui näkemykselle miesten ja naisten elämänpiirin erillään pitämisen tärkeydestä, uudessa erillisopetuksessa tavoitteena on laajentaa molempien sukupuolten osaamista. Käsitys sukupuolten välisistä synnynnäisistä ja vastakkaisista eroista on vähitellen muuttunut käsitykseksi kokemusmaailmojen tuottamista eroista, joita pyritään purkamaan.

Koska toistuvien tutkimustulosten mukaan sekaryhmissä pojat saavat tyttöjä paremmin tilaa, huomiota ja äänensä kuuluviin, on yhden sukupuolen ryhmien tarkoituksena ollut parantaa erityisesti tyttöjen opiskeluolosuhteita ja mahdollisuuksia. Erillisopetuksesta onkin ollut hyötyä erityisesti tytöille. He ovat saaneet äänensä kuuluviin ja tilaa koetella kykyjään poikien osaamisalueiksi luetuissa aineissa, kuten matematiikassa ja luonnontieteissä. Pojat ovat myös saaneet uusia kokemuksia. He oppivat huolehtimaan pienemmistä ja ruokailuhetken tehtävistä ja siivoamaan jälkensä, kun tytöt eivät ole ympärillä tekemässä sitä.

Erillisryhmät ovat useimmiten olleet yksittäisiä kokeiluja, joiden tuloksia ei ole hyödynnetty koulutuksessa laajemmin. Jotkut tosin ovat jääneet elämään varsinaisen kokeiluvaiheen jälkeen lähinnä kokeiluympäristöissään.

Tyttöjen ja poikien erillisopetus ei ole mikään automaattinen ratkaisu koulun ongelmiin, mutta harkiten käytettynä se on tarkoituksenmukainen. Erillisryhmien käyttäminen edellyttää opettajalta solidaarisuutta kumpaakin ryhmää kohtaan. Oletukset tyttöjen tai poikien ”luontaisesta” kyvykkyydestä saattavat erillisopetuksessa(kin) johtaa jopa taantumiseen oppimistuloksissa. Erillisryhmissä on mahdollista kyseenalaistaa sukupuolten välistä työnjakoa käytännössä. Poikaryhmässä myös sihteerin on poika, tyttöryhmässä puheenjohtaja on tyttö. Ehkä merkityksellisin erillisryhmien etu on se, että ne tuovat esiin sukupuoliryhmien sisäiset erot: on monenlaisia tyttöjä ja monenlaisia poikia. Sukupuolten vastakkainasettelu kyseenalaistuu, ja moninaiset olemisen tavat nousevat näkyville. Kun tämän kokenut opettaja kuulee puhuttavan tai itse tulee puhuneeksi tytöistä ja pojista yhtenäisinä ryhminä, voi hän kysyä: Ketkä tytöt? Ketkä pojat? Ja tällä tavoin jatkaa kaksijakoisuuden purkamista.

Lähteet:

Haataja, A., Lahelma, E. & Saarnivaara, M. 1989. Se pieni ero - Kirja tasa-arvokasvatuksesta. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kouluhallitus.
Lahelma, E. & Gordon, T. (toim.) 2003. Koulun arkea tutkimassa. Yläasteen erot ja erilaisuus. Helsingin opetusvirasto, julkaisuja A1:2002. Helsinki: Yliopistopaino.
Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsinki: Yliopistopaino.
Palmu, T. 2003. Sukupuolten rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189.

Brittiläinen WISE (Women Into Science and Engineering) -kampanja on selvittänyt ja koonnut muutamien koulujen kokemuksia yhden sukupuolen opettamisesta luonnontieteissä ja saanut mielenkiintoisia, Suomeenkin sovellettavia tuloksia. Selvityksessä oli mukana peruskoulu- ja lukiotason kouluja. Kouluissa oli kokeiltu erilaisia yhden sukupuolen opetusryhmäratkaisuja; joissakin kouluissa jako oli tehty kaikissa oppiaineissa, joissakin vain luonnontieteissä. Osassa kouluja jako koski kaikkia ikäryhmiä, joissakin vain esimerkiksi yläasteikäisiä. Vaikka koulut olivat hyvin erityyppisiä, saadut kokemukset yhden sukupuolen ryhmäopettamisesta olivat yhdenmukaiset:

- Tytöt kokivat hyötyneensä saadessaan lisää itseluottamusta sekä käytännöntaidoissaan että teoreettisissa opinnoissa.
- Tyttöjen asenteet luonnontieteitä ja tekniikka kohtaan muuttuivat myönteisemmiksi.
- Sekaryhmissä pojilla on taipumus mahtaila, dominoida käytännön toimintoja ja välineitä; eriytetyissä ryhmissä tältä ilmiöltä vältyttiin.
- Suurin osa tytöistä ja melko moni poikakin piti yhden sukupuolen ryhmässä opiskelusta.
- Myös erityisesti tyttöjen vanhemmat pääosin pitivät yhden sukupuolen ryhmässä opettamista hyvänä opetusmuotona.
- Opettajat olivat tyytyväisiä saadessaan opettaa tyttöjä, jotka pääsivät hyviin saavutuksiin.
- Suurin osa kouluista koki, että 16. ikävuoden jälkeen yhden sukupuolen ryhmät eivät enää olleet tarpeellisia.

Yhden sukupuolen ryhmäopetusta suunnitteleville WISE antaa seuraavanlaisia suosituksia ja ohjeita:

1. Koulun henkilökunnan tulee olla täysin sitoutunut kokeiluun tai toiminnan muutokseen.
2. Toiminnassa tulee käyttää ja arvioida sukupuolisensitiivisiä opetusstrategioita.
3. Opettajat ja opiskelijat tulee valmistaa tulevaan muutokseen ennen toteutusta.
4. Suunnitteluvaiheessa tulee pohtia perustelut ja suunnitella strategiat, siis vastata kysymyksiin "miksi?" ja "miten?":
 - ketkä osallistuvat muutokseen ja millä roolilla?
 - kuka opettaa ryhmää?
 - millä aikataululla muutos toteutetaan ja kuinka pitkäksi aikaa?
 - tarvitseeko muutos lisäresursseja ja jos kyllä, miten ne hankitaan?
 - millaisia opetussuunnitelma-, -menetelmä- ja -sisältömuutoksia on tarpeen tehdä?
 - millaisia ongelmia mahdollisesti kohdataan, ja miten ne vältetään tai ratkaistaan?
5. Muutokselle tulee saada rehtoreiden, muiden opettajien, oppilaiden, van-

- hempien ja kouluviranomaisten tuki.
6. Kaikille tulee taata tasa-arvoisesti laadukas opetus, eli ryhmiin jako tulee suunnitella huolellisesti.
 7. Toimintaa tulee monitoroida ja arvioida läpi koko toteutuksen ja olla valmis tekemään muutoksia tarvittaessa.

WISEN In a class of their own? -oppaan yhden sukupuolen opettamiseen voit tilata osoitteesta <http://www.wisecampaign.org.uk>.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-hankkeessa toteutettiin useita alaprojektitoimintoja tyttöryhmissä tavoitteena sekä edistää tyttöjen teknologisen tietotaidon kehittämistä että saada kokemuksia yhden sukupuolen opettamisesta tässä muodossa. Tyttöryhminä järjestettiin erilaisia tekniikkakerhoja ja -kurseja, tieto- ja viestintätekniikkakerhoja ja -kurseja sekä luonnontiedekerhoja ja -kurseja.

Saadut kokemukset olivat pääasiassa positiivisia: tytöt kokivat saaneensa rauhassa perehtyä aiheeseen ja välineisiin, kun pojat eivät olleet ryhmässä viemässä tilaa ja ohjailemassa. Tytöt olivat motivoituneita, tukivat ja kannustivat toisiaan, ja työrauha oli parempi kuin sekaryhmissä. Opettajat arvioivat tyttöjen olleen aktiivisempia kysymään myös neuvoja ja ohjeita. Kaikki tämä motivoi myös opettajia. Osa alaprojektitoimijoista jatkoi tyttöryhmätoteutuksiaan myös WomenIT-projektin jälkeen, mutta tyttöjen tietotaidon kasvu rohkaisi heitä aktiivisempaan rooliin myös sekaryhmässä.

Ainokaisuus

Ryhmiin ja sukupuoleen liittyvä ilmiö ovat myös ns. ainokaiset eli jonkin yhteisön sukupuolen ainoat edustajat, esimerkiksi nainen IT-alan yrityksessä tai mies päiväkodissa. On olemassa paljon kokemuksia siitä, että sukupuoli vaikuttaa joskus huomattavastikin tilanteessa, jossa muita saman sukupuolen edustajia ei ole. Vaikutukset voivat olla hyvinkin konkreettiset, esimerkiksi asioista saatetaan päättää firman yhteisissä saunailloissa, joihin ainokaisen on vaikea osallistua. Tutkimusten mukaan vaikuttavana tekijänä ei ole itse työn sisältö tai toimiala, vaan työyhteisön näkymätön tapakoodisto ja ilmapiiri, siis esimerkiksi miten miesvaltainen työyhteisö suhtautuu ainokaisiin naisiin. Onkin sanottu, että joissain tapauksissa nainen joutuu edelleen anomaan vapautta sukupuolestaan, kuten yli 100 vuotta sitten yliopistoon pyrkivänsä.

Oulun yliopiston lehtori Vappu Sunnari on tutkinut ainokaisuutta ja yliopisto-opiskelijoiden stressiä sukupuolinäkökulmasta. Sunnarin tutkimusten mukaan samantyyppisiä ilmiöitä kuin työyhteisöissä esiintyy myös opiskelijayhteisöissä. Mielenkiintoinen ilmiö on, että kasvatustieteiden ja humanististen tieteiden miesopiskelijoiden kokemuksen mukaan heitä haluttiin kuulla juuri siksi koska heitä on vähemmistö, kun taas naisopiskelijat teknisellä alalla eivät kohdanneet samanlaista kohtelua. Tekniikan alan miesopiskelijat haluavat suojella ja auttaa opiskelijanaisia. Jos nainen sanoo, ettei osaa, miehet kyllä avustavat. Nainen siis nähdään heikompana, avun tarvitsijana, jota tulee suojella. Naiset puolestaan voivat ajatella, että helppohan siellä on olla, kun siellä on auttajia ympärillä – siellä nainen voi kysyä tyhmiäkin kysymyksiä.

Toisaalta nainen voi ainokaisena kokea myös arkuutta ilmaista tietämättömyytensä, erityisesti jos kokee alemmuudentunnetta osaamisestaan. Naiset saattavatkin haalia kalenterinsa täyteen ohjelmaa tuntiessaan, etteivät osaa, ja kokiessaan tarvitsevansa paljon opetusta ja tukea, kuten WomenIT-projektissakin kävi ilmi. Ainokainen nainen joutuu myös tekemään miesvaltaisessa yhteisössä moninkertaisen työmäärän, kun taas ainokaiselta mieheltä on todettu edellytettävän vähemmän töitä kuin naisvaltaisen yhteisön muilta jäseniltä. Myös esimerkiksi opintosuoritusten arvostelu on tutkimusten mukaan lievempää miehille.

Ainokaisuudesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä voi lukea lisää WomenIT-projektin julkaisemasta ”Tasa-arvo arkeen” -oppaasta (<http://www.womenit.info/tasa-arvo.arkeen.php>) sekä Vappu Sunnarin aihetta koskevasta tutkimuksesta:

Sunnari, V. 1997. Naisopiskelijat tunnollisia - miesopiskelijat suurpiirteisiä. *Aktuumi. Sanomia Oulun yliopistosta* 5/1997, 16–22.

Sunnari, V. 2000. ”Miesopiskelijana minun puheillani on suurempi painoarvo” - Ensimmäisen vaiheen tutkimustuloksia teemasta sukupuoli ja opiskelun kuormittuminen Oulun yliopistossa. In: Liuska, H. (toim.) *Opintojen kuormittuminen Oulun yliopistossa*. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 81/2000.

Sunnari, V. 2001. Intellectually interesting or interesting because of one's sex – Female and male students' study experiences in varied university disciplines at the University of Oulu. In: *High Heels to Hi-Tech. Increase gender equality in ICT-education and professions*. Oulu Polytechnic Institute of Technology. Saarijärvi: Gummerus Printing, s. 66–76.

Tytöt, pojat ja teknologia koulussa

Teknologia ja tekniikka ovat perinteisesti kuuluneet miesten elämänpiiriin. Tyttöjä ei tueta, ohjata tai kannusteta teknologian pariin, mikä näkyy muun muassa tyttöille suunnatuissa leluissa, joista kokonaan puuttuvat rakenteluun ohjaavat elementit. Tämän myötä tytöille ei kehity teknisten välineiden ja laitteiden käsittelytaitoa eikä kokemukseen perustuvaa tuntumaa tekniikan ja mekaniikan peruslainsäädännöstä. Sitä kautta myös rohkeus ja usko omiin tekniisiin ja matemaattisiin kykyihin jäävät puuttumaan.

Tämä näkyy myös aikuisilla naisilla. Esimerkiksi naisopettajat ovat kertoneet pyytävänsä mieskollegansa apuun, jos teknisten laitteiden kanssa tulee ongelmia. Mielenkiintoista tietotekniikan osalta tässä on se, että erilaisten selvitysten mukaan nimenomaan naiset ovat tietotekniikan loppukäyttäjissä enemmistönä työssä, kotona sitten taas toisinpäin. Kotona tietokone onkin usein sijoitettuna pojan huoneeseen. Samoin muut tekniikkaan liittyvät laitteet, välineet ja työkalut ovat useimmiten perheen miesten käytettävissä, lukuun ottamatta kodinhoitoon liittyvää tekniikkaa, kuten mikrouuni, pesukoneet ja imuri.

Tyttöjen epärealistinen käsitys itsestään tekniikan osaajina on yhdenmukainen sen kanssa, miten he näkevät itsensä matematiikan osaajina. Käsitys on usein täysin ristiriitainen heidän opintomenestykseensä nähden. Tytöt ajattelevat, että "oon huono matikassa", tai että "matikka ei oo mun juttu". Hyvät koearvosanat kertovat kuitenkin jotain ihan muuta. Näin ajatellessaan tytöt usein myös luovuttavat helposti. Kun kyseessä on matematiikkaan tai tekniikkaan liittyvä ongelma, he eivät yritä loppuun saakka ajatellessaan, "etteivät kuitenkaan osaa". Edellä kuvattu ilmiö korostuu teini-iässä, jolloin sukupuoli-identiteetti ja muutos lapsesta aikuiseksi alkaa rakentua. Tällöin usein haetaan esimerkkiä ja toteutetaan ympärillä olevia malleja olla aikuinen nainen. Perinteisesti ne ovat ei-tekniset, hoivamallit.

Pojat ovat taas paljonkin rohkeampia kokeilemaan erilaisia tekniikkaan ja teknisiin välineisiin liittyviä asioita. Pojille tekninen laite on kiinnostava sinällään. Sitä tutkitaan, siitä puhutaan ja sillä kilpaillaan. Poikia kiinnostavat tyttöjä useammin pelit. Heiltä kuitenkin usein puuttuu pitkäjännitteisyys ja tavoitteellisuus toiminnassaan. Esimerkiksi tietokoneita pojat voivat "räplätä räpläämisen ilosta", ilman sen kummempaa tavoitetta. Tytöt haluavat nähdä teknisen välineen merkityksen: mitä hyötyä siitä on, mitä sillä voi tehdä, mikä on toiminnan tavoite. Pohtia voidaan, toimivatko tytöt ja pojat näin ja onko kiinnostus luonnostaan syntynyttä, vai onko tämänkin taustalla se kokemus ja käyttäytymismalli, johon heitä on pienestä saakka ohjattu – pojat saavat kokeilla, rakennella ja touhuilla koneiden kanssa, tyttöjä kasvatetaan enemmän vastuulliseen, "järkevään", tavoitteelliseen toimintaan.

Poikien rohkeudessa kokeiluun voidaan kenties nähdä syy-seuraus-yhteyskin. Poikia on varhaislapsuudesta saakka kannustettu rakentelemaan, purkamaan ja kokoamaan, puuhastelemaan koneiden ja muiden teknisten välineiden kanssa. Näin ollen he myös tuntevat laitteiden toimintaperiaatteita ja rakenteita paremmin, minkä vuoksi he eivät pelkää niiden rikkoutumista ja tietävät, että ne voidaan yleensä myös korjata.

WomenIT suosittaa

Tyttöjä tulee rohkaista kokeilemaan teknisiä välineitä ja työkaluja jo varhain ja sitä kautta luomaan kokemuksia, lisäämään käsittelytaitoja ja kokeilunhalua sekä rohkeutta ja uskoa omiin kykyihin. Tekniikasta pitäisi tulla osa tyttöjenkin arkipäivän toimintakulttuuria. Toisaalta on tärkeää myös tiedostaa, että elämme yhä teknologisoituvammassa maailmassa; tekniikkaa on kaikkialla ja myös naiset käyttävät ja osaavat käyttää sitä. Poikien rohkeutta toimia tekniikan parissa tulee edelleen tukea, mutta heitä tulee myös kannustaa vastuullisempaan, pitkäjänteisempään ja tavoitteellisempaan toimintaan.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-projektissa kokeiltiin useita toimintoja tyttöjen teknologisen tietotaidon kehittämiseksi. Näitä olivat muun muassa erilaiset tyttöjen tekniikka-, tieto- ja viestintätekniikkakurssit ja kerhot. Saadut kokemukset olivat erittäin myönteiset; toimijat raportoivat tyttöjen oma-aloitteellisuuden, rohkeuden ja innokkuuden tekniikkaa ja sen käyttöä kohtaan kasvaneen. Esimerkiksi erään tekniikkakerhon tytöt opettivat ja ohjasivat muita oppilaita, myös poikia, kerho-tuntien ulkopuolella. Opettajat arvioivat tyttöjen olleen aktiivisempia kysymään myös neuvoja ja ohjeita.

WomenIT-projektissa kehittämistyön tuloksena aikaansaadut muutokset toimijoiden keskuudessa näkyvät myös siinä, että mukana olleet naisopettajat kertoivat itse tekevänsä nyt sellaisiakin tehtäviä, joita ovat aiemmin pyytäneet miehen tekemään. Esimerkiksi muutama mukana ollut naisopettaja opetti sähköporan käytön projektin aikana ja osaa nyt tehdä tarvittavat poraukset itse.

WomenIT-projektissa havaittiin, että tyttöjen tekniikan käytössä korostui luovuus, taiteellisuus ja viestintä, mikä selvästi näkyi syntyneissä tuotoksissa ja niissä sisällöissä, jotka tyttöjä kiinnostivat. Multim mediasisällöt ovatkin yksi suosituimpia tietotekniikan osa-alueita tyttöjen ja naisten keskuudessa. Tytöt myös käyttävät internetiä selvästi poikia enemmän viestintään.

WomenIT suosittaa

Sisältöjen ja tavoitteen merkitystä on tekniikan opetuksessa ja käytössä nostettava enemmän esiin, mikä omalta osaltaan tukee myös suomalaisen tietoyhteiskunnan suuntausta sisällöntuotannon kehittämisen suuntaan; uusia ammatillaisia tarvitaan. Tavoitteellisella tietotekniikan osaamisella saadaan myös parempia tulevaisuuden sovellusten kehittäjiä, joita tietoteollisuuden ala kaipaa ja mikä on myös yksi yritysten motivaatiotekijöistä haluta naisia alalle. Yhtäläillä alan yritykset tarvitsevat monialaisia sisältöjen osaajia, minkä myötä sekä sisältöjen laatua että sovellusten ja kovan tekniikankin käytettävyyttä voidaan parantaa.

Lapsia ja nuoria tulisi ohjata laaja-alaisiin kiinnostuksen kohteisiin tekniikan ja sisältöjen osalta.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-projekteissa tuotettiin suuri määrä erinomaisen hyvin tehtyjä ja laaja-alaisia sisältöjä ja multimediatuotoksia, joista esimerkkeinä päiväkotilasten tuottamat animaatiot, koululaisten multimediaesitykset ja -sisällöt, elokuvat ja niin edelleen. Tuotoksia esitellään tarkemmin tämän oppaan toisessa osassa alaprojektikuvauksissa sekä myös WomenIT-hankkeen tuottamassa "WomenIT-projektit ja Hyvät käytännöt" -julkaisussa.

Käytännön vinkki: Hyvä tapa havainnollistaa tietokoneen tiedostojärjestelmää, sen kansioita ja tiedostoja, ovat tavalliset oikeat, erikokoiset laatikot.

Käytännön vinkki: Lapset innostuvat helposti tietokoneen purkamisesta ja kokoamisesta. Koululle kannattaa siis jättää vanhoja tietokoneita tätä tarkoitusta varten – se lisää myös tietokoneen toimintaperiaatteiden ymmärrystä ja siten rohkeutta käyttää sitä.

Valintojen tekeminen ja niihin ohjaaminen, oppilaan- ja ammatinvalinnanohjaus

Erilaisten valintojen tekeminen ja niihin ohjaaminen näyttäytyy kouluissa hyvin moni eri tavoin: millaisia opetussisältöjä ja -menetelmiä valitaan, millaisia kursseja valitaan, miten ja millaisiin oppiaine- ja opiskelupaikkavalintoihin oppilaita ohjataan ja niin edelleen.

Linda Gottfredsonin mukaan erilaiset valinnat tehdään enemmän sukupuolen kuin mielenkiinnon mukaan. Määrittävinä tekijöinä ovat ensisijaisesti sukupuoli, seuraavana sosiaalinen sopivuus ja kolmanneksi tärkeimpänä tekijänä se mitä on kiva tehdä. Esimerkiksi vaikka poikaa kiinnostaisi taidekerho tai baletti, hän menee jalkapallotreeneihin, koska siellä ovat kaikki muutkin pojat.

Lähde: Gottfredson, L. 2002. Gottfredson's theory of circumscription, compromise and self-creation. In Brown, D. & associates (eds.) Career choice and development. San Francisco: Jossey-Bass, 85-148.

Kuten jo aiemmin tässä oppaassa on esitetty, myös koulujen rakenteilla ja toimintatavoilla voidaan ohjata oppilaita tekemään tiettyjä valintoja, tiedostamattomastikin. Esimerkkinä on opetusohjelmien laadinta niin, ettei kaikilla oppilaille ole yhtäläisiä mahdollisuuksia valita haluamiaan aineita ja kursseja.

Ura- ja opiskelualan valintaan vaikuttavat yksilön kokemukset läpi koko henkilökohtaisen historian vuorovaikutuksessa ympäristön ja ympäröivän yhteiskunnan kanssa, suhteessa vallitseviin käsityksiin ja arvoihin. Näin ollen vaikuttamalla niihin rakenteisiin ja toimintatapoihin, asenteisiin, joiden myötä lasten ja nuorten yksilöllinen ja sosiaalinen kehitys muotoutuu, voidaan vaikuttaa myös tuleviin valintoihin.

Johdatusta sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen

Päivi-Katriina Juutilainen

Päivi-Katriina Juutilainen toimii ohjauksen metodiikan lehtorina Joensuun yliopiston oppilaan- ja opinto-ohjaajien koulutuksessa. Juutilainen väitteli lokakuussa 2003 kasvatustieteen tohtoriksi aiheesta Elämään vai sukupuoleen ohjausta?

Koulutusalojen ja työelämän ammattien segregatio eli sukupuolen mukainen kahtiajakautuminen naisten ja miesten töihin on Suomessa EU-maiden korkein (Työministeriö 2002, 4), ja sen purkaminen on ollut 1980-luvulta lähtien monien kansallisten ja kansainvälisten hankkeiden tavoitteena. Segregaation purkamisen keskeisenä ajatuksena on, että naisilla ja miehillä olisi yhtäläiset mahdollisuudet toteuttaa itseään perheessä, työelämässä ja yhteiskunnassa sekä samankaltainen todennäköisyys saavuttaa ja toteuttaa näitä tavoitteita. Käsillä oleva opas valaisee osaltaan Kainuun alueella tehtyä pitkäjänteistä ja monipuolista toimintaa segregaaation purkamiseksi: työ on jo lähes kahdenkymmenen vuoden ajan ulottunut laajasti koulutuksen ja elinkeinoelämän eri sektoreille ja ollut kattavaa myös elämänkulun kokonaisuuden näkökulmasta. Erityisesti 1990-luvulta lähtien keskeisenä yksilöllisenä ja yhteiskunnallisena resurssina segregaaation purkamisessa on pidetty ohjauksellisia lähestymistapoja. Tässä artikkelissa tarkastelen ohjausta sukupuolinäkökulmasta kahden keskeisen kysymyksen kautta: ensiksi miksi sukupuolisensitiivistä ohjausta tarvitaan ja toiseksi mitä sukupuolisensitiivisellä ohjauksella tarkoitetaan.

Miksi sukupuolisensitiivistä ohjausta tarvitaan?

Ranskalaisen Simone de Beauvoir'n lausahdus "naiseksi ei synnytä, naiseksi tullaan" on ehkä tunnetuin sukupuolten välisten erojen biologista alkuperää kyseenalaistava ajatus. Sittemmin lukuisat tutkimukset ovat tukeneet Beauvoirin ajatuksia: kasvatuksen ja muiden kulttuuristen tekijöiden on todettu monin tavoin tukevan erojen tuottamista tyttöjen ja poikien välille. Biologisten erojen lisäksi vastakkainasettelua ilmenee siis myös psykologisten piirteiden ja toimintojen tasolla, esimerkiksi niissä käsityksissä, jotka kuvaavat eroja naisten ja miesten kyvyissä, persoonallisuuden piirteissä tai arvostuksissa. (Bem 1993, 80; Lahelma 1992, 8-9.) Kuitenkaan esimerkiksi yleinen käsitys tyttöjen selvästi heikommista matemaattisista kyvyistä ei saa enää nykytutkimusten perusteella tukea. Tästä huolimatta tyttöjen suuntautuminen matemaattisille ja teknis-tieteellisille aloille ei juurikaan ole lisääntynyt.

Siksi selityksiä on ryhdytty etsimään yksilöllisten, esimerkiksi motivaatioon liittyvien kysymysten ohella yhteiskunnallisista ja kulttuurisista tekijöistä. Muun muassa koulun arkeen näyttää kätkeytyvän lukuisia sukupuolistavia prosesseja, jotka edelleen korostaen kahtiajakavat naisten ja miesten maailmaa (esim. Lampela 1995; Metso 1992; Soro 2002; Tarmo 1991).

Väitöskirjatutkimukseni (Juutilainen 2003) mukaan koulun opinto-ohjauksessa pinttyneitä stereotyyppioita, paradoksaalista kyllä, samanaikaisesti sekä rikottiin että vahvistettiin. Vaikka esimerkiksi matemaattisesti suuntautuneita tyttöjä kannustettiin valitsemaan ei-perinteisiä aloja, pidettiin heitä kuitenkin sopivampina kasvatus- ja opetustehtäviin kuin vaikkapa johtotehtäviin. Poikien kohdalla tuki ei-perinteisiin valintoihin ei ollut yhtä vakaata ja esimerkiksi johtajuus liitettiin ”luontaisesti” poikiin. Tutkimuksen tulokset kertoivat myös siitä, että tämän päivän yhteiskunnassa tyttöjen on kulttuuristen normien ja lähiympäristön asenteiden näkökulmasta helpompi rikkoa sukupuolten välillä olevia rajoja ja astua perinteisille miesten alueille kuin vastaavasti poikien perinteisille naisten alueille. Monien tutkimusten (esim. Astin 1984; Nummenmaa & Vanhalakka-Ruoho 1985) mukaan ne tytöt, jotka suunnittelevat ei-perinteistä alaa, kohtaavat kuitenkin rakenteellisia esteitä ”toisen sukupuolen” opintoihin sijoittumisessa.

Mitä sukupuolisensitiivinen ohjaus on?

Sukupuolisensitiivisellä ohjauksella tarkoitetaan sellaista ammatillista ohjaustoimintaa, jossa yhteiskunnan sukupuolistuneet rakenteet, prosessit sekä niiden vaikutukset naisten ja miesten elämään voidaan tunnistaa, tiedostaa ja merkityksellistää (Korhonen 1998; Nummenmaa & Korhonen 2000). Tämän periaatteen tulisi siis konkretisoitua ohjaajan toiminnassa, hänen kyvyissään kuulla, kuunnella, havaita ja kommunikoida asiakkaansa kanssa. Ohjauksen keskeisenä päämääränä voidaan pitää asiakkaan toimintakykyisyyden eli toimijuuden vahvistumista. Kouluohjauksessa se merkitsee muun muassa oppilaan kykyä tehdä mielekkäitä oppiainevalintoja sekä suunnitella omaa

elämäänsä. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen näkökulmasta keskeinen kysymys tällöin on se, merkitseekö toimijuuden vahvistuminen tyttöjen ja poikien kohdalla erilaisia asioita. Onko hyvä oppiainevalinta, hyvä koulutusura tai sopiva ammatti määräytynyt ohjausprosessin osapuolten uskomuksissa jo etukäteen oppilaan sukupuolen mukaan?

Sukupuolisensitiivistä ohjausta voidaan luonnehtia purkamisen ja rakentamisen prosessiksi: tällöin sukupuolistuneita käsityksiä ja uskomuksia pyritään purkamaan ja rakentamaan tilalle uusia merkityksiä. Prosessi mahdollistuu, kun yksilöllisesti koettuja, usein ääneen lausumattomia ja intuitiivisia havaitsemis- ja tulkintatapoja tuodaan tietoisuuteen. Tämän tietoisuuden tuloksena on, että oppilas/opiskelija voi ymmärtää selvemmin käsitystensä ja toimintansa perusteita sekä niiden taustalla olevia arvoja, uskomuksia ja olettamuksia. Hän voi esimerkiksi oivaltaa, että omien vanhempien tai kaveripiirin asenteet ovat vaikuttaneet hänen valintoihinsa, vaikka henkilökohtaiset kiinnostukset olisivatkin toisaalla. Tiedostaminen voi siis merkitä irtautumista kulttuurisista pakoista, jotka yleensä konkretisoituvat lähiympäristön odotuksissa ja normeissa.

Mitä sukupuoliherkkyys ammatillisena osaamisena ja toimintana sitten merkitsee? Ensiksikin se merkitsee sitä, että ohjaajalla on teoreettista tietoa sukupuolisosialisaatiosta, sukupuolijärjestelmästä ja tasa-arvolainsäädännöstä. Hän tiedostaa ja ymmärtää, että maailma on monessa suhteessa erilainen naisille ja miehille, ja kykenee huomioimaan tämän kohdatessaan asiakkaitaan. Se merkitsee myös sitä, että ohjaaja kykenee tunnistamaan ja paikantamaan yhteiskunnassa ja erityisesti koulutus- ja työorganisaatioissa yksilöiden elämään vaikuttavia sukupuolistavia rakenteita ja prosesseja. Ohjaaja kykenee myös tunnistamaan sukupuolia kategorisoivia kielellisiä elementtejä ja käyttäjä itse moninaisuutta arvostavaa kieltä. Kriittiseen arviointiin kykenevä ohjaaja pyrkii jatkuvasti tiedostamaan sukupuoliin liittyviä omia uskomuksiaan ja olettamuksiaan sekä kyseenalaistamaan omia tulkintojaan. Niin ikään hän pohtii sitä, miten hänen oma henkilökohtainen toimintansa vaikuttaa ohjausprosessissa. Vain tältä pohjalta ohjaajalla on mahdollisuus ohjauskeskustelussa rohkaista asiakasta kriittiseen arviointiprosessiin, jossa hän tutkii omaa toimintaansa ja sen taustalla olevia olettamuksia. Ilmiönä sukupuolisensitiivisyys jäsentyy vaiheeksi kohti moninaisesti rakentuvaa sosiokulttuurista todellisuutta, jossa sukupuoli ei muodosta avointa eikä piilevää, maailmaa kahtia jakavaa hierarkkista kategoriaa. Sukupuolisensitiivisen ajattelun ja toiminnan tavoitteena on näin ollen itsensä tarpeettomaksi tekeminen.

Lähteet

- Astin, H. S. 1984. The meaning of work in women's lives: The sociopsychological mode of career choice and work behavior. *The counselling psychologist* 12(4), 117-126.
- Bem S. L. 1993. *Lenses of gender. Transforming the debate on sexual inequality*. New Haven: Yale University Press.
- Juutilainen, P.-K. 2003. Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja Nro 92. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Korhonen, P.-K. 1998. Sukupuoli, elämänkulku ja ohjaus. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen opetussuunnitelman kehittämistyön teoreettiset ja pedagogiset perusteet. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja 14. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Lampela, K. 1995. Sukupuolineutraalisuus oppilaitoksissa. Opettajien, rehtoreiden ja koulutoimenjohtajien näkemyksiä oppilaan sukupuolesta. Helsinki: Opetushallitus.

Metso, T. 1992. Yhdessä vai erikseen? Tytöt ja piilo-opetussuunnitelma. Teoksessa Näre, S. & Lähteenmaa, J. (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 207-283.

Nummenmaa A. R. & Korhonen P.-K. 2000. Sukupuolisensitiivinen ohjaus. Teoksessa Onnismäa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Opetus 2000. Juva: PS-kustannus. 70-82.

Nummenmaa A. R. & Vanhalakka-Ruoho M. 1985. Toisen sukupuolen ammattiin suuntautuminen. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia 55. Helsinki: Työvoimaministeriö.

Soro, R. 2002. Opettajien uskomukset tytöistä, pojista ja tasa-arvosta matematiikassa. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 191. Turku: Turun yliopistopaino.

Tarmo, M. 1991. Opettajien sukupuolilinnit. Kasvatus 22 (3), 195-204.

Työministeriö 2002. Tasavertaiset työmarkkinat / segregaatoin lieventäminen – projektin loppuraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 303. Helsinki: Työministeriö.

Esimerkkinä Päivi-Katriina Juutilaisen kirjoittamasta ohjaajien ennakkokäsitysten vaikutuksesta erään WomenIT-projektissa mukana olleen tarina: Tietojenkäsittelytieteitä aloittelevalle naisopiskelijalle opintojen ohjaaja suositteli pedagogisten opintojen sisällyttämistä opetussuunnitelmaan ja ohjasi näin jo heti opintojen aluksi naista valitsemaan opetusalan. Perusteena lienee ollut se, että ko. opiskelijalla oli aiempia kasvatustieteen opintoja, mutta kysyä sopii, olisiko opintojen ohjaaja antanut automaattisesti saman suosituksen kasvatustieteitä opiskelleelle miesopiskelijalle, vaikka tämä olisikin kiinnostunut opetusurasta.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-projektissa toteutettiin erityyppisiä kehittämistoimintoja opintojen ohjaukseen ja uravalintoihin liittyvissä kysymyksissä: työharjoitteluun ja yritysyhteistyön kehittämiseen liittyvää toimintaa, jossa muun muassa tyttöjä ohjattiin valitsemaan harjoittelupaikkoja ei-perinteisiltä aloilta; oppilaanohjauksen kehittämistoimintaa sekä yläasteella että lukiossa; sukupuolisensitiivisten uraohjausmallien kehittämistä ja niin edelleen. Kuvauksia näistä kehittämistoiminnoista löytyy tämän oppaan osasta 2 sekä julkaisusta WomenIT-projektit ja Hyvät käytännöt. (<http://www.womenit.info/hyvatkaytannot.php>)

WomenIT-projekti järjesti 8 päivää kestävä ”Sukupuoli ammatinvalinnassa, ohjauksessa ja rekrytoinnissa” -koulutuksen ammatinvalinnan ohjauksessa työskenteleville oppilaanohjaajille, suunnittelijoille ja ammatinvalintapsykologeille. Koulutuksessa käsiteltiin tasa-arvoasioita laaja-alaisesti ja syvennyttiin tasa-arvoiseen ohjaukseen. Koulutuksen alussa monella osallistujalla oli hieman epävarma olo siitä, mitä koulutus heille antaa. Useat heistä ajattelivat, että heidän ohjaavat tyttöjä ja poikia tasa-arvoisesti eikä kehittämistarvetta siten ole. Reilun vuoden kestäneen koulutuksen lopputuloksena oli ammatinvalinnanohjaajissa tapahtuneet prosessit, joissa heidän havainnointikykynsä tasa-arvoasioista oli kehittynyt huomasti. Osallistujat kertoivat tarkkailensa omaa ohjaustapaansa vuoden ajan ja todenneensa, ettei asian tila ehkä ollutkaan ihan se, mitä he kurssin alkuvaiheessa olivat kuvitelleet.

WomenIT-projekti tuotti yhteistyössä kansainvälisten partnereiden kanssa kaksi opasta sukupuolisensitiivisestä ohjauksesta:

European Examples of Good Practice in Gender Sensitive Careers, Guidance and Education sekä European Guidelines to Mentoring.

WomenIT suosittaa

Uusi perusopetuksen opetussuunnitelma edellyttää koko perusopetuksen ajan jatkumona toteutettavaa ohjausta niin, että siihen osallistuvat yhdessä sekä opettajat että opinto-ohjaajat. WomenIT suosittaa opettajien opintojen ja

ammatinvalinnan ohjaukseen liittyvien tietotaitojen kehittämistä niin, että he voivat osallistua opetussuunnitelman edellyttämään yhteiseen ohjaustyöhön. Eräs WomenIT-projektissa mukana ollut opettaja kertoi, että opettajat tarvitsevat usein rohkaisua ottamaan kantaa opintojen- ja ammatinvalintaan liittyvissä kysymyksissä ja että esimerkiksi WomenIT-projektin tyyppinen kehittämistyö edesauttaa siinä.

WomenIT-projektissa saatujen kokemusten mukaan eri aineopintoihin tulisi sisällyttää myös ura- ja ammatinvalintaan liittyviä sisältöjä. Esimerkiksi, millaisiin ammatteihin kemian osaaminen valmentaa? Suositeltavaa olisi myös käydä tutustumassa käytännön työelämään aineenopetuksen ohessa.

LUONNONTIETEIDEN, MATEMATIIKAN JA TEKNIIKAN OPPIMINEN

Tytöillä tavoitteet ovat keskimäärin hyvin korkealla kaikissa aineissa. Jos tytöllä on kielissä arvosana 9 ja matematiikassa 8, hän ajattelee, että "olen huono matikas". Tytöillä tuntuu olevan "selkärangassa", että matikka ei ole tyttöjen juttu. Tämä on tyyppillinen perustelu erityisesti yläasteikäisillä. Lisäksi ajatellaan, että naisen pitää olla erityisen hyvä, jotta hän menestyy matematiikassa.

WomenIT-hankkeessa toteutettiin erään lukion alaprojektin yhteydessä tutkimus tyttöjen minäkäsityksistä ja asenteista matematiikkaa, fysiikkaa ja kemiaa kohtaan. Tutkimus toteutettiin asenne- ja minäkuvakartoituksena (kysely), teollisuusvierailua käsittelevänä ainekirjoituksena sekä ryhmähaastatteluina. Tutkimuksessa kerättiin myös suppea kyselyaineisto pojilta. Maria Kukkosen toteuttaman tutkimuksen tuloksista yhteenvedo seuraavassa:

Opiskeluminäkäsitys ja opiskeluasenteet:

- Vain noin kolmasosa tytöistä kuvaili itseään matematiikan, fysiikan ja kemian oppijana lukion alkuvaiheessa jossain määrin myönteisesti, kun pojista näin teki kaksi kolmesta.
- Muutama tyttö kertoi oppivansa tilanteen, asenteen ja opiskeltavan aiheen mukaan: "Riippuu päivästä ja opiskellun asian aiheesta."
- Suurin osa oli kokenut matematiikan ala-asteella myönteisesti.
- Yläasteen kokemukset eivät olleet yhtä myönteisiä kuin ala-asteen kokemukset. Vain noin kolmannes kuvasi kokemuksiaan myönteisiksi, suurin osa vaihteleviksi.
- Moni toi esiin, että kokemus opiskelusta liittyi opettajan opetustaitoon.
- Oppiainevalintoja tehdessään tytöt tekivät valintansa kurssien hyödyllisyyden perusteella (esimerkiksi jatko-opiskelupaikan kannalta), ei oppiaineiden mieluisuuden perusteella.
- Yli puolet piti matematiikkaan, fysiikkaan ja kemiaan liittyviä ammattialoja mahdollisina tai todennäköisinä jatko-opiskelupaikkoina. Asteet teollisuusaloja kohtaan, erityisesti tehdasolosuhteissa, olivat kuitenkin selvästi kielteiset.

Myönteisesti tulkitut opiskelutilanteet tyttöjen kuvailemina:

- Opettaja selitti, havainnollisti ja yksinkertaisti siten, että asia oli mahdollista ymmärtää perinpohjaisesti.
- Opettaja kannusti ja auttoi tarvittaessa.

- Ilmapiiri oli leppoisa ja salli keskustelun.
- Opiskelu sisälsi ryhmä- ja parityöskentelyä sekä työtapoja, joissa opiskelija itse miettii ja ratkaisee ongelmia.
- Huomasi onnistuvansa tehtävien teossa ja esim. välikokeissa.
- Oppimisen sujumista pystyi seuraamaan toistuvien väliarviointien avulla.

Kielteisesti tulkitut opiskelutilanteet tyttöjen kuvailemina:

- Asia ei kiinnostanut, eikä sen merkitystä, mielekkyyttä tai tarkoitusta nähty.
- Keskittymisvaikeudet joko asian liialliseksi koetun helppouden tai vaikeuden takia, pitkän yhtäjaksoisen opiskelun vuoksi tai muusta syystä.
- Ei osannut tai ymmärtänyt asiaa, mikä aiheutti turhautumista, ylivoimaisen tehtävän miettiminen ärsytti ja virheiden tekeminen tuntui kauhealta, heräsi jopa avuttomuuden ja epätoivon tunteita.
- Aiemmillä tunneilla koetut epäonnistumiset ja epävarmuus pyörivät mielessä.
- Käsitykset itsestä olivat kielteisiä: olen tyhmä, laiska ja huonompi kuin muut.

Kielteisesti tulkituissa opiskelutilanteissa opiskelijat luovuttivat helposti. Kielteiset tulkinnat näyttivät monilta osin kehämäisiltä, mikä saattaa merkitä sitä, että tytöt toisinaan ajautuivat ongelmia ylläpitävään kierteeseen.

Tutkimustulosten perusteella olisi suositeltavaa, että tyttöjen metakognitiivisia taitoja tuettaisiin niin, että he alkaisivat paremmin tiedostaa opiskeluansa haittaavia kehämäisiä ajattelu- ja toimintatapoja. Heidän tulisi myös oppia etsimään kielteisille tilannetulkintoille konkreettisia myönteisiä vaihtoehtoja. Opinto-ohjauksesta voi löytyä apua tähän. Opiskelijoiden pienissä ryhmissä tapahtuvaa opiskelun arviointia kannattaa lisätä, koska metakognitiot kehittyvät paremmin yhdessä muiden kanssa kuin yksin.

Maria Kukkosen tutkimustuloksista voi lukea lisää:

Kukkonen, M. 2003. Tytöt kielteisten tulkintojen noidankehässä. *Dimensio* 67 (5), 14-18.

Teräs, L. (toim.) 2005. Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia -näkökulmia segregaatioon. Raahe: Rannikon Laatupaino Oy.

Kukkonen, M. 2003. Oppilaan minäkäsityksen tilannevaihtelu, oppiainesidonnaisuus ja jatkuvuus. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 100. Oulu: Oulun yliopistopaino.

WomenIT-projektissa tehtyjen havaintojen mukaan tyttöjen kiinnostus luonnontieteitä kohtaan vähenee ylemmille luokille siirryttäessä. Yhtenä selityksenä tälle voitaneen nähdä se, että murrosiässä sukupuoli-identiteetin rakentuminen ja vahvistuminen tulee ajankohtaiseksi, jolloin tytöt voivat kokea vaikeaksi pitää elämänpiirissään aluetta, joka perinteisesti katsotaan poikien ja miesten alueeksi. Toisaalta murrosiässä oman osaamisen arviointi ja kriittisyys itseä kohtaan korostuu, jolloin käsitys omasta osaamattomuudesta esimerkiksi luonnontieteissä ja matematiikassa voi tytöillä entisestään kärjistyä. Tytöt ovat usein kiinnostuneita hyvistä numeroista, mutta tavoitteena olisi, että he kiinnostuisivat myös itse opiskeltavien aineiden sisällöistä.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-projekteissa toteutettiin useita tytöille suunnattuja luonnontiedesisältöisiä kursseja. Niissä saatujen kokemusten mukaan kokeellisuus, tutkivala ja vuorovaikutuksessa toisten kanssa oppiminen on tyttöjä innostava tapa opiskella luonnontieteitä. Myös sisällöillä on suuri merkitys eli valitaan tyttöjä kiinnostavia aihealueita, kuten ympäristö ja ihmiset.

Yksi tapa saada tytöt kiinnostumaan luonnontieteiden opiskelusta olivat toteutukset, joissa vanhemmat, lukioikäiset opiskelijatyöt opettivat ala-asteikäisiä oppilaita. Tytöt kertoivat sisäistäneensä luonnontieteisiin liittyviä ilmiöitä ja asioita paremmin opettaessaan niitä muille. Samalla he myös toimivat roolimalleina ja innostajina pienemmille luonnontieteiden oppijoille.

WomenIT-projektissa toteutettiin myös luonnontieteiden aineenopettajakoulutuksen sekä ammatillisen koulutuksen fysiikan ja kemian opetusmenetelmien ja -sisältöjen kehittämistoimintaa. WomenIT-projektien toteutuksia on kuvattu tämän oppaan toisessa osassa sekä WomenIT-projektit ja Hyvät käytännöt -julkaisussa.

Opetusmenetelmien kehittäminen

Seuraavassa on koottu joitain opetusmenetelmien kehittämiseen liittyviä ideoita, joita WomenIT-projektin järjestämän LUMA (luonnontieteet ja matematiikka) -koulutuksen aikana nousi esiin. Koulutuksen vetäjinä toimivat apulaisrehtori Riitta Soro, lehtori Vappu Sunnari ja tutkija Kalle Juuti. Koulutuksessa pohdittiin LUMA-aineiden opetuksen kehittämistä, mutta kootut ideat sopivat myös muihin aineisiin.

- Oppilaat pitävät yhteissuunnittelua tärkeänä, jotta oppilaidenkin ideat otetaan opetuksen suunnittelussa huomioon. Tämä näyttäisi olevan erityisesti tytöille tärkeää.
- Vaikeasti ymmärrettävistä asioista, esimerkiksi matematiikasta, tulisi keskustella enemmän tunneilla, niin ettei opettaja vain kirjaisi asioita, esimerkiksi kaavoja, taululle.
- Pienryhmäkeskusteluja haluttaisiin lisätä.
- Projekteja ja ryhmätöitä on koulussa kohtalaisesti, mutta niiden määrän lisääminen edelleen kehittäisi koulua ja opetusta.
- Oppimateriaaleihin ja opetuksessa käytettäviin tietolähteisiin haluttaisiin enemmän laaja-alaisuutta.
- Yritys-, teollisuus-, museo- ja näyttelyvierailuja haluttaisiin lisätä.
- Ulkopuolisia asiantuntijoita tulisi käyttää kouluissa enemmän.
- Internetin, keskustelupalstojen ja sähköpostin käyttöä, simulaatioita halutaan lisätä.
- Erilaiset teemapäivät näyttäivät olevan kiinnostusta lisääviä opetuksen elementtejä; esim. perehdytään tiettyyn matemaattiseen alaan (arkkitehtuuri, tekniset laitteistot ja niin edelleen).

WomenIT suosittaa

WomenIT-toimijoiden mukaan kouluissa ei käydä tarpeeksi pedagogista keskustelua, ja sitä tulisikin lisätä ja edelleen kehittää. WomenIT-toiminnot virittivät monessa opettajan- ja kahvihuoneessa keskustelua tyttöjen ja poikien erilaisista tavoista oppia. Uusina työmuotoina WomenIT-toimijat suosittelevat myös parityöskentelyä, jota he projekteissaan toteuttivat, sekä yhteistyön lisäämistä muiden koulujen ja kouluasteiden kanssa.

Fysiikan opettaminen ja oppiminen

WomenIT-projektitoimijoiden mukaan tyttöjen fysiikan teoreettinen oppiminen on vähintään yhtä hyvää kuin pojilla, mutta kiinnostus puuttuu. WomenIT-kehittämistyön aikana saatujen kokemusten mukaan avaintekijöitä tyttöjen innostamiseen

fysiikassa ovat:

- Fysiikan opettamiseen peruskoulussa ja lukiossa voisi edelleen lisätä kokeellisuutta ja itse tekemistä. Monet nuoret ovat kertoneet, että ”hauskat fysiikan ja matikan jutut tulee vasta yliopistossa”.
- Aihepiirien ja lähestymistapojen fysiikkaan tulee olla moninaisia ja osin vapaavalintaisia, tyttöjen kiinnostuksen piiriin kuuluvia, muttei kuitenkaan stereotyyppisesti määriteltyjä ”tyttöjen juttuja”, vaan aidosti tyttöjä kiinnostavia ja elämänpiiriin kuuluvia aiheita, kuten ihmisiin, luonnonsuojeluun, arkielämän fysiikan ilmiöihin kuuluvia aiheita.
- Kuten tietotekniikan opetuksessa, sisältö, visuaalisuus ja tehtävien mielekkäys ovat tytöille tärkeää myös fysiikan ja muiden aineiden opetuksessa.
- Tytöt kokevat oppivansa enemmän fysiikan ja muiden luonnontieteiden sisällöistä opettaessaan muita, esimerkiksi nuorempia oppilaita.

Helsingin yliopiston tutkija Kalle Juuti on mukana Equal-yhteisöaloiteohjema-rahoitteisessa Mirror GISEL -alahankkeessa. Siinä tutkitaan ja kehitetään sellaisia fysiikan ja kemian opetuksen työtapoja, jotka osoittavat fysiikan ja kemian kiinnostavuuden ja vahvistavat nuorten, erityisesti tyttöjen, kiinnostusta fysiikkaa kohtaan ja siten motivoivat heitä opiskelemaan fysiikkaa ja valitsemaan lukiossa fysiikan syventäviä kursseja. Gisel-hankkeesta voi lukea lisää osoitteesta <http://www.malux.edu.helsinki.fi/malu/tutkimus/gisel/>. Tutkimusryhmä Häkkinen, J., Kärkäs, M., Aksela, H., Sunnari, V. ja Kylli, T. on valottanut tutkimuksessaan ”Tytöt, pojat ja fysiikka. Lukiolaisten käsityksiä fysiikasta oppiaineena” lukiolaisten fysiikan opiskeluun liittyviä mielikuvia, asenteita ja valintoja. Julkaisu kuuluu Oulun yliopiston Opetuksen kehittämissyksikön julkaisusarjaan, ja se on julkaistu vuonna 1998.

Matematiikan opettaminen ja oppiminen

Tilastoja katsottaessa nähdään, että esimerkiksi vuonna 2000 tytöistä 29 % ja pojista 55 % valitsi pitkän matematiikan. PISA 2000 -tutkimuksessa suomalaisien poikien ja tyttöjen matematiikan osaamisessa ei ollut käytännössä lainkaan eroa. Ylioppilaskirjoituksissa ei myöskään ole suurta eroa ollut havaittavissa. Pitkän matematiikan kirjoittajista tyttöjen osuus on ollut 41-42 %. Lisäksi hyvin harva tyttö ottaa pakolliseksi oppiaineekseen pitkän matematiikan; hän ottaa sen mieluummin vapaaehtoisena. Luma-luokissa on usein vain poikia, ja pitkää matematiikkaa opettavat yleensä miehet. Matematiikan merkitys on kuitenkin suuri, ei vain teknisten taitojen kehittämiseksi ja opintojen pohjaksi, vaan myös laajemman ajattelun kehittämisen tueksi – matemaattinen ajattelu kehittää johdonmukaisuutta.

Kansallisten tilastolukujen lähde: Kumpulainen, T. 2002. Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2002. Opetushallitus. Jyväskylä: Gummerus. ja Opetushallitus. 2003. Luma-projekti tiedottaa 8. Indikaattorit 5. Moniste 3/2003. Helsinki: Opetushallitus.

Matematiikan opettamisessa on pitkään käytetty opetusmenetelminä erilaisia kilpailuja ja rangaistuksia. Yksi esimerkki: Opettaja tekee seinälle taulukon, jossa kukin kertotaulu muodostaa oman tasonsa (yhden kertotaulu alin, kymmenen kertotaulu ylin), oppilaita kuvataan symboleilla/kasvokuvilla. Sitä mukaa kun oppilas osaa jonkin kertotauluista, hänen kuvansa siirretään ko. tasolle. Heikoimmin tai hitaimmin oppivat jäävät siis ”roikkumaan alimmille tasoille” ja nopeimmin oppivat etenevät nopeasti ylöspäin. Tämän tyyppisten opetusmenetelmien riskinä on, että ne luovat opetukseen negatiivisia jännitteitä (pelko häpeästä jäädä alimmalle tasolle kaikkien nähden) ja johtavat pinnalliseen oppimiseen ymmärryksen ja soveltavan oppimisen sijaan. Moni tämän päivän opettaja on itse oppinut matematiikkaa kilpailujen tai rangaistusten kautta. Voidaankin pohtia, missä määrin nämä

opitut tavat vaikuttavat edelleen heidän omassa työssään ja tavassaan opettaa.

Tytöt ovat oppineet, että heidän tulee olla ahkeria ja tunnollisia, ja heidän on vaikea yrittää ja erehtyä. Tytöt opettelevat siis kertotaulun hyvin ulkoa, etteivät olisi laiskoja ja huonoja. Joidenkin tutkimusten mukaan tytöt pelkäisivät epäonnistumista enemmän kuin pojat eivätkä muutoinkaan pidä kilpailuasetelmasta tai suoriutumisesta suoriutumisen vuoksi. Tytöt haluaisivat oppimistilanteen olevan sisällöllisesti tavoitteellista, yhteisöllistä ja toisia (opettajaa) auttavaa.

Tutkija Markku Niemivirta Helsingin yliopistosta on väitöskirjassaan tutkinut yksilöllisten tekijöiden vaikutusta oppilaiden tehtäväkohtaiseen motivaatioon ja suoritukseen mukaan lukien sukupuolen vaikutus.

Myös asenteet vaikuttavat: ”Turhaa sitä (matematiikkaa) opettaa naisille kun ei heistä siihen ole” -asenne vaikuttaa varmasti myös opiskelijoiden asenteisiin. Tai jos esimerkiksi naispuolisella luokanopettajalla on omien kokemusten kautta syntynyt negatiivinen asenne matematiikka kohtaan, on vaarana, että asenne siirtyy myös oppilaille ja erityisesti tytöille. Onkin syytä pohtia:

- Missä määrin opettajilla on erilaiset odotukset tyttöjen ja poikien matematiikan oppimisesta?
- Uskovatko opettajat matematiikan olevan yhtä tärkeitä tyttöjen ja poikien tulevaisuudelle?

Kasvatustieteen tohtori Riitta Soro on tutkinut opettajien uskomuksia tytöistä, pojista ja tasa-arvosta matematiikan opetuksessa.

Myös rehtoreiden asenne oppiaineita kohtaan näkyy joskus selkeästi; esim. koulussa luma-aineiden opettajia saatetaan arvostaa enemmän kuin muita, heidän mielipiteitään kuunnellaan ja arvostetaan kaikenlaisissa asioissa eikä vain lumaan liittyvissä.

Avaintekijöitä tyttöjen tukemiseen ja innostamiseen matematiikassa ja matemaattisille aloille ovat WomenIT-kehittämistyön aikana saatujen kokemusten mukaan:

- Käsitykset matematiikan ja tekniikan hyödyllisyydestä pitää saada konkreettisiksi, muun muassa:
 - Miten matematiikka voi auttaa ihmisiä? Esimerkiksi biomatematiikan opinnot tyttöjä innostamaan!
 - Matematiikka kehittää loogista ajattelukykyä ja ongelmanratkaisutaitoja, siis ymmärrystä!
 - Matematiikkaa voi soveltaa moneen, ja siitä on monta sovellusala.
- Tyttöä ei saa jättää yksin ratkomaan tehtäviä, vaan on pidettävä huoli, että hän saa tarvitsemansa tuen ja ohjauksen. Tällöin hän ei ala uskoa, ettei ymmärrä eikä voikaan ymmärtää.
- Tytöille tulee tarjota roolimalleja ja tutustuttaa luonnontieteellisten alojen opiskelupaikkoihin ja ammattimahdollisuuksiin.
- Kotien asenteisiin (”ei äitikään sitä ole koskaan tarvinnut”) pitäisi pystyä myös vaikuttamaan, esimerkiksi sisällyttämällä vanhempainiltoihin tiedotusta, lyhyitä asiantuntijaluentoja ja niin edelleen. Tärkeää kuitenkin on, ettei vain tiedoteta asioista, vaan pyritään nostamaan myös vanhempien tietoisuuteen matematiikan ja luonnontieteiden merkitys ja hyödyllisyys sekä yhteys esimerkiksi tavalliseen arkielämään: ko. taitoja tarvitaan ruuanlaitossa, kodin hoidossa, kulkuvälineiden huollossa ja omien raha-asioiden hoitamisessa.
- Hyvin suunniteltuna ja toteutettuna yhden sukupuolen ryhmillä ja opetuksella saadaan aikaan hyviä tuloksia.

Hyviä käytäntöjä

Yksi WomenIT-hankkeen alaprojekteista oli matematiikkakerhojen suunnittelu ja toteutus. Kerhojen vetäjinä toimivat yliopiston aineenopettajaopiskelijat ja osallistujina olivat peruskoulun ala-asteikäiset oppilaat. Toiminnan avulla kehitettiin sekä tulevien matematiikan opettajien osaamista että koulun oppilaiden osaamista järjestäen heille samalla mielekästä iltapäivätoimintaa.

Käytännön vinkki: Matematiikan opetusta voidaan monipuolistaa erilaisilla peleillä, askartelulla ja muulla sellaisella. Esimerkiksi aarekartta on kiva tapa opiskella koordinaatistoa ja sopii jo ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille.

Tyttöenergiaa matematiikkaan

Alli Huovinen

Alli Huovinen toimii lehtorina matemaattisten tieteiden laitoksella Oulun yliopistossa. Huovinen on ollut erityisen aktiivinen matemaattisen yleissivistyksen levittämisessä ja tukemisessa, erityisesti naisten ja nuorten parissa.

Olen usein miettinyt, mikä tässä yhteiskunnassa mättää, kun opiskelijoita ei riitä matematiikkapohjaisille aloille, joista valmistutaan työhön eikä työttömyyskortistoon. Ehkei matematiikkaa tunnusteta yleisesti tärkeäksi. Tiedotusvälineet toittavat tekniikan saavutuksista, vaikka viime kädessä ne ovatkin matematiikan saavutuksia.

Tuskin löytyy opiskelualaa tai työpaikkaa, missä ei tarvittaisi matematiikkaa. Kaksi kolmasosaa yliopistojen ja korkeakoulujen opiskelupaikoista vaatisi lukion pitkän matematiikan. Abiturienteista pitkän matematiikan kirjoittaa kuitenkin vain kolmannes ja vain 15 % pakollisena eli panostaa siihen. Näistä läheskään kaikki eivät hakeudu aloille, joissa pitkä matematiikka olisi välttämätöntä.

Teollisuus, yritykset ja tutkimuslaitokset tarvitsevat yhä enemmän matemaattis-tekniseen koulutuksen saaneita työntekijöitä. Tämä on aiheuttanut viime vuosikymmenellä matemaattisten aineiden opettajiksi opiskelevien määrän romahdusmaisen laskun. Sanomattakin on selvää, mikä tilanne on koululaitoksessa muutaman vuoden päästä, kun suuret ikäluokat jäävät eläkkeelle. Naisissako pelastus?! Matematiikasta kiinnostuneita tyttöjä tarvitaan entistä enemmän.

Miksi tyttö vieroksuu matematiikkaa?

Ylioppilaskokelaista tyttöjä on noin 60 prosenttia. Tytöistä kirjoittaa pitkän matematiikan vajaa neljännes, kun taas pojista yli puolet. Lyhyenkin matematiikan lukeneista tytöistä 40 prosenttia jättää matematiikan kirjoittamatta tai saa hylätyn. Kun moniin koulutusohjelmiin paitsi annetaan runsaasti lisäpisteitä matematiikasta, myös korkeimpien arvosanojen omaavat valitaan suoraan ilman valintakoetta, tytöt valinnoillaan sulkevat monia ovia. Koska matematiikkapohjaisilla aloilla työllisyystilanne on erittäin hyvä, on itseltään selvää, mistä johtuu naisten suurempi työttömyys miehiin verrattuna.

Sukupuolista tasa-arvoa on vaikea toteuttaa, ellei pystytä vaikuttamaan tyttöjen ja naisten valintoihin.

Yhteiskunnan asenteisiin on puututtava. Ainoa ongelma ei ole "tytöt ja matematiikka" -tyyppinen, vaan myöskään ei ymmärretä matematiikan perustavaa merkitystä. Matematiikka on kaiken korkean teknologian pohja. Myös ns. pehmeillä aloilla tarvitaan matemaattis-taloudellisia menetelmiä. Nykyaikana jo pelkää monimutkaistuvan yhteiskunnan jäsen tarvitsee tällaista pohjatietoa.

Luonnontieteiden, matematiikan ja tekniikan vähättely on yleistä. Eräs kaupunginjohtaja ilmoitti lehtikirjoituksessaan: "Kaupungimme ei halua olla mikään teknologiakaupunki Oulun malliin. Teknisen tiedekunnan ihannoitiin on vanhakantaisista. Meillä on pehmo-osaaminen psykologioineen. Kun muut tuottavat välineitä, me tuotamme älyn niihin." Matematiikkaa ei tunnusteta humanistiseksi tieteeksi, vaikka millä muulla voi kehittää itseään paremmin kuin matematiikalla. Matemaatikot ovat usein monipuolisesti lahjakkaita. Niinpä laitoksemme henkilökunnasta löytyy musiikin harrastajien lisäksi monenlaista taitajaa, keittokirjan kirjoittajasta Leino-tutkijaan.

Varsinkin tyttöjen suhteen kannustus ja matematiikkaan innostaminen puuttuvat lähes kokonaan. Tyttöjen asenteisiin ja valintoihin vaikutti varmasti se kielten opettaja, joka käännähti lauseita: "Minun on vaikea uskoa, että matematiikkaan käytetään niin paljon aikaa. Nautin kielistä. Nautin opiskelusta. Hanna olisi opiskellut englantia, jos matematiikka ei olisi vienyt kaikkea hänen aikaansa."

Asenteet ovat yleismaailmallisia. Helsingin yliopiston dosentti, matemaatikko Marjatta Näättänen kertoo kirjassaan Matematiikka, Naiset ja osaamisyhteiskunta ranskalaisesta (naispuolisesta) psykoanalyttikosta. Tämä olisi halunnut ryhtyä matemaatikoksi, mutta opettaja – hänen oma äitinsä – lannisti hänet jo alakoulussa kirjoituttamalla oikeinkirjoitussharjoituksissa sellaisia lauseita kuin "Miksi tyttö pelkää laskentaa? Tyttö pelkää laskentaa, koska ei menesty yhtä hyvin kuin _____." Viivan kohdalle piti kirjoittaa "pojat".

Eräs äiti kirjoitti sanomalehti Kalevan mielipidepalstalle keväällä 1998: "Miksi patistaa tyttöjä lukemaan matematiikkaa. Naisen aivot ovat erilaiset." Tästä kirjoituksesta kehkeytyi parin kuukauden vilkas keskustelu, jossa vertailtiin naisten ja miesten osaamista aina peräkärryn peruutusta myöten. Otan kirjoituksen esiin kouluvierailuilla ja aina, kun puhun Matematiikka ja tytöt -aiheesta. Naisten aivojen erilaisuudesta voi olla hyötyä matematiikan opiskelussa. Aivopuoliskoja yhdistävän paksumman aivokurkiaisien ansiosta naiset voivat keskittyä useaan asiaan yhtä aikaa, kuten esimerkiksi keittämään puuroa ja opiskelemaan matematiikkaa. Kirjoituksesta on siis pelkkää hyötyä matemaatikalle ja naisille.

Tyttöjen valintoihin voimakkaasti vaikuttavia henkilöitä ovat opinto-ohjaajat. Matematiikkaa opiskelevat tytöt kertovat opinto-ohjaajista, jotka varoittelevat tyttöjä valitsemasta pitkää matematiikkaa, koska "tulee niin raskas yhdistelmä". Matematiikalla pelottelu on yleistä: "Kun teillä alkaa se kamala matikka..." Vaikean matematiikan pariin ei kannusteta. Kuitenkin ymmärretty matemaattinen tieto rasittaa vähemmän aivoja kuin monet ulkoa päntättävät oppiaineet.

Yksi närkästyttävistä seikoista on ylioppilaskirjoitusten laudaturien ylenpalttinen ihannoiti. Näiden kahmimiseksi etenkin tytöt ovat valmiita luopumaan pitkästä matematiikasta. Kouluja rankataan sen mukaan, miten hyvät tulokset saadaan ylioppilaskirjoituksissa. Parhaiten menestyvät lukiot saavat jatkossakin "parhaat" opiskelijat. Olen kuullut tämän johtaneen siihen, että jopa koulut suosittelivat helposti lyhyelle matematiikalle siirtymistä. Niin kauan kuin kouluja arvostetaan sen mukaan, miten paljon sieltä valmistuu laudaturylioppilaita (riippumatta siitä, mistä oppiaineesta laudaturit tulevat), koulujen toiminta on ymmärrettävää. Tilanteessa, jolloin pitkän matematiikan vaativia opiskelupaikkoja on huomattavasti enemmän kuin on kirjoittaneita, toiminta ei kuitenkaan ole hyväksyttävää.

Ihmisiällä on usein ennakkoluuloja matematiikkaa kohtaan. Ajatellaan, että vastaukset on kehitettävä silmänräpöksessä ja että joillakuilla on "matikka-pää", joillakuilla kielipää, vaikka matematiikkakin on kieli – maailman levinnein kieli. Esteet matematiikan oppimiselle ovat useimmiten psykologisia. Matematiikkaa vähätellään, ja sen osaamattomuudella jopa ylpeilläään. Usein tähän syyllistyvät tyttöjen äidit. Harvemmin kuulee ihmisten kehuskelevan huonolla englanninkielen taidollaan tai mitättömillä historian tiedoillaan.

Usein kritisoidaan sitä, että koulussa opetetaan sellaista matematiikkaa, millä ei ole merkitystä tavallisen kansalaisen kannalta. Ellei opettaja tai muu läheinen henkilö pysty selittämään matematiikan opiskelun merkitystä, motivaatio opiskeluun lopahtaa.

Matematiikka on näkymätön vaikuttaja. Olenpa huomannut, että toimittaja kirjoittaa matematiikkaa inhoavan juttunsa tietokoneella, jonka keksimisen ja edelleen kehittämisen on mahdollistanut matematiikka. Tavallinen kansalainen nostaa rahaa ja maksaa laskunsa pankkikortilla. Tilin turvallisuuden takaa matematiikka. IT-ala ja sen kehittäminen ei olisi mahdollista ilman matematiikkaa. IT-ala työllistää monien alojen ihmisiä. Korkeampi matematiikka tuntuu siis monien kansalaisten tilipussissa.

Yksi matematiikan opiskelun tarkoitus on, että opitaan ajattelemaan johdonmukaisesti. Matematiikan oppiminen vaatii kurinalaisempaa opiskelutyyliä kuin monien muiden aineiden opiskelu. On harjoiteltava kovasti ja peruskäsitteet on ymmärrettävä, jotta osaa käyttää niitä. Matematiikan opiskelu vaatii pitkäjänteisyyttä, jota tietokoneyhteiskunta ei valitettavasti kannata. Opettajan merkitys matematiikan oppimisessa on tärkeää.

Usein kuulee sanottavan virheellisesti: "Mitä vähemmän tiedät, sen parempi sinulle opettajana. Osaat laskeutua oppilaan tasolle." Kokemuksesta tiedän, että mitä syvällisemmin ja laajemmin hallitsen asian, sitä paremmin voin ymmärtää oppilaani kysymyksiä ja ohjata hänet löytämään ratkaisuja ongelmiinsa. Matemaattisiin ongelmiin ei ole läheskään aina yhtä oikeaa ratkaisua. Oppilas voi keksiä opettajan ratkaisusta poikkeavan ratkaisun. Tällaisessa tilanteessa opettajan tulisi antaa kannustavaa palautetta. Valitettavasti olen kuullut peruskoulun opettajista, jotka hylkäävät oppilaan oikeitakin ratkaisuja. Matematiikan kieltä on kritisoitu käsittämättömäksi. Opettajan tehtävänä on auttaa sen suomentamisessa.

Peruskoulun alaluokkien opettajat ovat yleensä naisia, jotka usein eivät ole kirjoittaneet edes lyhyttä matematiikkaa. Luokanopettajan opintoihin kuuluu vain muutama opintoviikko matematiikkaa, mikä estää matematiikan opetuksen kehittämistä alaluokilla.

Miten lisätä tyttöjen kiinnostusta matematiikkaan?

Silmiinpistäväänä seikkana on jo muutaman vuoden ajan ollut naisopiskelijoiden suuri osuus (noin puolet) ja erinomainen menestys matematiikan opinnoissa Oulun yliopistossa. Miten tähän on päästy?

Noin kymmenen vuotta sitten aloimme markkinoida matematiikkaa vierailemalla peruskouluissa, lukioissa ja vanhempainilloissa. Erityisen innostuneita markkinoijia ovat olleet naisopiskelijat. Tärkeää on viedä viestiä yläasteikäisille, jotta he tekisivät jatko-opintojen kannalta järkeviä valintoja lukiossa.

Koululaisilla ei ole useinkaan tietoa, mihin muualle kuin opettajiksi matemaatikot työllistyvät. Vierailuilla on voitu kertoa hyviä esimerkkejä naismatemaatikkojenkin sijoittumisesta tutkimuslaitoksiin, IT-alalle, vakuutusyhtiöihin jne. Laitos on tarjonnut myös TET-harjoittelupaikkoja (työelämään tutustumista).

Opintonsa aloittaneiden opiskelijoiden sitoutumista matematiikan opintoihin on tuettu omaopettaja- ja tuutoritoiminnalla. Tuutoritoiminnassakin naisopiskelijat ovat osoittautuneet aktiivisiksi, mikä rohkaisee uusia naisopiskelijoita matematiikan opinnoissa. Vuodesta 1997 lähtien tuutorointia on järjestetty myös lukioihin. Matematiikkaa opiskellaan tuutoreiden ohjauksessa lukiolaisten vapaatuntien aikana. Tuutorit voivat toimia myös apuopettajina luokissa.

Opiskelijoiden selviytymistä matematiikasta autetaan elokuun alusta pidettävillä peruskoulun ja lukion kertauskursseilla. Kesällä 2004 kursseja oli viidellä lukiolla Oulussa ja lisäksi Vaalan lukiossa. Yhteistyö Vaalan lukion kanssa on jo tuottanut näkyviä tuloksia. Keväällä 2004 matematiikan kirjoittivat Vaalan lukion ylioppilaskirjoituksissa yhtä vaille kaikki abiturientit, kun koko maan kokelaista matematiikan kirjoittaneita on noin kaksi kolmasosaa. Kolmannes Vaalan kokelaista sai arvosanaksi eksimian tai laudaturin.

Uusin yhteistyöprojekti koulujen kanssa on matematiikkakerhot, jotka Oulussa aloitettiin syksyllä 2002. Kaupungin rahoituksen lisäksi rahoitusta saatiin myös EU-rahoitteisesta WomenIT-projektista, joten toiminta voitiin aloittaa kohtalaisen laajasti. Syksyllä 2002 mukana oli 8 koulua, 17 oppilasryhmää, 13 kerho-ohjaajaa ja lähes 200 oppilasta, joista noin puolet tyttöjä. Positiivinen julkisuus ja lasten hyvät kokemukset poikivat lisää toiminnasta kiinnostuneita kouluja. Niinpä keväällä 2003 mukana oli 11 koulua Oulusta ja yksi

Kestilästä. Kerhoryhmiä oli 28. Ohjaajien ja kerholaisten lukumäärä kaksinkertaistui. Keväällä 2003 tyttöjen osuus oli jo huomattavasti suurempi kuin poikien. Syksyllä 2003 kerhotoiminta laajeni entisestään, mutta kaupungin rahoituksen supistuessa vuonna 2004 ja WomenIT -rahoituksen loppuessa osa kouluista on joutunut luopumaan matematiikkakerhoista. Tosin mukaan on tullut uusiakin kouluja.

Syksystä 2003 lähtien on ohjattu matematiikkakerhoja videoneuvotteluna Vaalaan, Sodankylään ja Utsjoelle. Samalla koulutetaan kerho-ohjaajia. Syksyllä 2004 mukaan tulee uusia kouluja Pohjois-Suomesta. Oulussa toiminnasta on vastannut kolme matematiikan opiskelijaa, jotka ovat toimineet kerho-ohjaajina sen toiminnan alusta (vuodesta 2002) lähtien.

Kahtena viime kesänä on järjestetty Oulussa 7–12-vuotiaille Matikkaraketti-leirejä, ja Haukiputaan Koivuhaan Parasta Lapsille ry:n leireillä on vierailtu pitämässä matematiikkateemapäiviä. Näille leireille on osallistunut satoja lapsia.

Matematiikkakerho- ja leiritoiminnalla voidaan vaikuttaa erityisesti tyttöjen asenteisiin, koska tytöt ovat innokkaimpia osallistujia. Hyvä esimerkki tästä on Rautavaaran Metsäkartanolla syyskuussa 2003 pidetty matematiikkaleiri. Vaikka leiri oli kaikille nuorille avoin, osallistujat olivat peruskoulun yhdeksäsluokkalaisia ja lukiolaisia tyttöjä. Kahdesta sisaruksesta toinen oli aloittanut peruskoulun 9. luokan ja toinen lukion. Lukion aloittanut tyttö oli vannonut muuttavansa lyhyelle matematiikalle. Peruskoululainen valitti, ettei hän missään nimessä valitse pitkää matematiikkaa. Muutaman kuukauden kuluttua leiristä tapasin tyttöjen isän. Hän ihmetteli, mitä olimme tehneet, koska tyttöjen valitukset olivat loppuneet. Jo leirin aikana kotiin oli soitettu ja kerrottu, että ”ohjelma oli tiukka, mutta hauskaa oli”. Kaikki leiriläiset olivat tyytyväisiä saamaansa antiin ja toivottivat meidät uudestaan tervetulleiksi. Yksi yhdeksäsluokkalainen tyttö kirjoitti leiristä paikallislehteen sivun mittaisen jutun.

Lähde: Näätänen, M. 2000. Matematiikka, NAISSET ja osaamisyhteiskunta. Vantaa: TummaVuoren Kirjapaino Oy.

Tytöt, naiset ja tekniikan oppiminen

Naiset näyttävät oppivan tekniikka parhaiten, jos he saavat pohtia, mihin tekniikkaa tarvitaan (peilaus omaan arkeen). Naiset haluavat tekniikkaa käyttäessään enemmän ohjausta ja ohjekirjoja kuin miehet. Näyttää myös siltä, että monet naiset haluavat oppia tekniikkaa ”tuetusti” eli siten, että joku on vieressä varmistamassa, menikö oikein.

Naisilla on usein tapana vähätellä itseään, aivan erityisesti teknisissä taidoissa, miehillä päinvastoin. Miehet ovat myös rohkeampia kokeilemaan, vaikka eivät osaisikaan. Toisaalta miesten usein myös oletetaan osaavan ja hoitavan tekniset asiat, eikä heidän ole sopivaa turvautua ohjeisiin, ennen kuin aivan viimeisenä vaihtoehtona.

Naiset näyttävät oppivan tekniikkaa hyvin naisryhmässä, jolloin he voivat harjoitella ”miesten vahvoja aloja” omana ryhmänään. Tekniikka ymmärretään miesten alueeksi, ja jos yksikin mies on paikalla, hän valtaa toimijan tilan ja passivoittaa

muut eli naiset. On huomattu, että sekaryhmissä miehet ottavat toimijan roolin, niin kuin heiltä odotetaan, ja naiset asettuvat passiiviseen sivustakatsojan rooliin seuraamaan miesten toimintaa. Tekniikkaan liittyvissä ongelmanratkaisutilanteissa pojat ja miehet myös helposti ratkaisevat ongelman, tekevät tehtävät tyttöjen ja naisten puolesta. Toisaalta naiset oppivat hyvin pienryhmissä, jolloin tuki tulee vertaisilta ja asioista voidaan yhdessä keskustella, pohtia ilmiöön liittyviä syitä, etsiä sopivia ratkaisumalleja ja toteuttaa niitä yhdessä.

Naiset oppivat tekniikkaa, kun pääsevät tai jossain tapauksissa joutuvat sitä käyttämään. Opettajalla tulee olla sinnikkyyttä kestää usein vääristä ennakkokäsityksistä johtuvaa vastustelua, joka koskee esimerkiksi omia teknisiä taitoja. Kun alun vastustelusta päästään yli, innostusta löytyy. Naiset eivät myöskään helposti vaadi parempia, heille sopivampia työvälineitä, vaikka niitä olisikin olemassa, vaan tyytyvät olemassa oleviin.

Edellä kuvattuja ilmiöitä voidaan pohtia myös siitä näkökulmasta, että naiset ja tytöt kasvatetaan hoivaan ja omien mielihalujen tinkimiseen: tyttöjen kuuluu ajatella muita. Tätä ilmiötä on tulkittu siten, että naisten ja tyttöjen on – sosialisoinnin myötä – perusteltava tekemisiään ja ajankäyttöään järjestyksellä ja hyödyllä. Heillä ei ole sitä oikeutta, joka kuuluu maskuliiniseen identiteettiin, että he voisivat käyttää rajattomasti aikaa johonkin vain asian kiinnostavuuden vuoksi. Esimerkiksi edelleen näyttäisi olevan merkittävänä erona tyttö- ja poikakulttuurin välillä se, kuinka paljon ja millaisia velvollisuuksia on kotitöissä; tytöt siivoavat, laittavat ruokaa, hoitavat sisariaan, pojat pesivät auton.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-projektissa toteutetuissa kehittämishankkeissa tytöt ja naiset ovat toiminnan ja saamiensa kokemusten myötä harjaantuneet tarttumaan teknisiä taitoja vaativiin tehtäviin, huomanneet osaavansa teknisiä asioita aivan samalla tavalla kuin pojat ja miehet ja sen myötä kiinnostuneet teknologiasta.

Käytännön vinkki: Salli tytöille vapautta aihepiirien suhteen, he ovat todella luovia ja kekseliäitä!

Käytännön vinkki: Kiinnitä huomiota materiaaleihin ja työkaluihin tyttöjen tekniikan opetuksessa, muun muassa että pienempiä työkaluja järeiden sijaan olisi saatavissa.

TASA-ARVOINEN KOULU

Säädökset ja ohjeistukset

Suomalaisen koulujärjestelmän eri kouluasteiden oppilaitosten toimintaa säädelään omilla laeillaan, jotka sisältävät myös oppilaiden tasapuolisen kohtelun vaa-teen. Yhdenvertaisuuslaki kieltää asettamasta ketään eri asemaan ilman hyväksyt-ävää perustetta sukupuolen perusteella ja edellyttää lasten tasa-arvoista kohtelua yksilöinä. Tasa-arvolaki velvoittaa viranomaiset ja kaikki koulutusta ja opetusta järjestävät tahot huolehtimaan siitä, että naisilla ja miehillä on samanlaiset mah-dollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen. Opetuksen, tutkimuksen ja oppiaineistojen on myös tuettava tasa-arvoa. Näin ollen muun muassa kirjojen tekstit, tehtävät tai kuvitus eivät saa ylläpitää ennakkoluuloja eivätkä antaa kaa-vamaisia käsityksiä perhe- ja työelämän työnjaosta.

Vuonna 2005 uudistetussa tasa-arvolaisissa on oppilaitosten osalta kaksi merkittävää edelliseen, vuodelta 1986 olevaan lakiin verrattuna: sukupuolisyryntäkiellon ja tasa-arvosuunnitelman laadintavaateen ulottaminen oppilaitoksiin, peruskoulua lukuun ottamatta. Näin oppilaitoksia kohdellaan näiltä osin samoin kuin muitakin työyhteisöjä.

Uudistettu laki määrittelee sukupuolen perusteella tehdyn syrjinnän tarkemmin kuin edeltäjänsä. Lain mukaan välitöntä syrjintää on eri asemaan asettaminen sukupuolen perusteella, raskaudesta tai synnytyksestä johtuvasta syystä. Välillistä syrjintää on menettely, jossa näennäisesti toimitaan sukupuolineutraalisti, mutta tosiasiaa henkilöt joutuvat epäedulliseen asemaan sukupuolen, vanhemmuuden tai perheenhuoltovelvollisuuden perusteella. Kiellettyä syrjintää on myös seksuaalinen häirintä, häirintä sukupuolen perusteella sekä käsky tai ohje harjoittaa sukupuolen perusteella syrjintää.

Oppilaitoksia koskevassa säännöksessä määritellään kiellettäväksi syrjinnäksi menettely, jossa henkilö asetetaan sukupuolen perusteella epäedulliseen asemaan opiskelijavalinnoissa, opetusta järjestettäessä, opintosuoritusten arvioinnissa tai muussa oppilaitoksen varsinaisessa toiminnassa. Koulutuspaikkaa ei saa myöskään ilmoittaa vain naisten tai miesten haettavaksi ilman laissa perusteltua syytä. Oppilaitokset kuuluvat myös selvitys- ja hyvitysvelvollisuuden piiriin, mikä tarkoittaa sitä, että mikäli joku kokee tulleen syrjityksi tai häirinnän kohteeksi, on oppilaitos velvollinen antamaan selvityksen menettelystään ja mikäli oppilaitoksen todetaan rikkoneen syrjinnän kieltoa, on se velvollinen maksamaan loukatulle hyvitystä. Oppilaitoksia koskevaa syrjinnän kieltoälykälää ei sovelleta peruskouluihin.

Uusi tasa-arvolaki velvoittaa oppilaitokset laatimaan tasa-arvosuunnitelman. Tästä enemmän Sinikka Mustakallion artikkelissa tässä oppaassa.

Tasa-arvon toteutumisen vaatimus päiväkodeissa, kouluissa ja oppilaitoksissa sisältyy edellä esitetyn lainsäädännön lisäksi valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin sekä varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Lähde lakien osalta:

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. Finlex, Valtion säädöstietopankki. Oikeusministeriö, Edita Publishing Oy.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain muuttamisesta 1.6.2005/232. Finlex, Valtion säädöstietopankki. Oikeusministeriö, Edita Publishing Oy.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 6 § Yhdenvertaisuus. Kotitalouksiin jaettu julkaisu "Suomen perustuslaki". 2000. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

WomenIT suosittaa

Sukupuolen mukaisessa tasapuolisten mahdollisuuksien luomisessa koulutus- ja ammatinvalintakysymyksissä on asenteilla suuri merkitys. Koulutuksen kaikilla tasoilla on pyrittävä muuttamaan asenteita, jotka ohjaavat valitsemaan ammatin perinteisesti sukupuolen mukaan. Asenteita voidaan muuttaa jo peruskoulussa annettavan valistuksen ja ammatinvalinnanohjauksen avulla.

Opettajankoulutuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten opettajien omat asenteet vaikuttavat oppilaiden käsityksiin tytöille ja pojille sopivista ammateista.

Kouluissa ja oppilaitoksissa on kiinnitettävä huomiota seksuaaliseen häirintään ja sen ilmenemismuotoihin, puututtava siihen heti ja laadittava toimenpiteet sen poistamiseksi ja ehkäisemiksi, esimerkiksi erilaisin kampanjoin.

Koulujen ja opetuksen kehittämisellä tasa-arvon näkökulmasta parannetaan koko kouluyhteisön viihtymistä, minkä vuoksi tasa-arvosuunnitelmia suositel-

laan laadittavan myös peruskouluissa. Koulujen ja oppilaitosten tasa-arvosuunnittelutyöhön tulee ottaa mukaan myös opiskelijat.

WomenIT-projekti on julkaissut syksyllä 2004 yrityksille ja työyhteisöille suunnatun tasa-arvo-oppaan "Tasa-arvo arkeen", jossa perehdytään siihen, mitä mahdollisuuksia tasa-arvosuunnittelu tarjoaa työyhteisöille ja henkilöstön edustajille ja miten tasa-arvo hyödyttää työyhteisöjä. Oppaassa käsitellään yksityiskohtaisemmin myös koulujen tasa-arvosuunnittelua.

Tasa-arvoinen koulu – tasa-arvoisen toiminnan kolme askelta

Leena Teräs

Leena Teräs työskentelee projektisuunnittelijana WomenIT-projektissa. Hänellä on kokemusta tasa-arvotyöstä niin projekteissa kuin käytännön aktiivismin kautta.

Keväällä 2003 osallistuin innostavaan tasa-arvoprojekteille suunnattuun seminaariin "Onko järkeä vai ei", jonka järjesti Vantaan täydennyskoulutuskeskus. Seminaarin tarkoituksena oli pohtia tasa-arvotyön mielekkyyttä, koska muutos tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan näyttäytyy niin hitaana, lähes olemattomana. Seminaarissa dosentti Tuula Gordon piti mielenkiintoisen alustuksen, jossa käsiteltiin myös luokkahuoneen tasa-arvoisia käytäntöjä. Nämä kolme askelta ovat hahmottuneet tuon esitelmän innoittamina ja voivat toimia ensiaskelina kohti tasa-arvoisempaa luokkahuonetta ja koulua.

Oma Nimi

Jokaisella on oma nimi, jota tulisi käyttää puhuteltaessa.

Välttämällä 'tytöt' ja 'pojat' -ryhmittelyä ja sen käyttämistä puhuteltaessa yleisesti jotakin pienempää oppilasjoukkoa on mahdollista myös purkaa sukupuoliin liitettyjä stereotypioita, yleistettyjä mielikuvia, kuten "tytöt ovat ahkeria, pojat villejä". Todellisuudessa kuitenkin kaikki tytöt eivät ole ahkeria ja kaikki pojat eivät ole villejä. Niin tytöt kuin pojatkin ovat piirteiltään ensisijaisesti enemmänkin yksilöllisiä kuin sukupuolen perusteella muodostettuun ryhmään liitettyjen mielikuvien stereotyyppisiä mannekiineja.

Sukupuolistereotypioissa on hyväksytty käyttöön tiettyjä yleistäviä mielikuvia, oletuksia ja odotuksia kyseisestä ryhmästä. Lähtökohtaisesti ryhmän jäsenyys kuitenkin määrittyy muulla perusteella kuin siten, että yksilö todella olisi persoonallisuudeltaan ja kiinnostuksen kohteiltaan ryhmään liitettyjen mielikuvien kaltainen.

Yksilöllisesti "Liisan" tapauksessa ryhmään liitetyt mielikuvat ja hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa voivat asettua hyvinkin ristiriitaan toistensa kanssa. Tämä huomiodaan esimerkiksi toteamuksella "Liisa on poikamainen". Tässä tapauksessa "poikamaisuus" nostaa saman kulttuurin ihmiselle mielikuvia, joita poikiin liitetään. Liisan voi kuvitella olevan villi, vilkas, ulospäinsuuntautunut, palloa potkiva, raisuista leikeistä pitävä ja poikien kanssa leikkivä. Kuitenkin Liisa määritellään biologiansa perusteella tyttöryhmään kuuluvaksi ja häneltä odotetaan tyttöyteen liitettyjen mielikuvien ilmentämistä, kuten

kiltteyttä, toisten huomioon ottamista, paikoillaan olemista, hoivaamista ja huolellisuutta. Odotukset voimistuvat murrosikää lähestyttäessä.

Useasti ryhmien välille muodostuu myös hierarkkisuutta: yksi ryhmä on arvostetumpi kuin toinen, ja arvostetumpaan ryhmään liitettyjä ominaisuuksia aletaan pitää parempina. Poikamainen tyttö on arvostetumpi kuin tyttömainen poika.

Oma Tila

Jokaisella on ympärillään oma tila, jota ei ylitetä ilman lupaa.

Jokaisella on oikeus omaan tilaan. Aivan konkreettisesti henkilökohtainen tila löytyy kokeilemalla, mikä on luonteva etäisyys toisesta ihmisestä. Yksinkertaisena harjoituksena voi kokeilla sitä, että kaksi henkilöä alkavat hitaasti kävellä toisiaan kohti ja toista pyydetään pysähtymään siihen kohtaan, jossa alkaa tulla epämiellyttäviä tuntemuksia. Harjoituksen avulla havaitaan myös se, että luontevan tilan matka vaihtelee eri ihmisten kohdalla.

Luokkahuoneessa oppilaat pakotetaan tiettyihin etäisyyksiin suhteessa luokkatovereihin istumajärjestyksen perusteella. Koska etäisyydet ovat henkilökohtaisia, voivat opettajan asettamat järjestykset aiheuttaa eri oppilaille erilaisia kokemuksia tilasta: joillekin etäisyys on riittävä, joillekin riittämätön. Tunnelma on riippuvainen myös henkilöiden välisistä suhteista: hyvän ystävän lähellä on mielellään, epämiellyttävään henkilöön halutaan etäisyyttä. Tämä tilanne tulee erityisen selkeäksi opetusta häiritsevien oppilaiden rauhoittamiseksi, jossa häirikkö laitetaan istumaan hyväkäyttöksien viereen. On oletettavaa, että nämä kaksi eivät ole hyviä ystäviä, mutta kurinpidollisesta näkökulmasta heidät määrätään istumaan aivan vierekkäin. Tilanne on luultavasti sangen epämiellyttävä molemmille. Harvoin mietitään, miten se vaikuttaa erityisesti hyväkäyttöksien oppilaan työrauhaan.

Työrauhan luokkahuoneessa voidaan katsoa kuuluvan myös osaksi kunkin omaa tilaa. Toisia ei häiritä kosketteluilla, puheella, liikkumisella yms. Yhteisen tilan, myös äänitilan, jaossa täytyy noudattaa oikeudenmukaisuutta.

Kunkin oman tilan voi koulussa konkretisoida siten, että jokaisella on saman-suuruinen rauhoitettu tila kuin mitä hän kädet levällään piirtää ympärilleen. Toisen tilan kunnioittaminen on konkreettinen tapa, jolla estetään kiusaamisen fyysisiä muotoja. Jokaisella on myös oikeus olla rauhassa toisilta, silloin kuin siltä tuntuu. Oma tila sallii tasaisemman tilan jakautumisen: jokaisella on vähintään sen oman tilansa verran ”maata” ympärillään. Toisen tilaan saa tulla vain kutsuttuna, silloin kun saa siihen luvan.

Omat Tavarat

Jokaisella on oikeus omiin tavaroihinsa, ja niitä ei oteta tai lainata ilman lupaa. Omista ja yhteisistä tavaroista pidetään huolta.

Koulu on moninainen yhteisö tavaroiden omistussuhteidenkin näkökulmasta. Jokaisella on omia henkilökohtaisia tavaroita, ja näiden lisäksi on paljon koulun yhteisiä. Tavaroiden omistusoikeuden kunnioittaminen ja tavaroista huolehtiminen on keino pitää yhteisö näiltäkin osin toimivana.

Tavaroiden omistusoikeuden huomioimisella voidaan lasten kanssa konkreettisesti myös harjoitella valtaa, vallankäyttöä ja toisen valtaa suhteessa omiin

tavaroihinsa. Tämä on merkittävää tasa-arvoisuuden näkökulmasta, sillä epä-tasa-arvoisuudessa on kysymys vallasta, usein vallasta toisen yli. Kun kunnioitetaan jokaisen oikeutta omien tavaroidensa ylitse ja harjoitellaan pitämään kiinni tuosta vallasta, opitaan myös oman oikeuden puolustamista.

Tavaroista huolehtimisen avulla voidaan lisäksi kasvattaa vastuuntuntoisuutta ja ohjata ekososiaalisesti kestävään kulutukseen. Tavarat eivät ole kertakäyttöisiä, vaan niistä hyvää huolta pitämällä ne kestävät pitempään. Lisäksi kun ne kestävät, niiden hankintaa tulee harkinneksi tarkemmin, koska ne ovat omistuksessa pitkään.

Yhteisestä omaisuudesta huolehtiminen kasvattaa yhteisöllisyyteen, vastuunkantamiseen ja toisten huomioon ottamiseen. Kunkin on omalta osaltaan huollettava yhteistä omaisuutta, jotta sen olemassa olosta voi itse vuorollaan nauttia. Kun itse tekee oman osansa, voi edellyttää, että myös muut tekevät saman verran. Lisäksi yhteisistä tavaroista on mukava nauttia myös yhdessä toimien.

Tasa-arvosuunnittelu koulussa

WomenIT-projekti on julkaissut syksyllä 2004 yrityksille ja työyhteisöille suunnatun tasa-arvo-oppaan ”Tasa-arvo arkeen”, jossa perehdytään siihen, mitä mahdollisuuksia tasa-arvosuunnittelu tarjoaa työyhteisöille ja henkilöstön edustajille ja miten tasa-arvo hyödyttää työyhteisöjä. Oppaassa käsitellään yksityiskohtaisemmin myös koulujen tasa-arvosuunnittelua.

Unelmana tasa-arvoinen koulu

Sinikka Mustakallio

Sinikka Mustakallio on World of Management Oy:n tasa-arvokonsultti, joka kouluttaa ja konsultoi työelämän tasa-arvokysymyksissä. WoM Oy:n koulutuksen ja konsultoinnin painopistealueita ovat työpaikkakohtaiset tasa-arvosuunnitelmat ja tasa-arvojohtaminen.

Minkälainen on tasa-arvoinen koulu? Tasa-arvolain näkökulmasta asiassa voi erottaa kaksi puolta. Ensiksi tasa-arvoinen koulu on työyhteisönä tasa-arvoinen mies- ja naisopettajille ja koulun muulle henkilökunnalle sukupuolesta riippumatta. Toiseksi opetus ja opiskelu ovat tyttö- ja poikaoppilaille tasa-arvoista.

Käytännössä koulun henkilöstöpoliittinen tasa-arvo ja opetuksen tasa-arvo liittyvät yhteen ja vaikuttavat toisiinsa. Koulun henkilöstön sukupuolijako ja työnjako sekä asenteet toimivat tytöille ja pojille mallina aikuisten maailmasta ja siellä ”luonnollisesta” työnjaosta ja ajattelutavoista. Toisaalta, kun opettajat ja muu henkilökunta paneutuvat sukupuolten tasa-arvoon henkilöstöpoliittisena asiana koulussa, lisääntyy heidän kykynsä tunnistaa tasa-arvoa estäviä ja edistäviä käytäntöjä myös opetuksessa.

Tasa-arvolaki on velvoittanut vuodesta 1995 lähtien työnantajia laatimaan henkilöstöpoliittisen tasa-arvosuunnitelman, kun henkilöstöä on vähintään 30. Tämä merkitsee, että kunta on velvoitettu tekemään tasa-arvosuunnitelman. Kunnan eri toimintoilla, kuten sivistystoimella, voi olla oma tasa-arvosuunnitelmansa osana kunnan suunnitelmaa. Henkilöstöpoliittisella tasa-

arvosuunnitelmalla voidaan edistää tasapuolisempaa rekrytointia, työnjakoa ja samapalkkaisuutta, kehittää työoloja ja uralla etenemistä, helpottaa työn ja perhe-elämän yhteensovittamista sekä estää sukupuolista häirintää ja ahdistelua (tasa-arvolain 6a ja 6 §).

Tasa-arvolain uudistus on tullut voimaan 1.6.2005 lähtien. Uudistettu tasa-arvolaki edellyttää tasa-arvosuunnitelman laatimista myös oppilaitoksilta, mutta peruskoulut on jätetty tämän velvoitteen ulkopuolelle. Muiden oppilaitosten tulee laatia vuosittain yhteistyössä henkilöstön ja opiskelijoiden edustajien kanssa tasa-arvosuunnitelma. Suunnitelman tulee sisältää oppilaitoksen tasa-arvotilanteen ja siihen liittyvien ongelmien kartoitus sekä toteutettaviksi suunnitellut tarpeelliset toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi. Erityistä huomiota tulee kiinnittää tasa-arvon toteutumiseen opiskelijavalinnoissa, opetusta järjestettäessä ja opintosuorituksia arvioitaessa sekä toimenpiteisiin, joilla pyritään seksuaalisen häirinnän ja sukupuolen perusteella tapahtuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää myös arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja niiden tuloksista.

Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelma voidaan tehdä erillisenä tai sisällyttää osaksi opetussuunnitelmaa tai muuta oppilaitoksessa laadittavaa suunnitelmaa. Vuosittaisen tarkastelun sijasta voidaan oppilaitoksessa sopia, että suunnitelma laaditaan vähintään kerran kolmessa vuodessa.

Muita oppilaitoksia kuin peruskouluja koskeva tasa-arvosuunnittelun velvoite on merkittävä uudistus, johon oppilaitoksissa on nyt paneuduttava. Mikään ei estä myöskään peruskouluja tekemästä omaa tasa-arvosuunnitelmaa kunnan ja sivistystoimen yleisemmän henkilöstöpoliittisen tasa-arvosuunnitelman pohjalta ja soveltaen muille oppilaitoksille annettuja ohjeita tasa-arvosuunnitelmasta. Tämä on hyvin suositeltavaa, vaikka laki ei velvoitakaan peruskouluja tasa-arvosuunnitteluun.

Kaikessa koulutuksessa on tasa-arvolain 5 §:n mukaan huolehdittava siitä, että naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat sukupuolten tasa-arvon toteutumista. Tämä vaatimus koskee suoraan koulujen opetustyötä. Opetuksen sisällön, menetelmien, oppiaineiston ja opetusympäristön tulee edistää sukupuolten tasa-arvoa. Laki ei vaadi suunnitelman laatimista peruskoulujen opetuksen tasa-arvosta, mutta suunnitelma on tässäkin hyvä väline kehittää opetusta ja varmistaa konkreettinen toiminta.

Opetuksen tasa-arvosuunnitelman sisältöinä koulussa voivat olla esimerkiksi:

- yhteinen näkemys ja päämäärä tasa-arvoisesta opetuksesta ja oppimisympäristöstä
- koulun koko henkilökunnan (rehtorit, opettajat, opinto-ohjaajat, koulukuraattorit, terveydenhoitajat ja niin edelleen) sitoutuminen tasa-arvoisen oppimisympäristön kehittämiseen
- opettajien täydennyskoulutus sukupuolitietoiseen ja tasa-arvoa edistävään opetukseen
- oppilaan ohjauksen kehittäminen ja opinto-ohjaajien täydennyskoulutus
- oppiaineiston, opetusmenetelmien ja työtapojen kehittäminen sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta
- pelisääntöjen laatiminen tasa-arvoiselle käyttäytymiselle ja ilmapiirille koulussa
- tasa-arvotietouden kehittäminen läpäisyperiaatteella eri oppiaineisiin
- koulun kerhotoiminnan tasa-arvoisuus

Tasa-arvosuunnitelmien laatiminen on mahdollisuus koulun tasa-arvokysymysten selvittämiseen ja oppimiseen. Suomessa ajatellaan varsin yleisesti, että sukupuolten tasa-arvo on jo toteutunut eikä siihen liittyviä ongelmia ole. Asioita katsotaan sukupuolineutraalisti eikä erikseen naisten ja miesten tai tyttöjen ja poikien kannalta. Lähtökohta, että tasa-arvo toteutuu sukupuolineutraalisuuden kautta, on ollut yleinen myös kouluja koskevana. Sen rinnalle on viime vuosina noussut huoli poikien tyttöjä heikommista oppimistuloksista. ”Koulu suosii tyttöjä” tai ”Saavatko pojat olla koulussa poikia?” ovat julkisessa keskustelussa painottuneita ajatuksia.

”Sukupuolten epätasapaino nousee pintaan ongelmaksi meidän kulttuurisamme silloin, kun naisia tai tyttöjä on enemmän tai kun he menestyvät miehiä paremmin”, arvioi tutkija Elina Lahelma. Juuri nyt on hyvin ajankohtaista ja tarpeellista arvioida koulujen toimintaa monipuolisesti sekä tyttöjen että poikien kannalta.

Opetuksen kehittämisestä tasa-arvon näkökulmasta on toteutettu Suomesakin useita onnistuneita projekteja, esimerkiksi pohjoismaainen Bryt – Aava-projekti 1980-luvulla ja sukupuolitietoiseen ohjaukseen kohdistuneet Vieno- ja Suunto-projektit viime vuosina sekä Oulun yliopiston Kajaanin kehittämisskeskuksen toteuttama Berta-projekti. Bryt-projekti tuotti mm. onnistuneita tuloksia fysiikan opetuksen kehittämisestä niin, että tyttöjen kiinnostus fysiikan opiskeluun kasvoi ja oppimistulokset parantuivat. Poikien osalta useissa kouluissa kehitetään parhailleen menetelmiä, joilla voidaan kasvattaa poikien lukemisharrastusta ja kiinnostusta kirjallisuuteen. Tasa-arvo merkitsee, että koulu ei kasvata tyttöjä ja poikia kaavamaisten stereotyyppisten mallien mukaan, ja vanhoista stereotyypioista irtaantuminen vaatii tietoista opetuksen ja oppiaineiston kehittämistä sekä tyttöjen ja poikien erilaisten tarpeiden tasa-arvoista huomioon ottamista. Opettajien täydennyskoulutus on tämän toteuttamiseksi avainasemassa, ja koulujen tasa-arvosuunnitelmien ytimessä tuleekin olla opettajien ja opinto-ohjaajien täydennyskoulutus tasa-arvon edistämiseen opetuksessa.

Koulujen kerhotoiminta ja epävirallinen toimintakulttuuri ovat myös tärkeitä. Kouluissa saatetaan yhä järjestää nikkarinurkka pojille ja kokkikoulu tytöille tai sählykerho pojille ja telinevoimistelua tytöille ajattelematta, miten syrjivää ja epätasa-arvoistavaa kasvatusta ja tasa-arvolain vastaista tämä on. Koulujen epävirallinen kulttuuri saattaa olla tyttöjä alentavaa. Tätä käsittelee esimerkiksi uusi ruotsalaiselokuva ”Hip hei hutsu!”, jonka katsottuaan kaksi suomalaista lukiolaistyttöä kommentoivat:

- ”Mutta on naiivia ajatella, että tyttö voi tehdä mitä haluaa – olla samanarvoinen kuin mies. En ole koskaan kuullut poikiin kohdistuvasta seksuaalisesta kiusaamisesta. Jos käyttää napapaitaa ja tiukkoja farkkuja, saa helposti tyhmän ja helpon pissaliisan maineen.”
- ”Opettajat eivät tiedä, mitä välitunnilla ja koulumatkoilla tapahtuu. Kiusaamisen vastaisia kampanjoita ja oppitunteja kyllä riittää koulussa. Mutta kukaan ei sano, että huorittelu on kiusaamista. Kun yläasteella joku poika yritti kopeloida minua, vanhemmat sanoivat, että rakkaudesta se hevonkin potkii.”
- ”En ole ikinä kuullut yhtään selviytymistarinaa, jossa istutaan alas ja puhutaan asiat halki opettajan kanssa ja kaikki järjestyy.”

Koulujen tasa-arvosuunnitelmilla voidaan kehittää koulujen toimintaa monipuolisesti. Tasa-arvoinen koulu on parempi työpaikka ja parempi oppimisympäristö molemmille sukupuolille. Tasa-arvosuunnitelma on yksi työväline, jolla voidaan kehittää koulujen toiminnan laatua.

Opettajien rooli tasa-arvoisessa koulussa

Linda Levi on esittänyt opettajan kolme roolia sukupuolten tasa-arvossa matematiikan opetuksessa, mutta ko. roolit sopivat yhtä hyvin kaikkeen muuhunkin opetukseen

Rooli 1: Tarjoa yhtäläiset mahdollisuudet ja kunnioita eroja

Rooli 2: Varmista yhtäläiset oppimiskokemukset

Rooli 3: Kompensoi yhteiskunnassa vallitseva tasa-arvo eli ohjaa tyttöjä ja poikia tekemään ei-perinteisiä valintoja oman kyvykkyyden ja kiinnostuksen kohteen mukaan

Lähde: Levi, L. 2000. Gender Equity in Mathematics Education. Teaching children mathematics 7 (2), 101-107.

Riitta Soron mukaan sukupuolten mukaan tasa-arvoinen opettaja

- pystyy keskustelemaan sukupuoleen ja oppimiseen liittyvistä asioista
- tunnistaa sukupuolten väliset erot ja tyttöjen ja poikien tarpeet
- kannustaa kumpaakin sukupuolta vakuuttaen, että jokainen pystyy halutessaan tekemään samoja asioita kuin vastakkainen sukupuoli

Lähde: Soro, R. 2002. Opettajien uskomukset tytöistä, pojista ja tasa-arvosta matematiikassa. Turku: Pallosalama Oy.

Lähdettäessä edistämään tasa-arvoa omassa koulu/kasvatusyhteisössä, on hyvä noudattaa seuraavia ohjeita:

1. Sitoudu pitkäjännitteiseen työhön (sekä opettajat että koulun johto ja muu henkilökunta ja vanhemmat).
2. Kouluttaudu ja hanki tietoa.
3. Keskustele kollegoiden ja muiden sidosryhmien kanssa.
4. Ole avoin ja kerro muille tekemästänne työstä ja arvoista tasa-arvon suhteen.
5. Virallista idea unohtamatta yksilötason asennemuutoksia: on tärkeää sekä saada tasa-arvo organisaation viralliseksi tavoitteeksi, osaksi sen toimintasuunnitelmaa, että pyrkiä yksilötason asennemuutoksiin.
6. Varaudu muutostavastarintaan.
7. Anna muutokselle aikaa.

Lähde: Mukaillen ulkoasiainministeriön Internet-pohjaista koulutuspakettia sukupuolten tasa-arvon edistämisestä kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyössä, <http://global.finland.fi/gender/ngo/>.

Tasa-arvoon liittyvät kysymykset ovat hyvin monimutkaisia, ja niihin liittyy usein vastarintaa ja voimakkaita, tunnepitoisia väitteitä, stereotyyppisiä käsityksiä ja asioiden tiedostamattomuutta. Asioiden eteenpäin viemisessä auttaa yhteispeli, jolloin tukea voi saada esim. kollegoilta. Myös WomenIT-projektissa mukana olleet toimijat ovat kokeneet, että mikäli yksin joutuu viemään jotain asiaa eteenpäin, on se hyvin vaikeaa ja aivan erityisesti jos aiheena ovat tasa-arvoon liittyvät kysymykset.

Tasa-arvon edistäminen globalisoituvassa koulussa edellyttää laaja-alaista asioiden tarkastelua

Vappu Sunnari

Vappu Sunnari toimii Oulun yliopiston naistutkimus-oppiaineen lehtorina. Sunnari on tutkinut koulutusinstituutioita, muun muassa opettajankoulutusta, yliopistoa ja peruskoulutusta oppimisen ja oppimisen ongelmien näkökulmasta.

Uusi teknologia on globaalisoinnin ytimessä

Käsillä olevassa oppaassa tarkastellaan tasa-arvoa ja sen edistämisen haasteita ja keinoja. Tasa-arvo koulutusta koskevana asiana tuo ensimmäisenä mieleeni *oikeuden koulutukseen ja tasa-arvon oppilaiden keskinäisissä suhteissa ja opettajien ja oppilaiden välisissä suhteissa*. Näillä ulottuvuuksilla tasa-arvon ja epätasa-arvon kysymyksiä onkin tarkasteltu jo monien vuosikymmenien ajan. Myös omat tasa-arvo-tutkimukseni ovat suuntautuneet näihin kysymyksiin. Tässä artikkelissa haluan kuitenkin tarkastella koulutuksen tasa-arvo-kysymyksiä laajemmasta perspektiivistä. Tähän haastaa WomenIT-projektin teknologiapainotteisuus ja teknologian, erityisesti informaatioteknologian voimakas globaalisointikytkentä.

Globaalisointi on monikasvoinen ilmiö. Helpoimmin sen tunnistanee mahdollisuudesta nopeisiin, maapallon laajuisiin internet-yhteyksiin¹. Mutta globaalisointi on yhteydessä myös siihen, että jalassamme mahdollisesti olevat urheilukengät on mitä suurimmalla todennäköisyydellä valmistettu Kaukoidässä, ja siihen, että palveluhenkilökunnan sijasta kohtaamme pankki- ym. asioita hoitaessamme entistä useammin teknisen laitteen. Teknistyvässä asioiden hoidossa ymmärtämisen ja avun saamisen sijasta korostuvat suorittamisen ja suoriutumisen tai vaihtoehtoisesti syrjäytymisen ja syrjään jäämisen lait.

Kaupan maapalloistumisessa on keskeisessä asemassa WTO (World's Trade Organisation). Mutta vaikka WTO onkin nimenomaan kaupankäyntiä normittava ja kontrolloiva elin, sen suoranaiset vaikutukset yltyvät myös koulutukseen. Tämä johtuu kauppatavara-käsitteen laajentamisesta koskemaan myös palveluja – koulupalvelut osittain mukaan lukien – ja koulutuksen tuotteistamisesta kauppatavaran suunnassa².

Akkipäättään voisi ajatella, etteivät kansainvälinen kauppa ja kansalaisten peruskasvatus sovi yhteen; kantaahan peruskoulutus kaikkein kansallisimman järjestelmän leimaa (Robertson ym. 2002). Meillä Suomessakin kansakoulu Suomen ensimmäisenä koko kansalle tarkoitettuna peruskoulutuksena

¹ Todellisuudessa IT-yhteydet eivät kuitenkaan ole maapallonlaajuiset siinä mielessä, että niiden piirissä eivät ole maapallon kaikki ihmiset. Nimenomaan köyhimmät ja syrjäisimmät maapallomme alueet ovat näiden yhteysmahdollisuuksien ulkopuolella. Arvioiden mukaan vain kolmanneksella kaikkien kehitysmaiden asukkaista on mahdollisuus käyttää internetiä ja afrikkalaisista vain kolmella prosentilla on pääsy minkäänlaiseen telekommunikaation piiriin (Heikkilä 2003).

² Palveluista käytävää kauppaa koskeva WTO:n erityissopimus on GATS (the General Agreement on Trade in Services).

valjastettiin jo perustamisvaiheessa, 1860-luvulla, paitsi sivistämään Suomen kansa, myös juurruttamaan ja vahvistamaan kansallista identiteettiä ja arvojärjestelmää. Vahvana erillisoihtuksena kansallisen identiteetin vahvistamispyrkimyksestä oli, että opetuksen tuli tapahtua suomen kielellä, vaikka ruotsi oli tuolloin hallinnon kieli ja vaikka pääosa tuolloisesta harvalukuisesta Suomen sivistyneistöstä oli ruotsinkielisiä. (Sunnari 1997.)

En halua väittää, että yleissivistävä opetus ja kansallisen identiteetin vaaliminen eivät enää kuuluisi peruskoulutuksen tehtäviin. Näiden tavoitteiden rinnalle ja ehkä reilusti niiden ohikin näyttäivät kuitenkin nousseen informaatioteknologiaan liittyvät tavoitteet, turismiorientoitunut kansainvälisyys, muu kuluttajuus sekä yksilökeskeinen moninaisuus, joka käytännössä tarkoittaa myös eriarvoistumista. Uudet painotukset ovat linjassa globaalisoinnin kanssa.

Globaali media, tietokoneteknologia ja telekommunikaatio ovat erityisasemissa globalisaatiossa (Pearson 2000) ja niihin liittyvien taitojen hankkiminen ja niiden taloudellinen tukeminen koulutuspolitiikassa. Globaalin talouden kannalta tarpeellisia osaamisen alueita ovat myös luku- ja kielitaito sekä joustavuus, kuten esimerkiksi Susan Robertson (2002) kumppaneineen toteaa.

Suomen koululaitoksessa toteutetaan uusliberalistisia päämääriä palvelevia muutoksia

Suomen koululaitoksessa on toteutettu uusliberalistisia päämääriä palvelevia muutoksia jo jonkin aikaa. Luokkakohtaisia oppilasmäärärajoja on väljennetty, aiemmista koulupiirirajoista on luovuttu, valtion taloudellisen tuen yhtenäisistä koulukohtaisista perusteista on luovuttu ja koulun lakkauttamisen oppilasmäärään kiinnitettyjä ehtoja on muutettu. Aikaisemman yhtäläisyys-tavoitteen sijasta kouluja haastetaan erilaistumaan, omaleimaistumaan ja kilpailemaan paremmuudesta olemassaolon ja menestymisen ehtona. Paremmuusjärjestysten mittaamiseksi laaditaan uusia valtakunnallisia ja kansainvälisiä arvioinnin ja kontrolloinnin muotoja. Tehtyjen lainsäädännöllisten ja muiden muutosten seurauksena on, että kunnat ja erilliset koulut ovat enemmän vastuussa perusopetuksestaan ja entistä vapaampia sen järjestämisen suhteen. Vanhemmilla puolestaan on enemmän mahdollisuuksia valita, mitä koulua heidän lapsensa käyvät, ja pääsystä suosituimpiin ja parhaiten resursoituihin kouluihin on kilpailu.

Opiskelun ja oppisisältöjen osalta uudet määritykset liittyvät muun muassa siihen, mitä kunkin tulee opiskella ja osata ja mitä kunkin on mahdollista opiskella ja osata. Valintamahdollisuudet ovat hyvin resursoiduissa oppimisympäristöissä lisääntyneet, mutta joissakin kouluissa valintamahdollisuudet ovat kaventuneet. Yksilötasoinen vastuu valintojen seurauksista on myös lisääntynyt. Opetuksen suhteen erityisasemaan on noussut informaatioteknologia. Sivistyksen, kansalaisuuden ja tasa-arvon kannalta tärkeät yleissivistävät ja humanistiset oppiaineet, arvokasvatus ja sosiaalisten taitojen kasvatus ovat julkisen resursoinnin osalta jääneet enemmän syrjään. Internetistä onkin tullut yksi koulusivistyksen tekstuaalis-visuaalisista peruslähteistä ja mediasta keskeinen arvokasvattaja, elämän orientaation määrittäjä ja sosiaalisten taitojen muovaaja.

Se alue, jota viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana on ehkä eniten ja näkyvimmin resursoitu Suomen koululaitoksessa, on informaatioteknologia. Juuri tällä alueella voidaan nykysuuntauksen sanoa pönkittävän myös suku-

puolten eriarvoisuutta poikien hyväksi. Jo suomalaisissa kodeissa varustetaan poikia tyttöjä enemmän erilaisilla teknisillä laitteistoilla ja erikseen tietokoneilla ja heihin resursoidaan näissä asioissa muutenkin tyttöjä enemmän. Vieraiden kielten osaamistarpeen lisääntymistä voi puolestaan pitää edullisempänä tytöille kuin pojille – mutta ei siksi, että tyttöjä resursoitaisiin kielissä enemmän kuin poikia, vaan siksi, että tytöt opiskelevat kieliä – tekevät työtä kielten suhteen – poikia enemmän.

Globaali media, tietokoneteknologia ja telekommunikaatio auttavat myös rakentamaan, markkinoimaan ja toteuttamaan koulutusta kansainväliselle kaupankäynnille kelpoisina, joustavina paketteina (McBurnie 2001). Lisäksi uusi informaatioteknologia on muuttamassa sekä mielikuvaa koko opiskelusta että opiskelun arkea hyvin radikaalisti.

Suoralta kädeltä ei ole syytä väittää, että kansainvälistyminen, IT-taitojen oppiminen, joustavuus tai jokin muu edellä mainituista tämän ajan haasteista olisi väärä. Olennaista niiden arvioinnissa ja niiden laadun määrittelemisessä on se, mitä varten ja miten niihin pyritään. Huolestuttavaa on, että keskustelua ei juurikaan käydä sivistystavoitteiden suunnassa. Itsenäistymisen nimissä oppilaitoksia haastettiin 1990-luvulla purkamaan aikaisempia sidoksia, ja tällä vuosikymmenellä niitä haastetaan kiinnittymään uusiin puitteisiin kansainvälisen kilpailun nimissä – markkinoiden, kilpailukyvn ja tehokkuuden vuoksi. Eittämättä tavoitteet sopivat yhteen koulutuksen tuotteistamisen ja kaupallistaloudellisen systeemin pyörittämisen – ja pönkittämisen – kanssa.

Tasa-arvo on erityislaatuinen arvokysymys

Keskusteluissa tasa-arvosta suomalaisena koulutuspoliittisena tavoitteena on pääsääntöisesti vedottu samuusolettamukseen. Tasa-arvon nimissä on vaadittu, että tyttöjen tulisi opiskella enemmän matematiikkaa ja fysiikkaa, heidän tulisi hakeutua enemmän perinteisesti miesvaltaisille aloille jne. Harvemmin – ja pienemmällä kiihkolla – on tasa-arvon nimissä kuulunut vaatimuksia siitä, että hoiva-aloille tulisi hakeutua enemmän poikia tai että poikien tulisi tehdä enemmän työtä opiskelunsa suhteen yleensä ja esimerkiksi kielten opiskelun eteen erikseen. Tämä on ymmärrettävää, sillä samuuslähtökohtainen tasa-arvoajattelu nostaa etusijalle korkeampiarvoisena pidetyn. Koska ”miesten maailmaan” kuuluviksi miellettyjä asioita on perinteisesti pidetty korkeampiarvoisina kuin ”naisten maailmaan” kuuluviksi miellettyjä, sisältää samuuspohjainen tasa-arvoajattelu paineen tavoitella ”miesten maailmaan” kuuluvaksi miellettyä. Samalla tällainen tasa-arvoajattelu ylläpitää mielikuvaa, että asiat, joiden ajatellaan kuuluvan ”naisten maailmaan”, olisivat vähemmän arvokkaita. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö sinänsä ole tärkeää, että naiset oppivat suhtautumaan rakentavammin informaatioteknologiaan ja näkemään paremmin luonnontieteiden ja matematiikan merkityksen. Kyse on siitä, millaisiin tavoitteisiin pyritään, millaisiin sisällöin ja millaisin perustein. WomenIT-projekti on tehnyt tärkeää työtä tässä asiassa.

Samuuslähtökohdan ohella tasa-arvoa on tavoiteltu erolähtökohdista. Tästä lähtökohdasta tasa-arvoa voitaisiin tavoitella vaikkapa siten, että tuettaisiin poikien ja tyttöjen kehitystä niillä aloilla, joilla he tapauskohtaisesti ja/tai perinteisesti ovat vahvoja. Tällainen tasa-arvoajattelu ei ole ollut tyypillistä suomalaisten koulujen tasa-arvotyössä. Koulujen kasvatuskäytäntöjä sukupuolten erolle rakentuva ajattelu sen sijaan on suunnannut sukupuolistereotypioita ylläpitävällä ja vahvistavalla tavalla. Samuuden ja eron vastakkain-

asettelun sijasta tasa-arvotyössä on perustellumpaa lähteä olettamuksesta, että samuus ja erilaisuus luonnehtivat eri sukupuolia samanaikaisesti ja että se tulee ottaa tarkasteluun sekä käytännön tasa-arvotavoitteita että tasa-arvotyön toimenpiteitä suunniteltaessa.

Tämän ajan uusliberalistinen tasa-arvoajattelu korostaa muodollisesti samanlaisten mahdollisuuksien tasa-arvoa (Evans 2001). Viimeaikaiset kehityskulut puolestaan ovat tehneet tällaisen tasa-arvoajattelun ongelmallisuuden hyvin näkyväksi. Tasa-arvoistumisen sijasta erilaiset toisiinsa punoutuvat epä-tasa-arvoisuuden kuilut ovat kasvaneet nopeasti maapallolla (Gillborn & Mirza 2000, Wichterich 2002, Kailo, Sunnari & Vuori 2004). Muodollisesti samanlaisten mahdollisuuksien tarjoaminen ei avaa konkreettisesti samanlaisia mahdollisuuksia eri ihmisille ja ihmisryhmille, sillä kukaan ei voi valita esimerkiksi sitä, syntykö varakkaaseen vai varattomaan perheeseen, eikä vaikuttaa itse kovin paljon siihen, millaisia mahdollisuuksia pelkästään se avaa tai rajaa pois valinta- ja mahdollisuushorisonteista (Sunnari 2004).

Samojen mahdollisuuksien periaatteelle rakentuvia tasa-arvotavoitteita on tarkasteltava myös siitä näkökulmasta, tavoitellaanko samojen mahdollisuuksien idealla valinnan vaiko osallistumisen mahdollisuuksia tai tavoitellaanko sillä mahdollisuutta olla vapaa jostakin tai vapaa johonkin. Esimerkiksi suurella määrällä maailman naisia ja tyttöjä ei ole mahdollisuutta osallistua koulutukseen. Tasa-arvoistumisen tietyssä vaiheessa sillä, onko tätä mahdollisuutta vai ei, on iso merkitys. Maapallonlaajuisesti tarkasteltuna tämä tavoite on toteutumatta edelleen lähes miljardin ihmisen osalta. Enemmistö heistä on naisia (UNESCO 2003). Suomessa tasa-arvokeskusteluissa ei enää niinkään puhuta mahdollisuudesta osallistua koulutukseen sinänsä, vaan pikemminkin uusliberalistisen hengen mukaisesti mahdollisuudesta valita, missä ja mitä koulua käy. Tätä valinnan mahdollisuutta ei ole kaikilla, sillä se on monin tavoin sidottu varallisuuteen ja sukupuoleen. Joidenkin koulutuksellisten valinnanmahdollisuuksien laajentuminen onkin jo nyt tuottanut niiden kapenemista joillekin toisille ihmisryhmille Suomessakin.

Samojen sisäänpääsyn, valinnan jne. mahdollisuuksien tarjoaminen ei kuitenkaan riitä tasa-arvon toteuttamiseksi. Siihen ei riitä luokkahuoneen vuoro-vaikutussuhteiden tasa-arvoistaminenkaan, vaikka sekin on tasa-arvotyössä erittäin tärkeää. Jotkut tasa-arvotutkijat ovatkin rakentaneet portaittaisia tasa-arvon edistämisen malleja. Esimerkiksi irlantilainen Kathleen Lynch (1996) on rakentanut seuraavanlaisen neliportaisen mallin: (a) tasa-arvo sisäänpääsyn ja osallistumisen mahdollisuutena, (b) tasa-arvo interaktiossa, (c) heikommassa asemassa olevien erityistuki ja vahvistaminen sekä (d) koulutusorganisaatioiden sekä sitä yleisemmällä tasolla olevien yhteiskunnallisten rakenteiden tasa-arvoistaminen. Lynch ajattelee, että edellä mainitut neljä askelmaa muodostavat jatkumon: ilman pääsyä ensimmäiselle askelmalle ei voi edistyä seuraavalla jne.

WomenIT-projektia ajatellen näyttäisi siltä, että sen toimintoja sijoittuu kaikille Lynchin mallin neljälle askelmalle. Toimintojen painopiste näyttäisi olevan nimenomaan kolmannella askelmalla. Globaalisatio haastaa paneutumaan jatkossa entistä määrätietoisemmin myös koulutusorganisaatioiden rakenteisiin ja sitä yleisemmällä tasolla oleviin yhteiskunnallisiin ja globalisoituihin rakenteisiin.

Tasa-arvon edistäminen globalisoituvassa koulumaailmassa edellyttää siis vahvaa lokaalia asiantuntemusta ja toimijuutta, joka ei rajoitu vain luokka-

huoneeseen, vaan ulottuu myös luokkahuoneen ja koulun ulkopuolelle, paikalliseen päätöksentekoon. Mutta tämän lisäksi tarvitaan myös valtiollista ja globaalia asiantuntemusta ja toimijuutta. Globaalimpaa toimijuutta tarvitaan esimerkiksi siksi, että globalisaatio on siirtänyt päätöksentekoa ja päätösten seuraamuksien ennakoivaa hahmottamismahdollisuutta monissa paikallissakin kysymyksissä entistä loitommalle ja näkymättömiin. Sellaisten paikallisten, valtiollisten ja valtioiden rajat ylittävien yhteisöjen rakentaminen, joissa tarkasteluun sisällytetään paitsi ihmiset myös koko luonto ja joissa erityinen huomio suunnataan huonommassa asemassa oleviin, näyttää välttämättömältä sosiaalisesti, taloudellisesti, kulttuurisesti ja ekologisesti tasa-arvoisen ja kestäväen tulevaisuuden rakentamisessa.

Lähteet

- Evans, T. 2001. *The Politics of Human Rights. A Global Perspective*. London: Pluto Press & Virginia: Sterling.
- Gillborn, D. & Mirza, HS. 2000. *Educational inequality. Mapping race, class and gender. A synthesis of research evidence*. Office for Standards in Education. London: Alexandra House.
- Heikkilä, M. 2003. Tietoyhteiskunnalle väännetään sääntöjä. YK:n huippukokous Genevessä yrittää niskalenkkiä aikamme uudesta ilmiöstä. *Kaleva* 7.12.2003.
- Kailo, K., Sunnari, V. & Vuori, H. (toim.) 2004. *Tasa-arvon haasteita Globaalin ja lokaalin rajapinnoilla*. Northern Gender Studies 5, University of Oulu and Lapland.
- Lynch, K. 1996. The limits of liberalism for the promotion of equality in education. In: Befring, E. (eds). *Techer Education for Equality*. Oslo: Lobo Grafisk, p 20–41.
- McBurnie, G. 2001. Globalisation: A new paradigm for higher education policy. *Higher Education in Europe* 26(1): 11–26.
- Pearson, R. 2000. Moving the goalposts: Gender and globalisation in the twenty-first century. *Gender and Development* 8(1): 10–28.
- Robertson, S., Bonal, X. & Dale, R. 2002. "GATS and the Education Service Industry. Comparative Education Review. Croxford, L. 2001. *Global University: Some cultural considerations*. *Higher Education in Europe* 26(1): 53–60.
- Sunnari, V. 1997. *Gendered Structures and Processes in Primary Teacher Education - Challenge for Gender-Sensitive Pedagogy*. Northern Gender Studies 4 and Femina Borealis 4 (an international series). Oulu: Oulun yliopistopaino.
- Sunnari, V. 2004. Uusliberalististen arvojen varaan rakennettu globalisaatio syventää pohjoisen naisen epätasa-arvoa. Teoksessa: Kailo, K., Sunnari, V. & Vuori, H. (toim.). *Tasa-arvon haasteita Globaalin ja lokaalin rajapinnoilla*. Northern Gender Studies 5, University of Oulu and Lapland, 185–200
- UNESCO (2003). *Gender and Education for All. The Leap to Equality*. EFA Global Monitoring Report. Paris: Graphoprint.
- Wichterich, C. 2002. *Globalisoitu nainen. Raportteja epätasa-arvon tulevaisuudesta*. Keuruu: Otava.

KODIT

Tytöt ja pojat, naiset ja miehet ja teknologia

Äitien merkitys naisroolimallina tietotekniikan käytössä on huomattava, sillä usein myös kotona tietokonetta käyttää isä eikä äiti, vaikka se naisella kuuluisikin työarkeen. Itse asiassa erilaisten selvitysten mukaan naiset ovat enemmistönä tietokoneiden loppukäyttäjistä mutta työelämässä kodin ulkopuolella, jolloin he eivät ole näkyviä roolimalleja tyttärilleen. Naisten asiantuntemusta ei nähdä tai tunnusteta; kun laitteeseen tulee vika, ensin isä tai poika yrittää ratkaista ongelman. Ja jos äiti ohimennen huomauttaen, "painahan tuosta", ratkaisee ongelman, hänen panos-

taan ei nähdä. Tai jos tilanteessa käy toisinpäin, ”wau, minkä mutsi teit?”, tuodaan esiin, ettei äidin oletettu osaavan, vaan sitä pidetään lähes yliluonnollisena, miten äiti saattoi osata. Tietokone on usein kodeissa sijoitettu pojan huoneeseen, mikä selvästi viestittää tietotekniikan oleva poikien ja miesten aluetta. Yhtä lailla pojille hankitaan mopo ja auto ja muita teknisiä laitteita. Pojille myös herkemmin sallitaan kalliit harrastukset ja hankinnat, ja niistä usein vastaa isä, vaikka äiti muuten vastaisikin lasten menoista. Tehtyjen selvitysten mukaan pojat myös saavat kuukausirahaa tyttöjä enemmän: pojat saavat keskimäärin 17-18 euroa, tytöt 13-14 euroa.

Muun muassa Turun kauppakorkeakoulun tutkija Terhi-Anna Wilska on tutkinut nuorten ja lapsiperheiden kulutusta ja toimeentuloa sekä kulutusta ja informaatioteknologiaa erityisesti nuorten näkökulmasta.

WomenIT suosittaa

Kodin merkitys asenteiden muutoksessa on huomattava. Myös kodeissa tulisi tiedostaa epätasa-arvoistavat rakenteet ja asenteet naisten teknisiä taitoja kohtaan. Naisetkin osaavat ja oppivat käyttämään tekniikkaa. Toisaalta on tärkeää myös nähdä, että tekniikkaa ja teknisiä välineitä eivät ole vain tietokoneet ja niihin liittyvät laitteet, vaan arkista teknologiaa on ympärillämme kaikkialla – herätyskello, kahvinkeitin, pesukoneet, puhelin, videonauhuri, lastenrattaat – ja kaikkien näiden käyttäjinä ovat naiset. Itse asiassa laajimman määrityksen mukaan kaikki mikä on ihmisen tekemää, on teknologiaa. Kodeissa tulee kiinnittää tietoisemmin huomiota rahankäyttöön eri perheenjäsenen kesken. Aiheisiin liittyvän keskustelun käynnistäjinä voivat toimia päiväkodit ja koulut esimerkiksi vanhempainilloissa.

Pelit ja leikit

Teknisesti orientoituneeseen leikkiin kannustavat välineet (esim. legot ja erilaiset rakentelusarjat) ovat hyvin yksipuolisia. Tytöille suunnatut legojen osat ovat valmiita elementtejä, joissa rakentelun haasteet jäävät minimaalisiksi. Ne myös usein sisältävät paljon ns. hoivaosia, joiden kautta tytöille viestitetään, että hoivaaminen kuuluu heidän tehtäviinsä. Esimerkkinä tytöille suunnatuista legoista ovat prinsessa-legot. Pojille suunnatut legot ovat hyvin monimutkaisia haastavine ohjeineen ja monipuolisine laitteineen jne. Nämä osiot ovat luonteeltaan perinteisesti poikien elämänpiiriin kuuluvia, kulkuneuvoja, autokorjaamoja, tiettyjä välineitä ja niin edelleen.

Erilaisia rakenteluvälineitä ja -leluja usein myös hankitaan pojille, kun taas tyttöjä ohjataan leikkimään nukeilla. Tällä tavoin jo varhain lapsille mallinnetaan näkemystä naisten töistä ja miesten töistä. Näiden ennalta tuotettujen mallien mukaan tytöt ja pojat usein myös valitsevat lelunsa. On kuitenkin huomattu, että mikäli aikuisia ei ole läsnä näkemässä, pojat saattavatkin valita leluikseen nukkeja.

Lapsille suunnatut tietokoneohjelmat ovat usein hyvin yksipuolisia, keskittyen vain tiettyyn osa-alueeseen, kuten matematiikkaan, kielelliseen kehitykseen tai piirtämiseen. Toisaalta pelit ovat enimmäkseen poikia kiinnostavia, seikkailu- ja taistelupelejä.

WomenIT suosittaa

Erilaisia leluja ja välineitä tulisi tarjota lapsille monipuolisesti sukupuoleen katsomatta ja ohjata valitsemaan se ei-perinteisen mallin mukainen väline, pojille nukkeja ja tytöille rakentelusarjoja, mutta ei kuitenkaan yksipuolisesti näitäkään. Yhtä lailla aikuisten tulee kiinnittää huomiota omaan toimintaan, omiin valintoihin ja toimia siten esimerkkinä lapsille.

Lelu- ja peliteollisuuden tulisi monipuolistaa valikoimiaan, suunnata ja markkinoida myös tytöille rakentelusarjoja, kehittää pelejä monisisältöisemmiksi. Lelu- ja peliteollisuus ei voi kuitenkaan toimia yksin, vaan he tarvitsevat (ammatti)kasvattajien ja tutkijoiden apua. Toisaalta muutosta ei voida saada aikaan, elleivät kuluttajat pohdi ja muuta valintatottumuksiaan. Aitoihin valintoihin voidaan kuitenkin vaikuttaa muun muassa laajentamalla valikoimia; yksipuoliset valikoimat ohjaavat yksipuolisiin valintoihin.

Hyviä käytäntöjä

WomenIT-projektissa mukana olleissa päiväkodeissa tietoisesti ohjattiin tyttöjä rakenteluleikkeihin rajaamalla rakenteluvälineet aika ajoin vain tyttöjen käytettäväksi. Näin mahdollisuuden ja tilan tarjoaminen tytöille selvästi toi esiin, että rakentelu kiinnostaa myös tyttöjä.

WomenIT-projektissa tuotettiin tytöille suunnattu yrittäjäyyspeli, jossa yhdistyvät teknologia- ja yrittäjäyyskasvatus. "Johtotähti – päiväni toimitusjohtajana" -peli on suunnattu peruskoulujen ja toisen asteen tytöille, tosin peliä voivat pelata pojatkin. Pelin ideana on valita neljästä naisyrittäjästä yksi hahmo ja tasapainotella työn, perheen ja vapaa-ajan välillä sekä selviytyä näiden elämän osalueiden tehtävistä. Peli on käyttäjille maksuton ja se löytyy osoitteesta www.womenit.info/johtotahti.

SUKUPUOLIKÄSITYKSEN RAKENTUMINEN

Millainen on tyttö tai poika – sukupuolistereotyyppien vaikutus minäkäsitykseen ja tasa-arvoon

Leena Teräs

Leena Teräs työskentelee projektisuunnittelijana WomenIT-projektissa. Hänellä on kokemusta tasa-arvotyöstä niin projekteissa kuin käytännön aktivisminkin kautta. Hänellä on myös pitkä työkokemus yliopiston ulkopuolelta opetuksen ja johtamisen alueelta niin järjestöissä, kunnallisissa organisaatioissa kuin myös liike-elämän parista. Leena Teräs on jäsenenä Athena II – Advanced Thematic Network in European Women's Studies ATHENA II 2003-2006 -verkoston ICT-työryhmässä sekä Hilma – valtakunnallinen nais-tutkimuksen yliopistoverkoston kehittämistyöryhmässä.

Heti syntymässä – nykYTEKNIKALLA jo aikaisemminkin – määritellään lapselle sukupuoli. Lapsi kuuluu joko tyttöihin tai poikiin, ja tämä varmistetaan tarvittaessa kirurgisesti. Syntymästä alkaa myös kasvatus tytöksi tai pojaksi.

Stereotypiat

Yleisesti stereotypiat ovat mielikuvia ja yleistyksiä, joita kulttuurissamme liitetään erilaisiin ryhmiin. Stereotypiat toimivat havainnoinnin pohjana. Yleiskuva yksilöstä määritellään kohtalaisen kevein perustein, sillä ensi näkemältä on

merkityksellistä, että yksilöstä voidaan määrittellä ainakin kansallisuus, sukupuoli ja ikä.

Stereotypiat niputtavat piirteiltään ja ominaisuuksiltaan hyvinkin toisistaan poikkeavia yksilöitä yhden yleistävän mallin alle. Luokittelun perusteena voi olla kansallisuus, uskontokunta, poliittinen ideologia, maailmankatsomus, seksuaalinen suuntautuminen, ikä, sukupuoli jne. Ryhmät siis muodostetaan tietyn piirteen perusteella. Ryhmittelyn tarkoituksena on kokonaiskuvan hallinta, mutta koska samalla ryhmään liitetään erilainen määrä muitakin mielikuvia ja määritteitä (joissa monesti on negatiivinen sävy), synnytetään stereotyyppinen suomalainen, lestadiolainen tai kommunisti.

Stereotypiat vaikuttavat eniten juuri silloin, kun kyseisen ryhmän jäseniin ei ole lainkaan tai on hyvin vähäisesti henkilökohtaista kosketusta. Stereotypiat pääsevät elämään voimakkaasti myös silloin, kun omia oletuksia kyseisestä ryhmästä ei kyseenalaisteta. Vuorovaikutuksessa muiden, jopa kyseiseen ryhmään kuuluvien kanssa, on mahdollista peilata omia mielikuvia ja oletuksia, ja epätodet voidaan havaita ja korjata. Tämä vaatii luonnollisesti halua ja kykyä itsekriittisyyteen. Stereotypioita siis käytetään kulttuurin muovaamana perustietona, joka kytkeytyy käyttöön aina silloin, kun havaintojen kohteesta ei tehdä tietoisia ja kriittisiä huomioita.

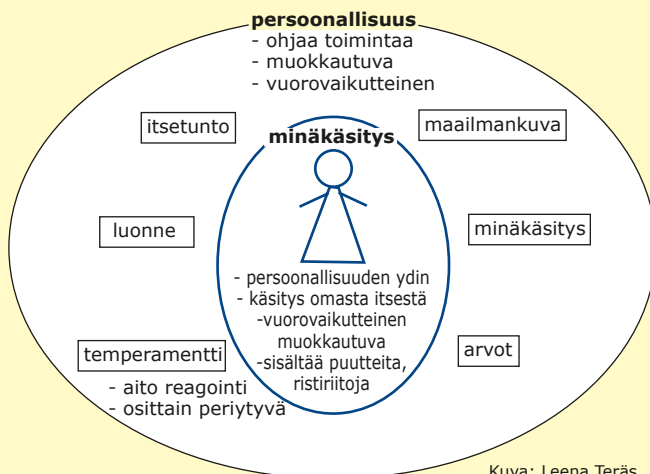
Stereotyyppien vaikutus minäkäsitykseen

Huolimatta siitä, että stereotypiat ovat yleistyksiä ja mielikuvia tietystä ryhmästä, niillä on myös suuri ohjaava voima. Koska olemme saman kasvatuserinteen kasvattamia, jaamme saman kulttuurikoodiston ja olemme omaksuneet yhteisesti kulttuurissamme vaikuttavat stereotypiat. Koska kasvamme vuorovaikutuksessa ympäristömme kanssa, omaksumme myös itseämme koskevat stereotypiat ja ne vaikuttavat persoonallisuuteemme varhaisesta vuorovaikutuksesta lähtien.

Ihmisen minäkäsitys muodostaa persoonallisuuden ytimen. Se tarkoittaa käsitystä omasta itsestä: persoonallisuudesta, identiteetistä, kyvyistä, omista mahdollisuuksista, uskomuksista. Se voi sisältää ristiriitaisuuksia ja puutteita: oma minäkäsitys voi olla osittain toisenlainen kuin ympäristön havainnot; esim. oma ruumiinkuvasi voi olla "sopiva", mutta ympäristö pitää sinua lihavana. (Vuorovaikutuksen johdosta oman minäkäsityksen sisältämä ruumiinkuva luultavasti ajan kanssa muuttuu, mutta niinpä muuttuvat myös ulkonäköihanteet.) Temperamentin, joka määrittää yksilöllistä, ensisijaista reagoimistyyliä, katsotaan olevan ainoa biologisperustainen ja osittain periytyvä elementti persoonallisuudessamme. Kaikki muu muokkautuu vuorovaikutuksessa. Mitä ympäristömme meiltä odottaa tai arvostaa, sellaisiksi pyrimme tulemaan.

Sukupuolistereotyyppien vaikutus tytöksi/pojaksi kasvattamisessa

Kun lapsi syntyy, ei hänen lähipiirillään ole mitään tietoa uuden tulokkaan

Kuva: Leena Teräs

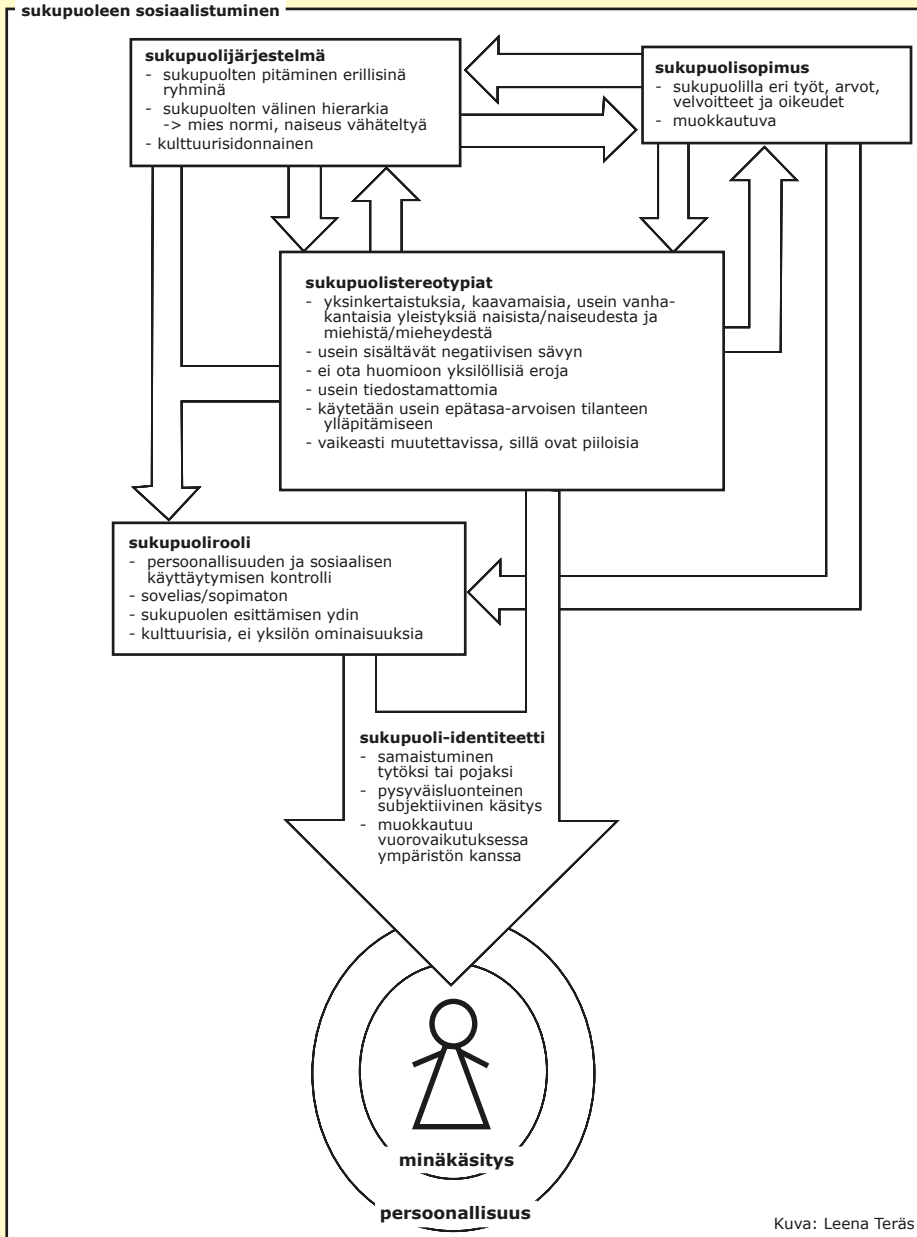
luonteesta, kyvyistä tai ominaisuuksista. Ainoa "tieto" on hänen biologinen sukupuolensa: kuuluuko hän tyttöihin vai poikiin. Syntymän jälkeen aloittavat lapsi ja hänen lähipiirinsä pitkän toisiinsa tutustumisen ja yhteisen kommunikointitavan löytämisen prosessin. Alussa vuorovaikutus perustuu kosketuksiin, ääniin ja ilmeisiin sekä hoivaan ja huolenpitoon liittyviin toimintoihin. Lapsi alkaa oppia kommunikoinnin esitaitoja ja ympäristönsä hahmottamista. Vuorovaikutuksen myötä hänen persoonallisuutensa alkaa kehittyä, mutta rajallinen ilmaisukyky jättää suuren tilan tulkinnoille. Lähipiiri janoaa kosketusta lapseen ja ymmärryksen kasvamista. Lasta siis malttamattomasti tulkitaan mielikuvien kautta: mikä voisi olla hänen sukupuolelleen tyyppistä toimintaa, mutta myös mikä voisi olla periytyvää. Lapsi nähdään mielikuvien verhon läpi. Koska lapsi on täysin riippuvainen lähipiirinsä hoivasta ja huolenpidosta, alkaa hänen kehittyvä persoonallisuutensa vastata lähipiirin odotuksiin, varmistaakseen täten hoivan ja häneen kohdistuvan positiivisen huomion jatkumisen. Samalla kun lapsi puetaan sukupuolelleen sopivan värisiin vaatteisiin (tytöt vaaleanpunaiseen ja pojat vaaleansiniseen), häneen suunnataan odotuksia siitä, millainen tyttö tai poika hänestä kasvaa. Nämä odotukset ja tulkinnat perustuvat enemmän tai vähemmän kulttuurissamme vallalla oleviin sukupuolistereotypioihin, ja niinpä ne suuntaavat alusta alkaen vanhempien ja lähipiirin odotuksia lapsen suhteen.

Sukupuoleen kasvattamista kutsutaan sukupuoleen sosiaalistamiseksi. Henkilökohtainen sukupuoli-identiteetti muodostuu kasvatusprosessissa, vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Jo muutaman vuoden ikäinen lapsi on omaksunut sukupuoliroolin, joka kertoo, mikä on tytölle soveliaista, mikä pojalle: mitkä ovat tyttöjen leluja, mitkä poikien, miten tytöt käyttäytyvät, miten pojat jne. Sukupuolirooli tukeutuu sukupuolistereotypioihin ja on siten myös kulttuurin tuotetta. Se muodostaa yksilön sukupuolen "esityksen" ja subjektiivisen sukupuoli-identiteetin rungon. Siitä muodostuu pysyväisluonteinen pohja yksilön omaan minäkäsitykseen: miten minä esitän olevani tyttö tai poika.

Sukupuoleen sosiaalistaminen suuntaa ihmisen kykyä ja kiinnostuksen kohteita, jopa estää niitä tulemasta esille. Erityisesti tämä on vaarana lapsuudessa ja nuoruudessa. Aikuisuudessa kerätyllä elämäkokemuksella voi olla sukupuolirooleja ja -stereotypioita purkava vaikutus: ihminen kykenee nostamaan esille yksilöllisempiä piirteitään ympäristön odotuksista huolimatta. Aivan täysi vapautuminen stereotypioiden vaikutuksesta tuskin on mahdollista, sillä ne ovat kaivertuneet tietoisuuteemme niin varhaisessa lapsuudessa.

Sukupuolisosialisaation yhteys tasa-arvoon

Sukupuolisosialisaation avulla myös ylläpidetään ja uusinnetaan vallitsevaa sukupuolten välistä epätasa-arvoa ja vinoutunutta vallan jakautumista. Yhteiskunnassamme on määriteltävissä sukupuolijärjestelmä, jonka peruselementteinä on sukupuolten kahtiajako erillisiin ja toisistaan poikkeaviin ryhmiin sekä näiden ryhmien välinen hierarkkinen suhde. Hierarkiassa asetetaan mies normiksi, jolloin maskuliiniseen elämäntapaan kuuluvat asiat ovat yhteiskunnassamme arvostettuja ja tavoittelemisen arvoisia. Naisten toiminta-alueet ja työt sekä feminiinisyyteen liitetyt piirteet taas ovat vähemmän arvostettuja,

ja nähdään ikään kuin luontevana, että niistä pyritään pois, kohti maskuliinista elämänpiiriä. Tämän katsotaan useasti olevan myös tasa-arvoisuuden tavoitteena: naistenkin tulisi toimia kuten miehet, tai tasa-arvoisuuden katsotaan lisääntyvän, kun naiset siirtyvät miesten elämänpiiriin kuuluville alueille. Kun yksilö on omaksunut sukupuoli-identiteettinsä osaksi sukupuoliroolit, sen vastaisesti toimiminen voi tuntua lähes luonnottomalta. Sukupuolten eriarvoisuus aiheuttaa sen, että tytölle on kuitenkin hyväksyttävää omaksua piirteitä ja käyttäytymisen malleja, jotka voidaan katsoa kuuluviksi miesten elämänpiiriin. Ei ole ollenkaan harvinaista, että miesryhmässä toimiva nainen "ylennetään" sukupuolestaan kehumalla "sä oot hyvä jätkä". Samaa ei voi tehdä naisvaltaisessa ryhmässä toimivalle miehelle. "Sä oot hyvä muija", ei ole miehelle kohteliaisuus. Tämä yksinkertainen esimerkki paljastaa selkeästi sukupuolten välisen hierarkian.

Sukupuolijärjestelmä sisältää sukupuolisopimuksen, jonka avulla jäsennetään joko avoimesti tai piiloisesti naisille ja miehille eri työt, arvot, vastualueet ja velvoitteet. Tämä hallitsee sukupuolten välistä suhdetta ja muokkaa vahvasti sukupuolirooleja ja -stereotypioita. Sukupuolisopimus on muuntunut useasti viimeisen sadan vuoden aikana, lähinnä naisliikkeen vaatimusten myötä. 1800-luvun lopulla taisteltiin naisten äänioikeudesta ja oikeudesta yliopistokoulutukseen. Viimeaikaisempina muutoksina voidaan listata naisten määrän lisääntyminen taloudellisessa ja poliittisessa johdossa sekä muutokset miesten elämänpiirissä: isyyslomat, osallistuminen synnytyksiin, suurempi osallistuminen kotona tehtävään palkattomaan hoivatyöhön, laajentunut tunnelmaisuus ("mies saa itkeä"), kriittinen miestutkimus jne. Nämä muutokset ovat heijastuneet myös sukupuolistereotypioihin.

Sukupuolijärjestelmä on kietoutunut taloudellisiin, yhteiskunnallisiin ja poliittisiin rakenteisiin. Nämä alueet ovat perinteisesti olleet miesten toiminnan aluetta ja siten rakentuneet miesten väliselle yhteistyölle. Näiden käytäntöjen rakentumisen aikana ei naisten osallistumista kodin ulkopuoliseen toimintaan edes nähty mahdolliseksi. Yhteiskuntaan sopeutuminen edellyttää näiden rakenteiden ja käytäntöjen omaksumista. Koska sukupuolijärjestelmä on sisäänrakentunut yhteiskunnan eri ulottuvuuksien toimintatapoihin, on epätasa-arvoistavien käytäntöjen tunnistaminen ja siten myös epätasa-arvon kitkeminen vaikeaa.

Yleisimpiä sukupuolistereotypioita

Yhteiskunnassa vallitseva sukupuolijärjestelmä vaikuttaa siihen, että yhteiskuntaan sosiaalistumisessa on sukupuolierityisiä piirteitä. Täten naisten ja miesten elämäntilanteet ja elämänpiirit muovautuvat prosessissa erilaisiksi. Tämä harhauttaa uskomaan, että alun alkaenkin naiset ja miehet muodostaisivat hyvin yhtenäisen, toisistaan vahvasti poikkeavan ryhmän. Sukupuolikategorian sisällä on kuitenkin enemmän moninaisuutta kuin sukupuolten välillä: naisia on pitkiä, lyhyitä, hoivaavia, teknisiä, voimakkaita, heikkoja, aggressiivisia, passiivisia jne. – ja aivan samoin on miehiäkin. Sukupuolet siis ovat toistensa kaltaisia kategorioita. Varmaksi erottavaksi tekijäksi voidaan nimetä ainoastaan sukupuolielinten erilaiset tehtävät. Itse asiassa on mahdotonta tietää, millainen olisi olemuksellinen nainen tai mies, jos lapset saisivat kasvaa ilman sukupuolistereotyyppien ohjaavaa vaikutusta heidän minäkäsitykseensä ja persoonallisuuteensa. Millaisia naisia ja miehiä heistä kasvaisi? Luultavasti moninaisuus olisi niin ilmeistä, että nykyiset sukupuolistereotyyppit joutaisivat romukoppaan. Sehän on tilanne todellisuudessa jo

nyt. On siis mahdoton määritellä, mikä on "luonnollista" naisille/tytöille tai miehille/pojille. Voidaan ainoastaan sanoa, että jokin piirre, ominaisuus, käyttäytymisen tapa istuu luontevasti yleiseen mielikuvaan kyseisestä sukupuolesta eli naisen/miehen stereotypiaan.

feminiiniset stereotypiat	maskuliiniset stereotypiat
leikkii nukeilla, leikkii kotia	leikkii autoilla, rakennuspalikoilla, pelaa tietokonepelejä
vaaleanpunainen, kirkkaat värit	sininen, tummat värit
pukeutuu hameeseen, korkeakorkoiset kengät	pukeutuu housuihin, matalakantaiset kengät
pitkä tukka	lyhyt tukka
meikkaa, pitää huolta ulkonäöstään	ulkonäöstä huolehtiminen ei saa olla kovin tärkeää
laiha (isot rinnat), pieni	lihaksikas, iso
harrastaa ratsastusta, aerobiciä	osallistuu kilpailuhenkisiin joukkueurheilulajeihin
shoppailee mielellään	inhoaa shoppailua
tappelee repimällä hiuksista	nauttii nyrkkitappelusta
juoruilee	puhuu asiaa
puhuu selän takana	puhuu suoraan päin naamaa
syö suruunsa	juo suruunsa
ei nauti seksistä	nauttii seksistä
tunteet ylikorostuneet	tunteiden ilmaiseminen vaikeaa
haluaa naimisiin	ei halua naimisiin
haluaa perustaa perheen	haluaa rakentaa uraa
on kiinnostunut ulkonäöstään	on kiinnostunut autostaan
(miespuolisten) pop- ja elokuvatahtien "palvonta"	teknisten laitteiden ominaisuuksien "palvonta"
hoivavastuu	talousvastuu, päätösvalta
ei osaa toimia ryhmässä	osaa toimia ryhmässä
ottaa muut huomioon, asettaa muiden tarpeet omiensa edelle	itsekes, ei ajattele muita
ahkera	älykäs
hyvä kielissä	hyvä matematiikassa ja fysiikassa
argumentoi tunneperäisesti	argumentoi rationaalisesti
tekstiilityö	tekninen työ
varovainen	rohkea
kiltti	villi
arka	aggressiivinen
antaa myöten	ottaa tilaa

Sukupuolistereotypioita käytetäänkin arjessa sukupuolen esittämisen vaativassa lajissa. Nainen todistaa olevansa nainen mm. korostamalla ulkonäköään feminiinisyyteen liitettyillä sukupuolistereotypioilla, kuten hameella (värikoodisto: pastellisävyt ja kirkkaat värit), korkokengillä, meikkauksella, koruilla, pitkillä hiuksilla ja käyttäytymällä kuin kyseiseen stereotypiaan kuuluu. Vastaavasti mies kertoo maskuliinisuudestaan tummasävyisillä vaatteilla (usein tummansininen), jalassa on housut ja matalat kengät, ei meikkausta, koruina vain vihkisormukset, lyhyet hiukset. Opittu seuraa läpi elämän: jo vauvalla voi sukupuolen päätellä hänen vaateuksensa väristä, ja aikuisenakin miehinäinen mies käyttää punaista vain hirvimetsällä ja pikkujouluissa.

Koulu sukupuolisosialisaation ylläpitäjänä

Kodin ohella koulun on todettu olevan yksi vahvimmin sukupuolistereotypioita uusintavista instituutioista. Koulun näennäinen sukupuolineutraalius, ”sukupuolella ei ole väliä vaan kohtelemme kaikkia samalla tavalla”, käytännössä pitää sisällään hyvin vanhakantaisia asenteita tyttöjä ja poikia kohtaan. Peruskoulun alaluokilla poikien voimakkuutta ja fyysistä voimaa suhteessa tyttöihin rakennetaan siten, että pojat määrätään aina töihin, kun vaaditaan ”voimaa” (esim. kannetaan juhlasaliin tuoleja). Tämä siitä huolimatta, että alaluokilla yleensä tytöt ovat päättä pitempiä poikia ja voimaakin löytyy sen mukaisesti. Tytöiltä vastaavasti odotetaan jälkien siivoamista ja luokkahuoneen työrauhasta huolehtimista. Häirikköpoika edelleenkin istutetaan hyväkäytöksen tytön viereen, eikä uhrata ajatustakaan sille, mitä tytön työrauhalle tapahtuu. Tytön koulumenestystä vähätellään nimeämällä se ahkeruudeksi ja opettajan mielistelyksi; menestyvä poika taas on älykäs, selvä tiedemiestyyppi. Poikien menestymättömyys on koulun vika, yleensä naisistuneen opettajakunnan, ja oikeastaan ihan terve ja kannatettava pojan (miehekäs?) reaktio tyttömäiseksi nimiteltyä koulua vastaan.

Luokkahuoneen käytännöistä on tehty paljon tasokasta tutkimusta, mm. miten tyttöjen osaamista arvioidaan ja selitetään verrattuna poikien osamiseen, miten pojille sallitaan isomman tilan ottaminen ja laajempi liikkuminen sekä äänenkäyttö, miten huomio jakautuu sukupuolen mukaisesti, miten sukupuoli vaikuttaa arvostelussa, oppimateriaalien sukupuolittuneet sisällöt jne. Yllättävää tässä on se, miten hitaasti koulun käytäntöjä suostutaan muuttamaan. Toivottavaa olisi, että vähintään opettajankoulutus tarttuisi asiaan ja alkaisi kriittisesti arvioida koulukäytäntöihin pesiytynyttä myyttiä sukupuolineutraaliudesta. Tulevat opettajat voisivat toimia tässäkin asiassa muutosagentteina, saatuaan työvälineitä siihen, miten muuttaa koulussa vallalla oleva sukupuolten erilainen kohtelu ja arvostaminen.

Sukupuolten välinen hierarkkinen suhde näyttäytyy koulumaailmassa selkeimmin tyttöihin/naisiin kohdistuvana seksuaalisena häirintänä. Viimeistään murrosiässä alkaa tyttöihin kohdistua huomauttelua ulkonäöstä, ”huorittelua”, kopelointia jne. Tämä tulee säännönmukaisesti esille myös koulumuistoissa. Jos itse säästyikin tältä kokemukselta, jokainen muistaa kouluvuositiltaan jonkun tytön, joka joutui tällaisen jahdin kohteeksi. Ilmiö näyttää olevan niin yleinen, että se kuuluu osana tyttösosialisaatioon, on ehkä jopa sen ydin. Häirinnän avulla osoitetaan tytölle hänen ”paikkansa”, joka tarkoittaa vähempiarvoisuutta suhteessa poikiin ja miehiin. Sama kohdistuu myös naisopettajiin, jopa siten, että poikaoppilaat pyrkivät häirinnällä osoittamaan valtaansa opettajan ylitse. Kyseessä on siis sukupuolten välisen hierarkian todentaminen vallankäytön avulla. Tuomittavinta onkin se, miten tällaiseen

suhtaudutaan koulussa ja useasti myös kotona. Tilanteessa tapahtuvaa tytön koskemattomuuden loukkaamista – ja toiminnan rikollisuutta, jos aikuisten työpaikasta olisi kysymys – vähätellään tai sitä ei olla huomaavinaankaan. Sen jopa väitetään olevan osoitusta ”tykkäämisestä”. Loukattu tyttö saa harvoin tukea sille, että häneen kohdistettu teko on väärin ja tekijät pitäisi asettaa teostaan vastuuseen. Pikemminkin, tuen puutteessa, syytökset kääntyvät tyttöä itseään vastaan ja aiheuttavat hänelle elinikäisen häpeän tunteen. Seksuaalista häirintää kohdistuu siis niin oppilaisiin kuin opettajiinkin, ja myös tekijöinä ovat niin oppilaat kuin opettajatkin. Vaikka kyseessä on kasvava ilmiö (Tasa-arvobarometri 2004), on se yksi koulumaailman tabuista, jota on vasta viime vuosina alettu nostaa tutkimuksen kohteeksi. Todennäköisesti tämä ilmiö vaikuttaa voimakkaasti myös tyttöjen ammatinvalinnan suuntautumiseen perinteisille naisten aloille.

Muutoksen tekijät

Sukupuolistereotyytiat ovat ongelmallisia siksi, että ne eriarvoistavat. Jos toisen ihmisen katsotaan olevan vähempiarvoinen vain sukupuolensa vuoksi, se ei ole oikeudenmukaista. Eriarvoisuus houkuttelee vallankäyttöön, ja se aiheuttaa sukupuolten välille konflikteja. Stereotyytiat kaventavat yksilön potentiaaleja, kykyjä ja kiinnostuksen kohteita sekä suuntaavat ja rajaavat vahvasti niitä toiminnan kenttiä, joita hän näkee itselleen edes mahdollisina. Sukupuolten elämänpiirien erillään pitämisellä aiheutetaan tarpeettomasti yksilöille sopeutumisongelmia sukupuolensa mukaiseen rooliin. Toisaalta taas roolirajojen rikkojilta vaaditaan useasti kohtuutonta sopeutumista yhteisöihin, joissa hän on ainoa sukupuolensa edustaja.

Sukupuolisosialisaatio eli sukupuoleen kasvattaminen pitää sisällään epätasa-arvoa ylläpitäviä piirteitä. Kun poikaa kasvatetaan mieheksi, maskuliinisuus

rakennetaan ja sitä todistetaan feminiinisyyden vähättelyllä ja sillä uhkailulla. Kun miehet kannustavat toisiaan parempiin suorituksiin pallokentällä, he huutavat: "Tehän pelaatte kuin akat!" Tai jos halutaan korostaa suorituksen vaativuutta, sanotaan: "Tämä ei olekaan mitään neitien touhua." Maskuliininen identiteetti siis tällaisissa tapauksissa pitää sisällään käsityksen naissukupuolen alempiarvoisuudesta, joten miehen suurin uhka on tulla verratuksi naiseksi. Kysymys kuuluukin, mahdollistaako tällainen kasvatuskulttuuri aitoa sukupuolten tasa-arvoa, vai muodostuuko siitä sen toteutumisen suurin este. Pojan kasvuprosessia mieheksi täytyy voida muuttaa. Maskuliinisuuden täytyy olla jotakin muuta kuin feminiinisyyden vähättelyä.

Sukupuolten tasa-arvon lisäämisessä on tilaa niin naisten kuin miestenkin huomioimiselle. Naisten aseman parantaminen ei ole miehiltä pois, samoin kuin tasa-arvo ei ole vain naisten asia. Tasa-arvossa ei ole kyse vain naisten aseman parantamisesta. Tasa-arvoistuminen kaiken kaikkiaan hyödyttää yhteiskunnan jäseniä monin tavoin. Esimerkiksi työpaikkojen tasa-arvosuunnitelmien avulla voidaan työpaikka tehdä viihtyisämmäksi ja motivoivammaksi ympäristöksi kaikille. Työn joustavuus, ura- ja palkkakehitys sekä vuorovaikutustilanteisiin piiloutuvat konfliktit voidaan kartoittaa ja löytää niihin uusia, yhteisesti hyväksyttyjä toimintamalleja. Tämänhetkinen sukupuolten välinen epätasa-arvon tila aiheuttaa väistämättä jatkuvia ristiriitoja, havaitaan ne tai jätetään huomiotta. Ratkaisematon konflikti näkyy työn tehokkuuden ja luovuuden vähenemisenä. Se on inhimillisten resurssien väärinkäyttöä ja piittaamattomuutta yksilöiden hyvinvoinnista. Jos epätasa-arvoisuutta ei nosteta kollektiivisesti työlialle, se jätetään hiertämään yksilöiden väliseen vuorovaikutukseen ja samalla annetaan tuki pohjattomalle vallankäytölle. Useasti tämä tarkoittaa sitä, että se jätetään naisten kestäväksi.

Se, mitä arjessamme pystymme tekemään estääksemme sukupuolistereotyyppien jyräämisen ja epätasa-arvoisuuden uusiutumisen, on omien ajatustemme, oletustemme ja toimintatapojemme altistaminen kriittiselle tarkastelulle. Olemme kuitenkin kaikki omaksuneet nämä stereotypiat, ja ainoa keino niiden tunnistamiseen on niiden esiin nostaminen ja siten niiden paikkansa-pitävyyden arvioiminen. Käytäntöjen muuttaminen tasa-arvoisemmiksi edellyttää kaikilta toimijoilta sukupuolisensitiivisyyttä eli sukupuolten erilaisen kohtelun ja arvostuksen tiedostamista. Tasa-arvo syntyy tekemällä, samoin kuin epätasa-arvo syntyy vain tekemällä. Kumpikaan tila ei ole pysyvä, joten tässä on myös muutoksen tekemisen mahdollisuus. Tasa-arvoa voidaan lisätä muuttamalla ajattelu- ja toimintatapoja.

Sukupuolen problematiikan tiedostamisen ja tunnistamisen tueksi on olemassa jo paljon tutkimusta ja kirjallisuutta. Koulussa, lasten ja henkilökunnan kanssa, voidaan sukupuolistereotyyppioita ja -rooleja tarkastella draaman avulla. Koulussa voidaan valikoiden toteuttaa myös yhden sukupuolen opetusryhmiä, jolloin esimerkiksi tyttöluokassa mahdollistuu parempi työrauha, opettajan huomion tasaisempi jakautuminen sekä sukupuolten eriarvoistavan kohtelun poissulkeminen. Sukupuoliperusteinen eriyttäminen on paikallaan myös oppiaineissa, joissa toinen sukupuoli on saanut vahvemman aseman; esimerkiksi pojille tuleva hyöty teknisistä töistä fysiikan opiskelussa kompensoidaan pitämällä tytöille omia fysiikan ja teknisen työn yhteistunteja. Samanaikaisesti poikaryhmälle opetetaan "vastuullista teknologiaa" tai hoivaa ja huolenpitoa toisista. Luokkahuoneessa voidaan ottaa käyttöön tasa-arvoisen toiminnan periaatteita, joiden avulla karsitaan yleisimmät eriarvoistavat käytännöt. Koulun tilojen käyttöä voidaan tarkastella sukupuoliherkästi: kuka käyttää yhteisiä tiloja, kuka pitää niistä huolta, onko käytössä huomattavissa

jakautumista sukupuolen mukaisesti (esim. pojat valtaavat suuren osan piha-alueestaan pallon potkimiseen). Luokkahuoneen käytäntöjä tulee tarkastella kriittisesti, ja huomiota tulee kiinnittää niihin toimintatapoihin, joiden avulla sukupuolia kohdellaan eri tavoin. Tulee havainnoida niitä tilanteita, jolloin Terhi ei enää olekaan vain Terhi, vaan hän on Terhi-niminen tyttö. Miksi sukupuoli nousi merkitykselliseksi? Mitä sillä tavoitellaan tai selitetään? Tässä listattuna vain joitakin esimerkkejä muutoksenteon välineistä. Näistä on tarkemmat esittelyt toisaalla tässä julkaisussa.

Lopuksi

Sadassa vuodessa on jo paljon muutosta tapahtunut. Nykyään kaupunkien katukuvassa näkyy useasti nuoria miehiä työntämässä lastenvaunuja, ja moni nainen mielellään palaa työelämään, jos lapsen isä ottaa isyyslomaa. Miehet saavat itkeä kadottamatta uskottavuuttaan miehinä, ja tytöt harrastavat katuväkivaltaa. Jotkut ilmiöt ja sukupuolirooleista vapautumisen tavat ovat luonnollisesti suositeltavampia kuin toiset, mutta yhtä kaikki ne kielivät siitä, että sukupuolistereotyytiat jos eivät aivan purkaudu niin ainakin ovat liikkeessä.

Tasa-arvoisuuden vaatimus perustuu oikeudenmukaisuudelle. Tästä syystä sen luulisi olevan kaikkien ajattelevien ja tiedostavien ihmisten tavoite. Suomella on hyvä pohja tavoitella tasa-arvoisuutta. Kansainvälisissä kouluvertailuissa suomalainen koulumaailma näyttäytyy tasa-arvoisena. Oma kansallinen tutkimuksemme nostaa tosin esiin monia kehittämisen tarpeita kuin myös uhkakuvia, kuten alueellisen epätasa-arvoisuuden. 1990-luvun taloudellinen lama ja sen myötä toteutetut koulujen resurssien leikkaukset eivät vielä hälyttävällä tavalla näy suomalaisten pärjäämisessä maailmalla, mutta se näkyy meidän pärjäämisessämme arjessamme. Opettajakunnan väsymisestä on puhuttu paljon, samoin vaatimusten kasvusta. Kun koulujen vapautta laatia omia opetussuunnitelmiaan lisättiin, kylvettiin samalla myös uusi eriarvoistavuuden siemen. Kaikissa kunnissa ja kouluissa ei ole ollut varaa vastata vapauteen. Koulujen toiminnalle tulisi palauttaa ennen taloudellista lamaa ollut tukitaso: riittävästi resursseja, pienemmät luokkakoot, opettajien jatkokoulutus mahdolliseksi, palkkakehityksen korjaaminen, ja koulujen tulisi ottaa käyttöön koulukohtaiset tasa-arvosuunnitelmat koulun toiminnan kehittämisen työvälineinä.

Teoria on teoriaa, ja arkielämä on paljon monimuotoisempaa. Ilmiöt, syyt ja seuraukset sekoittuvat iloisesti kaikkialla läsnä olevassa vuorovaikutuksessa. Lastahan täytyy jollakin tavalla kasvattaa, ja väistämättä lapsen peilataan mielikuvia, suunnataan toiveita, ja kaikkia hänen tekemisiään tulkitaan merkiksi erilaisista ominaisuuksista. Mutta sinua, hyvä lukija, kannustan mukaan prosessiin. Sukupuolen nostamisella tarkastelun kohteeksi valaisemme vuorovaikutuksessa piiloisesti vaikuttavat sukupuoliroolit ja -stereotyytiat. Mahdollistamme täten, että se yksilö, joka on piilotettu näiden yleistyksien alle, saa valosta vahvistusta ja tulee näkyväksi.

Lähteitä

Aho, S. & Laine, K. 1997. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava.

Hall, S. 1999. Identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Horelli, L. & Saari, M. Tasa-arvoa valtavirtaan: www.eurofem.net/valtavirtaan.

Huttunen, J. 1990. Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kinnunen, S. 2001. Tytöt, pojat ja seksi. Kuinka tuen lapsen seksuaalista kasvua. Helsinki: Kirjapaja.
Lehtonen, M. 1995. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen. Tampere: Vastapaino.
Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsinki: Yliopistopaino.
Skelton, C. 1989. Whatever happens to little women? Gender and primary schooling. Milton Keynes: Open University Press.
Sunnari, V. 1997. Gendered structures and processes in primary teacher education - a challenge for gender sensitive pedagogy. Oulu: Oulun yliopistopaino.
Tasa-arvobarometri 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:20. Helsinki: Edita Prima Oy.
aikaisemmat esitykset ja tutkielmani (verkossa olevat versiot <http://mail.student.oulu.fi/~lteras/opinnot>)

Suosittelavaa lisälukemistoa
Vappu Sunnari – koko tuotanto
Elina Lahelma – koko tuotanto
Tuula Gordon – koko tuotanto
Päivi-Katriina Juutilainen – koko tuotanto
Marja Vehviläinen – koko tuotanto
Linda Skugge & al.: Pilluparvi
Marianne Grabrucker: Siinäpä vasta kiltti tyttö
Birgitta Almqvist: Approaching the culture of toys in Swedish child care
Naima Browne, Carol Ross: Girls' stuff, boys' stuff: young children talking and playing (artikkeli)
Satu Hassi: Käärme ja tiedon puu
Sari Näre, Jaana Lähteenmaa: Letit liehumaan
Markku T. Hyyppä: Sukupuolten kirjo
Outi Raehalme: Lahjakas nainen
Lea Laitinen: Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä
Merja Kinnunen: Luokiteltu sukupuoli
Päivi Korvajärvi, Ritva Nätkin, Antti Saloniemi: Tieteen huolet, arjen ihmeet
Kaarina Kailo, Vappu Sunnari, Heli Vuori: Tasa-arvon haasteita globaalin ja lokaalin rajapinnoilla
sekä WomenIT projektin tutkimusjulkaisu: Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia -näkökulmia segregatioon.

MIEHET TASA-ARVON EDISTÄJINÄ WOMENIT-HANKKEESSA

WomenIT-hankkeen alaprojekteissa oli toiminnan vetäjinä mukana suuri joukko miehiä, pääosin opettajia. Tasa-arvotyön ja sen eri osa-alueiden näkökulmasta WomenIT-projektissa oli paljolti kyse epätasa-arvoistavien rakenteiden purkamiseen ja kasvatukseen liittyvistä kysymyksistä, sukupuoliroolien omaksumiseen ja niihin kasvattamiseen liittyvistä asioista ja niin edelleen. Sisällöissä painottuivat luonnontieteet ja tekniikka. Projektissa toteutettiin kysely mukana olleille miehille, ja tämä luku on koottu saatujen vastausten perusteella. Kaikki vastanneet olivat opettajia. Kirjoituksessa on hyödynnetty myös toimijoiden raporteissa esiin tuomia kokemuksia.

WomenIT-toiminnoissa oli tasa-arvotyön näkökulmasta mukana sekä konkareita että noviiseja, enemmän kuitenkin juuri aloittaneita – tosin osalla heistäkin oli aiempaa kiinnostusta ja jonkin verran perehtyneisyyttä tasa-arvokysymyksiin. Niillä miehillä, joilla oli jo aiempaa kokemusta konkreettisesta tasa-arvotyöstä,

kokemus oli pääosin koulumaailmasta. Projektitoiminnan lisäksi miehet toteuttivat tasa-arvotyötä osallistumalla aihetta koskeviin keskusteluihin, tuomalla asioita esiin muun muassa oppilaiden vanhemmille ja joku myös poliittisella toiminnalla. Eräs miehistä totesikin, että asioiden tiedostaminen on auttanut kyseenalaistamaan joitain sukupuolisemantiikkaan liittyviä luutuneita käsityksiä ja huomaamaan piilotettua naisiin kohdistuvaa väheksymistä ja sivuuttamista.

Tasa-arvotyöhön ja WomenIT-projektiin motivoivia tekijöitä mukana olleilla miehillä näyttäisi olevan sekä sisältöön (tekniikka ja luonnontieteet) ja opetuksen kehittämiseen että tasa-arvoon liittyvät kysymykset. Monen mukaan lähdön taustalla olivat omassa työssä tehdyt havainnot tyttöjen ja poikien motivaatio- ja käyttäytymiseroista ja eroista koulumenestyksen suhteen, mutta myös havainnot naisten ja miesten erilaisesta arvostamisesta yhteiskunnassa laajemminkin sekä halu vaihtaa. Voidaan kuitenkin sanoa, että koko hankkeen tasolla katsottuna kannustimena miehillä olivat enimmäkseen sisältöön ja oman työn kehittämiseen liittyvät kysymykset. Tasa-arvo nähtiin myös laajempaan yhteiskunnallisena kysymyksenä kuin sukupuolten välisenä tasa-arvona. Myös toimintojen innovatiivisuus (esimerkiksi tytöille oma tekniikkakurssi) innosti. WomenIT-projektin tarjoama resursointi sekä taloudellisesti että koulutuksellisesti näytti olevan mukaan lähteneille miehille merkittävä tekijä, myös toiminnassa pysymisen kannalta. Opintomatkoja ja kansainvälistä yhteistyötä pidettiin tärkeänä.

Toiminnassa jatkamiseen (eivät keskeyttäneet) näyttäisi vaikuttaneen hyvän resursoinnin lisäksi työn palkitsevuus, saatu myönteinen palaute, uuden oppiminen ja tunne siitä, että on saanut jotain aikaan ja edesauttanut omalta osaltaan muutoksessa. Toisaalta suuren panostuksen ja tehdyn työn myötä asiat haluttiin tehdä loppuun saakka. WomenIT-hankkeen toiminnoissa mukana olleet miehet (ja naiset) raportoivat saaneensa pääosin myönteistä palautetta projektin toiminnoista. Aluksi saattoi esiintyä epäilyä, mutta toiminnan edetessä tuli pääosin myönteistä palautetta sekä kollegoiden että esimerkiksi oppilaiden vanhempien suunnalta. Eräs opettajista totesi voitaneen kuitenkin pohtia, kohdistuiko myönteisyys nimenomaan tasa-arvon edistämiseen vai tyttöjen taitojen kehittämiseen.

Kyselyn mukaan miehet pitivät tasa-arvoa keskeisenä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja yhteiskunnan hyvinvointiin liittyvänä visiona, ihmisten oikeutena ja samanlaisten mahdollisuuksien tarjoamisena, unohtamatta poikien ja tyttöjen erilaisuutta, joka erään opettajan mielestä ei kuitenkaan täysin ollut kasvatuksesta johtuvaa. Kysyttäessä miesten omaa osuutta tasa-arvossa heidän mielestään

- oma osuus alkaa omasta perhepiiristä, omasta kotitaloudesta ja heijastuu toivon mukaan ajatuksiin ja tekoihin opetustyössä ja muissa tehtävissä
- oma osuus on vielä puutteellinen ja vaatimaton, mutta pyrkimys on parempaan
- koulussa on liian vähän tilaa ja mahdollisuutta reflektoida tasa-arvoon liittyviä havaintoja ja omaa työtä tasa-arvon edistämisen näkökulmasta tai tutkia koulun rakenteita ja toimintamalleja
- oma osuus on hieman ristiriitainenkin miehen ominaisuudessa

Miesten kokemukset oman tasa-arvoon suhtautumisen muutoksista vaihtelivat. Osa koki oman suhtautumisensa muuttuneen paljonkin. Tasa-arvoon liittyvien ongelmien ja niiden eri tasojen tutkiminen, uusiin opetustyön mahdollisuuksiin tutustuminen ja kokeileminen syvensi omaa tietoisuutta ja näkemystä toimintaan ja antoi uutta pohdittavaa. Toisten mielestä muutosta ei tullut paljoa aiempaan verrattuna, ja joku kertoi kuulleensa matkan varrella paljon sellaisiakin näkökantoja ja mielipiteitä, joista ei ollut samaa mieltä.

Myös yleisesti tasa-arvotilannetta katsottuna miehet näkivät sen vaihtelevana. Joissain asioissa kehitys on mennyt selkeästi eteenpäin ja osin nopeastikin, mut-

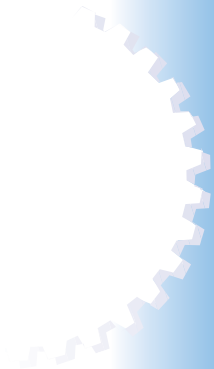
ta joissain asioissa kehitys on mennyt jopa huonompaan suuntaan. Esimerkiksi työelämän tasa-arvoasioissa on vielä paljon parannettavaa, tosin työpaikkojen välilläkin voi olla eroja. Myös koulumaailmassa on vielä työn sarkaa muun muassa asenteissa ja käytännöissä. Miehet pitivätkin asioiden, rakenteiden ja toimintatapojen tiedostamista tärkeänä asioiden myönteisen kehityksen kannalta.

Miehiä on pitkään vaadittu osallistumaan tasa-arvotyöhön, mutta he eivät kuitenkaan ole osallistuneet aktiivisesti kovinkaan paljon entistä enempää. Kyselyyn vastanneet miehet arvioivat syiksi seuraavia:

- tasa-arvotyöhön liittyy paljon ikäviä, väärä olettamuksia ja uhkakuvia
- uskalluksen ja viitseliäisyyden puute
- tavoitteet eivät ole selvät
- miehet pelkäävät menettävänsä jotain
- tiukka feminismi ja erilaiset "liikkeet" syyllistyvät ylilyönteihin ja toimivat joskus epäloogisesti ja tavoitteidensa vastaisestikin, ja nämä vieraannuttavat miehiä tasa-arvotyöstä

Ja kuten eräs miesopettajista totesi: "Koetan pitää tasa-arvotyön ja erilaiset liikkeet erillään, jolloin 'virnuilu' on hyväntahtoista." Toisin sanoen tasa-arvotyöhön osallistuminen miehenä ei ole aivan yksiselitteistä.

OSA 2

- WomenIT-kehittämistyö
ja hyviä käytäntöjä

Tässä osassa esitellään yksityiskohtaisemmin joitain WomenIT-hankkeen alaprojekteja ja lyhyesti kaikki opetus- ja ohjausalan projektit. Tavoitteena on tuoda esiin joitain hyviä käytäntöjä esimerkeiksi sukupuolen huomioon ottavasta opetuksesta ja ohjauksesta. Tarkemmat kuvaukset on koostettu toimijoiden raporteista ja kertomuksista. Hankkeessa on julkaistu "WomenIT-projektit ja Hyvät käytännöt"-kirja, jossa esitellään kaikki alaprojektit ja hanke kokonaisuutena. (<http://www.womenit.info/hyvatkaytannot.php>)

VARHAISKASVATUS, ESI- JA ALKUOPETUS

Nakertajan päiväkodin WomenIT-projekti

Kajaanilaisen Nakertajan päiväkodin WomenIT-projektin tavoitteena oli kehittää sellaisia toimintatapoja, joilla tytöt rohkaistuvat ja innostuvat kokeilemaan työskentelyä tekniikan parissa. Aikaisemmin lapset käyttivät tietokonetta lähinnä erilaisen opetusohjelmien pelaamiseen ja pojat olivat selvästi tyttöjä kiinnostuneempia käyttämään tietokoneita. Tavoitteena oli myös varhaiskasvattajien asenteiden ja ennakkoluulojen muuttaminen positiivisemmaksi suhtautumiseksi teknologiaa ja teknologiakasvatusta kohtaan. Toiminnassa yhdistettiin draama, ilmaisu, leikki ja teknologia.

Projektin toimijoina olivat Nakertajan päiväkodin Valpurit-ryhmän lapset, heidän vanhempansa, ryhmän työntekijät ja välillisesti koko päiväkodin henkilökunta. Projekti sulautettiin päiväkodin muuhun toimintaan, ja se otettiin huomioon ryhmän toimintasuunnitelmassa. Toimintaan sisältyi runo-, laulu- ja satuprojekteja, joissa varhaiskasvatuksen sisältöalueet yhdistyivät tietotekniikkaan, valo- ja videokuvaukseen, rakenteluun ja tanssiin. Lapset tekivät myös animaatioita. Ryhmäläisiltä koottiin niin ikään digitaalinen portfolio, joka sisältää haastatteluja, piirustuksia, valokuvia ja muuta lasten tekemää materiaalia.

Toteutus

Ensimmäisen syksyn aikana aloitettiin rakenteluleikin kehittäminen jo olemassa olevilla välineillä sekä ilmaisun ja draaman harjoitukset. Tarinan kerrontaa harjoiteltiin sekä yksin että ryhmässä. Tietokoneeseen tutustuminen aloitettiin piirustusohjelmalla. Keväällä päiväkodille hankittiin rakentelumateriaaleja, muun muassa isot LEGO Soft -palikat ja DUPLOt sekä teknisiä laitteita: tietokone oheislaitteineen, videokamera jalustoineen, digitaalinen still-kamera, md-soitin ja mikrofoni, jolloin toimintaa voitiin monipuolistaa. Tyttöjä kiinnosti erityisesti rakentelu isoilla lego soft -palikoilla, rakentelu kuularadalla, kotileikki duploilla ja hahmojen rakentelu duplo-palikoista, missä yhdistyivät askartelu ja rakentaminen.

Saman kevään aikana ryhmässä toteutettiin kaksi satuprojektia: Korppien sisar ja Punahilkka. Korppien sisar-projektissa keskityttiin draamaan ja ilmaisuun sekä tarinan kerrontaan. Teknisiä apuvälineitä ei vielä käytetty. Projektissa yhdistyivät kuvaamataito, rakentelu ja varjoteatteri. Punahilkka-satu työstettiin keväthulaesitykseksi, johon lapset valmistivat kullit itsensä. Satuun yhdistettiin myös tansseja. Punahilkka-projektin edetessä lapset totutettiin videokameraan; esitys kuvattiin, katsottiin ja arvioitiin yhdessä. Kevään aikana toteutettiin "Viikon Valpuri" -haastatteluprojekti. Siinä valittiin viikoksi kerrallaan "Viikon Valpuri", jota aluksi haas-

tateltiin leikkimikrofonilla ja myöhemmin viimeisimmät ”Viikon Valpurit” oikealla mikrofonilla. Viimeisenä WomenIT-toimintavuotena kaikki ”Viikon Valpurit” haastateltiin oikealla mikrofonilla ja haastattelut nauhoitettiin. Lapset harjaantuivat hyvin haastateltavana oloon ja haastattelijoiksi.

Toisena syksynä ryhmässä jatkoi 10 entistä lasta ja uusia tuli mukaan saman verran. Tyttöjä uudessa ryhmässä oli 15 ja poikia 6. Samalla ryhmän ikärakenne muuttui siten, että painopiste siirtyi esikoululaisiin. Rakenteluleikkivälineitä hankittiin lisää, ja se innostikin tyttöjä monipuolistamaan leikkiään. Lasten kertomukset perheistään nauhoitettiin md-soittimella. Lapset edelleen harjoittelivat tietokoneen ja digikameran käyttöä. Ryhmässä toteutettiin runo-projekti, jossa runoja työstettiin eri tavoin. Aamukahvin ääressä -runosta tehtiin pieni näytelmä, joka videoitiin. Kellokukka ja päivänkakkara -runo esitettiin keppinukke-esityksenä, ja siitä tehtiin pieni PowerPoint-esitys. Tuolibussi-runosta tehtiin sekä näytelmä että pöytäteatteri, joka kuvattiin digitaalikameralla. Siitä tehtiin PowerPoint-esitys. Lapset tekivät animaatioita sekä työstivät esityksiksi kolme laulua. ”Jänöjussin mäenlasku” kuvattiin metsässä ja työstettiin videoesitykseksi, ja siitä tehtiin myös PowerPoint-esitys. ”Piparkakkuleikki” esitettiin keppinukeilla ja videoitiin. ”Lumihiutale” toteutettiin animaationa ja työstettiin PowerPoint-esitykseksi. Kaikkiin esityksiin tehtiin seinätaulut, joihin lapset askartelivat lauluun liittyvät hahmot. Tauluja käytettiin hyväksi myös esityksiin liittyvinä kulisseinä.

Osa päiväkodin henkilökuntaa osallistui useisiin tieto- ja viestintätekniikkaan liittyviin koulutuksiin ja WomenIT-projektin työryhmätyöskentelyyn.

Kokemuksia

Aluksi henkilökunnan ennakkoluulot tekniikkaa kohtaan olivat vahvat, mutta muutamien työntekijöiden innostus tarttui sekä aikuisiin että lapsiin. Tietotekniikasta tuli luonnollinen osa päiväkodin työtä ja arkea, ja henkilökunta on omatoimisesti hakeutunut tietotekniikkakoulutuksiin. Hallinnolliset tehtävät, kuten työvuorolistat, oppimateriaalit, kuvankäsittely, PowerPoint-esitykset ja videoiden editointi, tehdään lasten nähdessä, samoissa tiloissa ja samoilla koneilla lasten kanssa. Lapset ovat ottaneet tekniset välineet luontevasti käyttöön, ja ne ovat myös heille tavoitteiden mukaisesti osa arkipäivää. Tytöillä on paljon ideoita välineiden hyödyntämiseen. He ovat ottaneet itse, oma-aloitteisesti valokuvia digitaalikameralla ja kuvanneet toistensa ex tempore -esityksiä, vitsejä, pieniä tarinoita, tanssi- ja laulusesityksiä videokameralla. Oleellinen osa WomenIT-projektia olikin se, että tytöille annettiin mahdollisuus käyttää teknisiä välineitä. Huomattavaa on myös, että päiväkodin henkilökunta eli naiset tekniikan käyttäjinä ovat toimineet esimerkkinä lapsille. Myös naiset itse kokevat rohkaistuneensa tekniikan käyttäjinä.

*Eeva Moilanen ja Pirjo Similä, Nakertajan päiväkot
Eija Leinonen ja Johanna Matinmikko, WomenIT*

Huuhkajavaaran koulu ja päiväkot – HuWit

Kajaanilaisen Huuhkajavaaran koulun ja päiväkodin WomenIT-projektin lähtökohdaksi oli selvittää miesten ja naisten ammatinvalinnan eroja, vähentää tyttöjen ennakoasenteita teknologiaa ja teknisiä toimialoja kohtaan, edistää tietotekniikan hyväksikäyttöä tasa-arvoisesti tyttöjen ja poikien keskuudessa sekä kouluttaa henkilökuntaa teknisten välineiden käyttöön. Huuhkajavaaran päiväkot ja koulu olivat jo aikaisemmin osallistuneet Nord-Lilia-projektiin, jossa sukupuoli- ja tasa-

arvosteema olivat vahvasti läsnä. Huuhkajavaaran Nord-Lilia-projektin tavoitteena oli muun muassa kehittää lapsikeskeisiä työskentelytapoja, jotka ottaisivat huomioon lasten omat kiinnostuksen kohteet, tarjota mahdollisuuksia monipuolisiin ja sukupuoliriippumattomiin leikkeihin sekä herättää aikuiset huomaamaan omia kasvatusmetodejaan ja asenteitaan. Nord-Lilia-projektin aikana keskusteltiin perusteellisesti tasa-arvon käsitteestä ja hahmoteltiin yhteinen tasa-arvon käsite.

Toteutus

WomenIT-toiminta kesti kaksi vuotta, ja siihen osallistuivat koko päiväkodin ja koulun henkilökunta ja lapset. Projektin aluksi kaikkien oppilaiden vanhemmat osallistuivat kyselyyn, joka koski vanhempien ammatinvalintaa ja kotitöiden tekemistä. Kyselyssä selvitettiin muun muassa, millä perusteella lasten vanhemmat olivat tehneet ammatinvalintansa, ja olivatko heidän valintansa sukupuoleen liittyvien odotusten mukaisia. Kyselyllä pyrittiin myös löytämään ei-perinteisiä valintoja tehneitä vanhempia. Vastanneista kenelläkään ei ollut ei-perinteistä ammattia.

Toinen osa Huuhkajavaaran päiväkodin ja koulun oppilaille suunnattua toimintaa oli aluksi tytöille kerhona järjestetty tietotekniikan opetus, joka myöhemmin laajentui myös luokkaopetukseen. Lähtökohtana oli pyrkimys saada tietokoneesta enemmän työväline ja muuttaa käytäntöä, jossa pojat käyttivät useammin tietokonetta kuin tytöt ja useammin pelikoneena.

Kaikki 2. luokkien oppilaat opettelivat käyttämään tekstinkäsittely- ja piirrosohjelmia, yhdistelemään niillä tehtyjä tuotoksia sekä skannaamaan. Jokaisella oppilaalla oli tietokoneella oma kansio, johon hän tallensi töitään. Oppilaat esimerkiksi kuvasivat ja skannasivat omia taideteoksiaan, siirsivät tietokoneelle digitaalikameralla otettuja kuvia ja kirjoittivat tarinoita omista kuvistaan.

WomenIT-projektiin kuuluneen draamakoulutuksen yhteydessä syntyi ideoita yhteiseen kevätjuhlaan. Talven aikana 2.-luokkalaiset olivat luoneet satuhahmoja saduttamismenetelmällä. Saduttamisen lähtökohtana oli kuvia vanhoista esineistä ja rakennuksista. Lapset loivat ryhmissä tarinan henkilöt. Henkilöitä maalattiin, ja niistä valmistettiin käsinuket. Draamaharjoitusten yhteydessä keskusteltiin olioiden sukupuolesta ja eläydyttiin hahmoihin sekä tyttöinä että poikina. Näiden hahmojen pohjalta valmistettiin kevätjuhlaesitys, joka tallennettiin videolle ja valmistettiin elokuvaksi editointikoulutuksessa. Draamakoulutuksen yhteydessä opettajat tutustuivat suomalaisen kansanrunouden jumalattariin ja etätehtävänä piirrettiin lapsilla kuvia jumalahahmoista nimien perusteella. Lapsille ei kerrottu, että nimet olivat naisjumalattaria. Näin haluttiin selvittää, kumpaa sukupuolta olevia hahmoja lapset piirtävät pelkkien nimien perusteella. Piirroksissa esiintyi myös miespuolisia hahmoja.

Joulun alla valmistettiin myös joulusatujen CD-levy yhdessä 4–6-vuotiaiden kanssa. Ensi vaiheessa lapsia sadutettiin, satu kirjattiin tietokoneelle, ja lopuksi lapset piirsivät Paint-ohjelmalla kuvan omaan satuunsa. Tämän lisäksi päiväkodin 4–6-vuotiaat jaettiin kolmeen ryhmään: 4–5-vuotiaat pojat kokeilivat tavallista kameraa ja ottivat paristaan kuvia rooliasuissa, 5–6-vuotiaat pojat kuvasivat erilaisia itse tekemiään rakennelmia sisällä ja ulkona, ryhmän tytöt tutkivat digivideokameraa, kuvasivat toisiaan ja tekivät saduttamalla oman tarinan, joka filmattiin ”elokuvaksi”. Tytöt tekivät itse yhdessä rekvisiitan ja rakensivat lavasteet. He käyttivät myös tietokonetta alkutekstien tekemiseen.

Koko talon henkilökuntaa, josta suurin osa on naisia, koulutettiin taloon hankittujen uusien teknisten välineiden, kuten dataprojektorin ja digitaalivideokameran, käyttöön. He harjoittelivat digikameran ja digivideokameran käyttöä erilaisilla retkillä.

Kokemuksia

Projekti otettiin työyhteisössä hyvin vastaan, vaikka aluksi esitettiin kysymyksiä ”mitä?” ja ”miksi?”. Myös oppilaiden vanhemmat suhtautuivat positiivisesti, erityisesti elokuvan teon jälkeen.

Henkilökunnan kouluttautuminen onnistui hyvin, ja se jatkuu edelleen. Lapset tottuivat käyttämään tietokonetta työvälineenä, ja siitä on muodostunut luontainen osa päiväkodin ja koulun työtä. Sekä tytöt että pojat suhtautuvat tietokoneen käyttöön myönteisesti. Erityisesti kerhotoimintaan osallistuneet tytöt käyttävät tietokonetta luontevasti. Tasa-arvo- ja tytöt ja teknologia -aiheiden käsittely laajentui koko talossa kaikkia lapsia koskevaksi. Aikuiset tiedostivat, että tytöt ja pojat toimivat eri tavalla ja että tyttöjen tapa on yhtä hyväksyttävä.

*Erja Kyllönen ja Olli Heikkinen, Huuhkajavaaran päiväkotia ja koulu
Eija Leinonen ja Johanna Matinmikko, WomenIT*

PERUSKOULU JA LUKIO

Teppanan koulu – TeppisIT-kerho

Kajaanilaisen Teppanan koulun WomenIT-projektin lähtökohtana oli vaikuttaa ennakoivasti kouluikäisiin tyttöihin, jotta sekä tytöt että pojat saisivat yhtäläiset mahdollisuudet toimia tietoyhteiskunnassa. Opettajat olivat huomanneet, etteivät tytöt saa mahdollisuutta ja tilaisuutta harjoitella teknisiä asioita ja että ”pojat kävelevät tyttöjen yli”, kun opiskeltavana asiana on jotakin tekniikkaan liittyvää. Koulu toteutti 3.–4.-luokkalaisten tytöille tarkoitetun TeppisIT-kerhon, jonka tavoitteena oli rohkaista tyttöjä hankkimaan taitoja ja tietoja teknologiapainotteisessa käsityössä ja mediakasvatuksessa, luoda edellytyksiä tulevaa opiskelua varten (säilyttää oppimismotivaatio ja ohjata valinnanmahdollisuuksien löytämiseen) ja saada teknologia osaksi koulun normaalia toimintaa.

Toteutus

Kerhoa pidettiin kaksi tuntia viikossa kolmen lukukauden ajan ja kolme tuntia viikossa viimeisenä keväänä. Tytöt oppivat teknologiaa monesta näkökulmasta. Tietokoneiden peruskäyttöön liittyivät muun muassa käyttäjärjestelmät, tekstien ja kuvien käsittely ja digikuvaaminen sekä Internetin turvallinen käyttäminen, puutöihin muun muassa työkalupakin tekeminen työkaluille ja sähkötöihin esimerkiksi virtapiiriin ja radion toimintaperiaatteisiin tutustuminen ja radion tekeminen (kolvilla juottaminen, juotosten tarkistaminen mikroskoopilla ja yleismittarilla). Myös muita laitteita ja niiden toimintaa tutkittiin. Ongelmanratkaisua harjoiteltiin rakentamalla Vipsotin, jolla piti muuttaa pyörivä liike edestakaiseksi. Lisäksi tytöt tutustuivat kellon toimintaperiaatteisiin ja valmistsivat rakennussarjan tarvikkeista heilurikellot. He oppivat myös vaihtamaan autoon renkaat ja huoltamaan pyöränsä (pyörät puhdistettiin, öljyttiin, korjattiin havaitut viat turvavälineiden osalta ja paikattiin rikkoutuneet pyörän kumit). Puu- ja muiden töiden ohjeiden tekemiseen käytettiin apuna tietokonetta. Tietokoneella pyörivä opettajien opetusvideo toimi myös joidenkin töiden ohjeiden antajana. Painopiste oli laitteiden suunnittelussa, työkalujen käytössä sekä monipuolisten taitojen opettelemisessa.

Kerhotoiminnan lisäksi Teppanan koulun WomenIT-projektin kuuluivat yritysvierailut, joissa varsinaiseen toimintaan tutustumisen lisäksi kerholaiset selvittivät

naisten tehtäviä yrityksissä. Kerhon vetäjät osallistuivat itse tieto- ja viestintä-tekniikkakoulutukseen ja useaan WomenIT-projektin järjestämään koulutukseen.

Kokemuksia

Muun muassa tyttöjen oman polkupyörän huoltaminen ja työkalupakin tekeminen omille työkaluille herätti kodit huomaamaan tyttöjen mahdollisuuden harrastaa monipuolisesti teknologiaa, ja saatu palaute oli erittäin positiivista. Moni tyttö kertoikin saaneensa joululahjaksi oikeita työkaluja itse rakentamalleen työkalupakille. Oppilaat olivat innostuneita. Välillä poikia harmitti, ettei heille ollut vastaavaa kerhoa.

Kurssi antoi tytöille positiivisia kokemuksia ja uudenlaisia oppimiskokemuksia esimerkiksi kädentaidoista, tietokoneesta, Internetistä ja digikamerasta. Teknisten työkalujen käyttäminen sujui tytöiltä jo tottuneesti. Muutamat tytöt löysivät vahvuutensa tämän kerhon myötä, joten toiminnalla on vaikutuksia moniin myöhempiin valintoihin.

Koulun teknisen ja tekstiilityön valinnaisuuteen on alettu kiinnittää huomiota, jotta valinnat eivät olisi pelkästään perinteisten tapojen mukaisia. Pojat, jotka seurasivat kerhoa sivusta, pyysivät kerhoa ohjaavaa opettajaa opettamaan heille neulomista.

Kerholaisten taitoja ja kerhosta saatuja kokemuksia tullaan jatkossakin hyödyntämään opetussuunnitelman mukaisesti. Tyttöjen ATK-taitoja tullaan käyttämään koulun tieto- ja viestintätekniikkastrategian toteuttamisessa esimerkiksi kummi-luokkatoinnin yhteydessä. Syntyneitä hyviä käytäntöjä pyritään siirtämään koulun opetussuunnitelmaan, muun muassa erilaisina tyttö/poikaryhmäkokeiluina.

Kerhon vetäjät, nais- ja miespuolinen opettaja, ovat toimineet kerhossa tasavertaisena työparina. Näin voitiin kerholaisille osoittaa, että kaikki voivat osallistua teknisiin töihin ja että myös naisen toiminta teknisissä tehtävissä, sen kaikissa muodoissa, on luonnollinen asia. Naispuolinen kerhonojaaja huomasi aiemmin pyytäneensä apua miehiltä tehtävissä, joita olisi voinut ja osannut itsekkin tehdä, ja muuttaneensa nyt toimintatapojaan. Työyhteisössä kerhosta saatiin positiivista palautetta. Muut opettajat olivat kiinnostuneita kerhon toiminnasta ja pohtivat, kuinka kerhosta saatuja kokemuksia voisi käyttää hyväksi muun koulun tulevassa toiminnassa. Yhteistyön ja ryhmätoiminnan avulla voitiin tukea teknisiä tehtäviä vaikeina pitäneitä oppilaita.

Tyttyjä ohjattiin tarttumaan rohkeasti uusiin ja vähän pelottaviinkin tehtäviin ja työvälineisiin. Osalle tytöistä tuli joskus kesken työn avuttomuuden puuska, joka ilmeni turhana itsestään selvien ja jo opittujen asioiden jatkuvana kyselemisenä. Näissä tilanteissa heitä rohkaistiin ratkaisemaan itsenäisesti eteen nousseita ongelmia. Enemmän voimaa tarvituissa tilanteissa ohjaajat olivat tyttöjen apuna.

Projektin koulutustoiminta tuki ohjaajien käsityksiä oppilaitten kyvystä valita esimerkiksi teknisen ja tekstiilityön välillä omien kiinnostusten mukaisesti. Opettajat pitivät tapaa kasvattaa tyttöjä yhtenä syynä tyttöjen vähäisiin mahdollisuuksiin osallistua teknisten asioiden opiskeluun. Tyttöillä ei ole yleensä mopoja rassattavina.

*Raili Tupiini ja Aaro Heikkinen, Teppanan koulu
Eija Leinonen ja Johanna Matinmikko, WomenIT*

Kajaanin kaupungin Keskuskoulu

– Viestintäkurssi tytöille

Kajaanin kaupungin keskuskoulussa järjestetyn tyttöjen viestintäkurssin lähtökohtana oli havainto siitä, että peruskoulussa tytöt ja pojat ovat likipitään yhtä kiinnostuneita viestintäteknologiasta. He käyttävät sitä satunnaisesti eri oppiaineiden yhteydessä, riippuen paljolti opettajan orientaatiosta. Peruskoulun ylimmillä luokilla ATK:n tai viestintäkasvatuksen voi valita valinnaiseksi oppiaineeksi. Valinnaisaineissa tytöt suuntautuvat enemmän ”ei-teknologisiin” aineisiin ja pojat valitsevat enemmän aineita, joissa ATK:ta tai muuta viestintäteknologiaa käytetään oppiaineen työskentelyssä.

Kerhon tavoitteena oli rohkaista tyttöjä opiskelemaan peruskoulun 5. luokalta lähtien informaatioteknologian hallintaa ja hyväksikäyttöä ja saada heidät innostumaan niistä. Tytöt kehittivät kerhossa osaamistaan, jotta heillä myöhemmissä koulutusvalinnoissa olisi kykyä valita myös aineita, joissa käytetään viestintäteknologiaa.

Toteutus

Viestintäkerhossa tytöt kokoontuivat kerran viikossa kahden vuoden ajan kaksi tuntia kerrallaan. Kerhotyöskentelyssä toteutettiin koko lukuvuoden kestävää projektivista työtä, johon työn osa-alueet kytkeytyivät. Kerholaiset valmistsivat www-sivuja, joissa on muun muassa kuvia, tekstiä, animaatioita ja videokuvia. Lähtökohtana oli oppilaan itsensä monipuolinen kuvaaminen sähköisillä sivuilla. Kurssilla tytöt tekivät myös naisjohtajuudesta dokumenttivideon, jossa haastateltiin paikallisia naisjohtajia ja jota tullaan esittelemään erilaisille vaikuttajatahoille. Naisjohtajuus on yksi WomenIT-hankkeen keskeisistä teemoista.

Projektissa lähdettiin

a) perusvalmiuksien luomisesta:

- still-kameran käyttö ja kuvansiirto tietokoneelle
- videokameran käyttö
- tietokoneohjelman käyttö
- skannerin käyttö

b) edettiin vaativampiin töihin:

- still-kuvaukset ja kuvien käsittely tietokoneella
- käsikirjoitus ja videokuvaus
- harjaantuminen photoshopin ja multimakerin käyttöön
- kuvien skannaaminen omiin töihin

c) ja pyrittiin tuotoksiin

- www-sivujen valmistaminen sähköiselle alustalle tai rompuksi (sivuissa käytetty omia kuvia, tekstejä, videoita, animaatioita)
- kajaanilainen naisosaaja -dokumenttielokuva

Työt olivat pitkäjänteisiä kokonaisuuksia, jotka jäivät dokumentteina oppilaiden haltuun omina tuotteina. Lähes kaikki kerholaiset saivat valmiiksi oman cd-romlevyn, jossa he esittelevät muokatuilla sivuilla perhettään, ystäviään, harrastuksiaan, mielimusiikkiaan tai jotakin muuta oppilaan valinnan mukaan. Jotkut oppilaat valmistsivat myös näille sivuille liitetyn pienoiselokuvan. Suurin tuotos oli naisjohtajuusvideon valmistaminen. Huomattavaa projektin tulosten osalta oli myös oppilaiden viestintätekniisten taitojen kehittyminen ja taiteellisen luovuuden esiin tulo sekä oppilaiden visuaalisen kyvykkyyden kehittyminen viestintävälineitä hyväksikäyttäen.

Kokemuksia

Projektin työskentelyssä lähtökohtana olivat oppilaiden omat kiinnostuksen kohteet. Työskentely tyttöryhmässä antoi tilaa tuoda esille omaa itseään, eikä ilmenyt esimerkiksi niitä jännitteitä, joita samanikäisten poikien läsnäolo aiheuttaa. Avun pyytäminen oli avoimempaa ja oman itsensä kuvailu luonnollisempaa. Lisäksi tytöt kokivat, että voivat pyytää avoimesti opastusta melko vaikeiden tietokoneohjelmien käyttöön. Merkittävää kerhon työskentelyssä oli ryhmän aktiivinen vuorovaikutus, ja aivan erityisesti se näkyi videotyöskentelyssä, jossa ryhmäluovuus toteutui käsikirjoitusvaiheesta saakka. Esimerkiksi ryhmästä kerättiin aiheet, joista yhdessä karsittiin käytettävät. Yleensä tyttöryhmänä työskentely antaa tytöille enemmän keskinäistä tasavertaisuutta toimia teknologian parissa, ja tämä voi olla merkittävää, kun ryhmässä on sosiaalista vuorovaikutusta oppimisen hyväksi. Ainakin vuorovaikutus näyttää sujuvan tytöillä keskenään hyvin. Tyttöjen osaamisessa näkyi kerhossa hyvin suuri hajonta.

Projektin vetäjät olivat miehiä. Työskentelyssä ja ohjauksessa ei erityisesti tullut esille sukupuolen merkitystä, joskin saattaa olla, että tytöt jonkin verran arastelivat näyttää videotyöskentelyjään opettajille. Tämä saattoi kuitenkin johtua myös arkuudesta esiintyä nauhalle kuvattuna.

Projektin aikana opittiin kiinnittämään enemmän huomiota eri sukupuolten toimintatapoihin ja tyttöjen ja poikien erilaiseen ryhmäkulttuuriin. Tasa-arvoaihe ei ole työyhteisössä pohdintojen kohteena. Opettajien keskuudessa näyttää toteutuvan se yleinen näkökulma, jonka mukaan ”opettajana minä kohtelen molempia sukupuolia tasapuolisesti”.

Oppilaat olivat innoissaan kerhosta, ja ensimmäisen vuoden jälkeen kerholaisia tuli suuri joukko lisää. Myös uusien oppilaiden innostuneisuus oli silmiinpistävää. Työyhteisökin suhtautui projektiin positiivisesti.

Projektin aikana hahmottui se, että koulussa tarvittaisiin opetuksen yhteydessä enemmän viestintäteknologian hyväksikäyttöä, jotta eri sukupuolia ja erilaisia yhteiskunnallisia taustoja omaavat lapset ja nuoret voisivat tasavertaisesti saada haltuunsa niitä tietoja ja taitoja, joita tarvitaan teknologisoituvan ympäristön hallintaan. Projekti on osoittanut, että tytöistäkin syntyy viestintäteknologian osajia, jos siihen annetaan mahdollisuus.

Projektissa noin 30 tyttöä sai viestintävälineiden käyttöön taitoja, joita he voivat käyttää tulevana kouluvuotena, kehittää edelleen niitä taitoja ja innostua jopa siitä alueesta ammatilliseen kasvuun saakka. Projekti on antanut kimmokkeen kaikkiin näihin ulottuvuuksiin. Paljon riippuu siitä, onko heillä mahdollisuuksia tulevina vuosina kehittää taitojaan. Huomionarvoista oli se, että moniin kerholaisten perheisiin hankittiin kerhon aikana kameroita ja uusia tietokoneohjelmia.

Projekti osoitti myös, että oppilailla on kyvykkyyttä suhteellisen varhain oppijan uteliaisuudella ottaa ainakin osittain haltuunsa monimutkaisiakin tietokoneohjelmia. Tämä tulisi nähdä pohdittaessa, milloin oppilaat voivat aloittaa jonkin tietokoneohjelman käyttöönoton.

Kerhon pitäminen vahvisti myös sen näkemyksen, että peruskoulun opetussuunnitelman oheen tulisi laatia viestintäkasvatuksen luokkakohtaisesti etenevä opetussuunnitelma, jota voitaisiin toteuttaa johdonmukaisesti eri oppiaineiden yhteydessä. Projektissa olisi osa-aineksia tähän työhön. Projektin tuotoksena syntyi kuvaus siitä, kuinka opetuksellisesti voidaan edetä yksittäisistä työtehtävistä kokonaisuuden, multimediatuotteen, luomiseen. Projektissa tuotettua aineistoa voidaan käyttää esimerkiksi taideaineiden sähköistä kuvan tekemistä sisältävillä kursseilla.

Kerhoa jatkettiin koulun omana toimintana seuraavana syksynä.

Ihmisen identiteetti rakentuu elämän aikana varsin monista asioista. Nykypäivänä identiteetin keskeisiä rakennusaineita ovat taidot, jotka ilmentävät ihmisen osaamista. Koulutus, oppiminen, kouluttautuminen, harjaantuminen taitoihin koulu-aikana on tärkeä osa sitä identiteetin kasvua, joka ohjaa lapsen käyttäytymistä erilaisissa valinnoissa.

Sukupuoli, joka saadaan syntymässä ja josta tytöksi ja naiseksi kasvaminen kehittyy, on myös osa identiteettiä. Sukupuoliroolin ulottuvuudet opitaan kulttuurisesti matkimalla, havainnoimalla ja omaa käyttäytymistä sopeuttaen. Koulussa jossa-kin kasvun vaiheessa tyttöjen ja poikien ryhmäkäyttäytymiset kulkevat hyvinkin voimakkaasti erillään. Niissä ryhmissä opitaan tytöiksi ja pojiksi. Sukupuoliryhmään kuuluminen asettaa näkymättömiä rajoja taidoille, joita pidetään arvokkaana hankkia. Vaikka koulu olisikin sukupuolille tasa-arvoinen, se kuitenkin toistaa huomaamattaan sukupuoli-identiteettien stereotypioita, jotka ohjaavat oppilaita koulutuksen kautta perinteisille ammattiuurille. Se ei ole koulun syy, vaan yleisempi kulttuurinen seuraus.

Jos koulu voi vaikuttaa sukupuoliroolien stereotypioihin, se voi tehdä sen kasvattamalla taitoja, jotka vahvistavat oppilaiden laajempaa sukupuoli-identiteettiä osaajina kuin mihin perinteisesti on totuttu.

*Esko Piippo ja Vesa Valtanen, Kajaanin keskuskoulu
Eija Leinonen ja Johanna Matinmikko, WomenIT*

Hauholan koulu – Tytöt ja teknologia -valinnaiskurssi

Kajaanilaisen Hauholan koulun WomenIT-projektin toiminnan tavoitteena oli tutustuttaa valinnaiskurssilla 8.-luokkalaista tyttöjä erilaisiin teknologia-ammatteihin, koulutuksiin ja naisten mahdollisuuksiin teknologian parissa sekä estää tyttöjen syrjäytyminen teknologia-ammateista. Lähtökohtana oli se, että niin kauan kun tytöille ei opeteta teknistä työtä pakollisena, he jäävät jälkeen pojista teknisissä tiedoissa ja taidoissa eivätkä näin ollen myöskään valitse teknisiä aloja. Kurssin tavoitteena oli myös vahvistaa tyttöjen itsetuntoa tekniikkaan liittyvissä asioissa, mihin pyrittiin toteuttamalla vain tytöille tarkoitettu kurssi ja suunnittelemalla toiminta niin, ettei etukäteistietoa tekniikasta tarvinnut olla. Erityisenä tukena kursilla olivat naisopettajat. Tytöille, jotka ovat itselleen vieraalla alalla, on luultavasti tärkeää, että opettaja on nainen. Tyttöjen on helpompaa kysyä, koska naisopettaja ymmärtää paremmin kuin mies, millaisia ongelmia tytöillä voi olla.

Toteutus

Kurssiin sisältyi kemian ja fysiikan töitä ja elektroniikkarakentelua, kuten polkupyörän dynamolla toimivan kännykän latauslaitteen ja radion rakentamista. Kurssi toteutettiin keväällä 2003. Lisäksi tehtiin tutustumiskäyntejä sekä osallistuttiin tiedeleirille Tukholmassa.

Kurssin sisältö:

- Elektroniikkaan tutustumista rakentelun avulla (avaimenperävalaisin ja kän-

- nykän latauslaite tai tärinätesteri polkupyörään)
- Ula-vastaanottimen rakentaminen
- Vesitutkimuksia
- Tutustumiskäynti Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen Mittalaitelaboratorioon (esittelijänä naispuolinen diplomi-insinööri), Oulun yliopistoon ja Tietomaa-tiedekeskukseen Oulussa, Teknilliseen korkeakouluun Otaniemessä ja Heureka-tiedekeskukseen sekä yrityksiin (Mondo Minerals, Ponsse, Kajaanin Puhelinosuuskunta)
- Museokäynti
- Internet, tiedon etsintä, kurssipäiväkirja, dokumentointi

Opettajat osallistuivat elektroniikkakoulutukseen ja opintomatkoiille.

Kokemuksia

Tehdyn kyselyn mukaan tyttöjen itsetunto teknisissä taidoissa selvästi vahvistui. Tytöt ovat huomanneet pystyvänsä sahaamaan, poraamaan, juottamaan ja ruuvaamaan ruuveja siinä missä pojatkin. Teknisen työn opettaja totesi, että tytöt suoriutuvat poikia paremmin radion tekemisestä, koska he pystyvät paremmin pitkäjänteiseen ja kärsivällisyyttä vaativaan työskentelyyn.

Suurimmalla osalla tytöistä käsitys teknologiasta ja tekniikan opiskelusta muuttui, ja monet voisivat ajatella lähtevänsä opiskelemaan tekniikkaa. Oppilaitosvierailuilla asiasta käytiin keskustelua, ja vähitellen muutosta näyttää alkavan tapahtua. Kaikki tytöt sanoivat oppineensa uutta ja valitsisivat samantyyppisen kurssin uudestaan. Tyttöryhmässä ilmapiiri ja työskentely olivat erilaista kuin sekaryhmässä; toisten kannustaminen ja tukeminen olivat erityisen silmiinpistävää ja kysellä sai vapaasti. Esimerkiksi kun erään tytön radio ei toiminut, toiset vuoron perään yrittivät etsiä vikaa. Minkäänlaista kateutta ja kaverin lannistamista ei esiintynyt. Työskentely oli rauhallista ja leppoisaa. Uusi toimintatapa kurssilla oli myös se, että tunneilla oli kaksi opettajaa eli työpari, mikä havaittiin erittäin hyväksi toimintataksaksi, myös oppilaiden mielestä.

Opettajien oma toiminta muuttui siten, että he itse uskaltavat rohkeammin tehdä sitä, minkä ovat aiemmin teettäneet miehillä. Toisaalta projektissa huomattiin, että naisilta puuttuu monta teknisiin töihin liittyvää taitoa – luovaa ongelmanratkaisua joutuu käyttämään useissa tilanteissa. Seminaarit, koulutukset ja työryhmätoiminta muokkasivat ajattelua niin, että yhä useammin tulee ajateltua tunneilla sitä, miten kohtelee tyttöjä ja poikia luokassa. Fysiikan tunneilla esimerkiksi sähköopin töissä tytöt eivät rohkene ryhtyä töihin yhtälailla kuin pojat, vaan heitä pitää erikseen rohkaista. Monta kertaa tytöistä löytyy lopulta taitajia, kun he saavat kannustusta.

Vanhempien kyselyn mukaan motivaatio projektia kohtaan oli valtava suuri. Lähimmiltä kollegoilta, matematiikan, fysiikan ja kemian opettajilta, saatiin kannustavaa palautetta. Rehtorin antama palaute oli kiittävä. Yleinen tuntuma on, että tyttöryhmä ja tasa-arvoaihe on nyt hyväksytty koulussa.

Projektin myötä on havahduttu huomaamaan, että suomalaisessa koulussa ei valitse tasa-arvo tyttöjen ja poikien kesken. Epätasa-arvon aiheuttaa muun muassa käsitöiden jako tekniseen ja tekstiilityöhön. Vaikka yläasteella periaatteessa tytöt ja pojat voivat valita molempia, se ei käytännössä toimi, koska yläasteikään tultaessa poikien etumatka teknisissä töissä on jo niin suuri, että tyttöjen rohkeus ei riitä poikaryhmiin menemiseen.

Tekninen työ tukee fysiikan opintoja, ja sen puuttuminen tytöiltä vaikuttaa siihen,

että tytöt jäävät jälkeen fysiikan opinnoissa. Siksi teknisen työn opetus pitäisi järjestää samoin kuin kotitalouden opetus sekä tytöille että pojille. Toivottavaa onkin, että perusopetuksen uusi opetussuunnitelma tuo toivotun muutoksen tältä osin ja että sen mukainen 5. luokan jälkeen suotu painotusvalinnan mahdollisuus ei palauta tilannetta entiseen, perinteiseen malliin (kaikki tytöt pääosin tekstiilitöissä, pojat teknisissä töissä).

Koulussamme Tytöt ja teknologia -kurssi on opetussuunnitelmassa valinnaisaineena, ja kurssi toteutetaan koulun omana toimintana jatkossakin. Opetussuunnitelmaan saatiin valinnaisaineeksi kaiken kaikkiaan Tytöt ja teknologia -kurssi, Science-kurssi, jossa on teknologiaosio, ja Tekstiilitöitä pojille.

*Lea Nieminen ja Maija Nuortimo, Hauholan koulu
Eija Leinonen ja Johanna Matinmikko, WomenIT*

Oulunsuun ala-aste, Kastellin yläaste ja lukio – Teknologiakasvatuksen kehittämisen ja kokeiluprojekti

Oululaisten Oulunsuun ala-asteen sekä Kastellin yläasteen ja lukion Teknologiakasvatuksen kehittämisen ja kokeiluprojektin yhtenä lähtökohtana oli koulujen teknologiakasvatuksen opetussuunnitelmien uudistus- ja kehittämistarve tasa-arvoa edistävemmiksi. Koulussa muun muassa opetusjärjestelyt joskus jopa estävät tasa-arvon toteutumisen. Peruskoulussa epäkohtana on pidettävä sitä, että oppilaiden on valittava joko tekninen tai tekstiilityö mutta ei molempia. Käytännössä tämä valinta ja samalla suuntautuminen tietyille käsityön ja tekniikan alueille tapahtuu jo ala-asteen kolmannelta luokalta lähtien. Opetussuunnitelman uudet perusteet tuovat jonkin verran parannusta tilanteeseen, mutta on mahdollista, että epätasa-arvoiset käytänteet jatkuvat, jos tekniikan opetusta tai teknologiakasvatusta tarjotaan valinnaisuuden pohjalta. Uusissa opetussuunnitelman perusteissa mainitaan tasa-arvonäkökohta, jonka mukaan myös tekstiilityön valinneille oppilaille tulee järjestää mahdollisuus opiskella tekniikkaa / teknistä työtä tai siihen sisältyviä oppisisältöjä ja taas vastaavasti teknisen työn valinneille (suurin osa poikia) tulee järjestää mahdollisuus osallistua tekstiilityön opetukseen.

Kastellin yläasteella oli jo aiemmin toteutettu oppilasryhmien vaihtoa teknisen työn ja tekstiilityön kanssa, eli yhden jakson aikana tytöt olivat olleet teknisen työn opetuksessa ja pojat tekstiilityön opetuksessa. WomenIT-projektin avulla pyrittiin lisäämään tyttöjen kiinnostusta ja motivaatiota oppia tekniikkaan ja teknologiaan kuuluvia oppisisältöjä kehittämällä koulun opetussuunnitelmaa ja valinnaisainejärjestelmää siten, että myös tytöillä on mahdollisuus teknologian ja teknisen työn opetukseen. Tyttöjen motivaation uskotaan lisääntyvän mm. lisäämällä tyttöjen teknologista kompetenssia ja teknologista luku- ja kirjoitustasoa. Tavoitteisiin pyrittiin opetussuunnitelmajärjestelyin ja kehittämällä sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa. Sukupuolisensitiivisyys Kastellin projektissa tarkoitti mm. sitä, että opetuksen aikana pyrittiin ottamaan huomioon tyttöjen tarpeita ja toiveita mm. välineiden, materiaalien, työtapojen ja aihepiirien suhteen. Tyttöjen mielialaheena elektroniikkarakentelussa oli mm. punaisella sydämellä varustettu yövalo. Heti kurssien alussa hankittiin oppilaiden käyttöön koululta puuttuvat pienoisorat. Pylväsporakone tuntui liian "raskaalta" välineeltä 1 mm:n reiän tekoa varten. Tyttöjen ja poikien sekaryhmissä oli mahdollisuus kehittää yhteistyötaitoja ja samalla oli mahdollisuus vaikuttaa oppilaiden asenteisiin, mm. purkamalla stereotyyppisiä käsityksiä siitä, että tekniikka olisi vain poikien ja miesten alaa.

Toteutus eli mitä käytännössä tehtiin

Projektin aikana kaikille 7.-luokkalaisille oppilaille järjestettiin lukuvuosina 2002–2004 pakollinen teknologia- ja tuotantoelämä-kurssi, jonka laajuus oli oppilasta kohden yksi viikkotunti yhden lukukauden aikana. Teknologiakurssi toteutettiin myös lukiolaisille kevätlukukaudella 2003. Näihin kursseihin osallistuivat sekä tytöt että pojat. Lisäksi Oulunsuun ala-asteen tytöille tarjottiin teknologiakerhoa syksyllä 2002. Kurssisisältöihin kuului muun muassa elektroniikkarakentelua, CAD-ohjelmalla suunnittelua, tekniikan historiaa, tuotanto- ja yritys-elämään tutustumista, teknistä suunnittelua, piirtämistä ja mitoittamista. Näin tytöille, jotka olivat valinneet tekstiilityön valinnaisaineeksi, järjestettiin mahdollisuus tutustua teknologian ja teknisen työn opetukseen. Kurssien opettajalla oli naisinsinöörinä mahdollisuus toimia roolimallina tytöille ja rohkaista heitä arvioimaan omia mahdollisuuksiaan toimia tulevaisuudessa tekniikan alan ammateissa. Oman haasteensa toi koko koulun asenneilmastoon vaikuttaminen tasa-arvoa edistävästi.

Opettajien asenteista heijastui kiinnostus projektia kohtaan, kannustava ilmapiiri ja esimerkiksi matemaattisten aineiden opettajien taholta kiinnostus tehdä yhteistyötä.

Kurssille osallistuneille 7.-luokkalaisille järjestettiin mahdollisuus valita 8. luokalla valinnaisainekurssi: ”Joka naisen ja miehen teknologia”, ja se toteutettiin lukuvuonna 2003–2004. Toiminnan jatkuvuutta myös suunniteltiin tavoitteena sisällyttää teknologia-aihepiirejä muihin oppikursseihin ja järjestämällä teknologiaan liittyviä valinnaisainekursseja niin yläasteella kuin lukiossakin.

Kokemuksista saatu palaute

Kurssien aikana kerättiin kokemuksia ja toteutettiin mm. itsearviointi- ja palautekyselyitä kursseille osallistuneille. Kyselyn avulla mitattiin mm. oppilaiden omaa arviota teknisestä osaamisestaan, stereotyyppisiä asenteita ja tulevaisuuden suunnitelmia, mm. mikä on heidän toiveammattinsa. Kurssipalautteen avulla saatiin tietoa kurssin onnistuneisuudesta ja toisaalta niistä aihepiireistä, mitä tytöt halusivat opiskella. Koska kyselyt järjestettiin sekä tytöille että pojille, saatiin kerättyä myös vertailuaineistoa tyttöjen ja poikien asenteiden ja intressien välillä. Kyselyn vastausten pohjalta voidaan tutkia edelleen, löytyykö riippuvuutta tyttöjen asenteellisuuden (stereotyyppisten ja toisaalta tasa-arvoisesti suuntautuneiden ajattelumallien) ja heidän tekemiensä valintojen ja tulevaisuuden suunnitelmien välillä. Onko yhteyttä esimerkiksi tyttöjen oman arvion (itsekäsityksen) ja motivaation välillä?

Tytön oman profiilin rakentaminen kyselyn pohjalta osoittaa jokaisen tytön olevan jossakin suhteessa erilainen. Myös poikien asenteissa ja käyttäytymisessä on paljon eroja. Osa pojista edusti hyvin perinteistä miehen mallia ja ajattelua; he olivat yleensä myös hyvin kiinnostuneita tekniikasta. Mutta näissä tekniikkaa arvostavissa pojissa oli myös sellaisia, jotka pitivät tärkeänä, että tytöillekin opetetaan yhtä paljon tekniikkaa kuin pojille ja että nainen voi olla ihan pätevä insinööri tai toimia autonomisena. Tyttöjen osalta voidaan erottaa ns. tekniikasta kiinnostuneet ja taas toisaalta ei-tekniikasta kiinnostuneet. Tyttöjen kiinnostus tekniikkaa ja teknisiä ammatteja kohtaan ja toisaalta ei-kiinnostuneiden orientaatio heijastuu heidän asenteistaan, omasta tekniikan kykyarviostaan, valinnoistaan ja myös kurssipalautteen pohjalta. Toisaalta kyselyn vastausten avulla piirtyy kuva niistä tytöistä, joita tekniikka ei tällä hetkellä kiinnosta ja joiden kokemukset tekniikasta näyttävät varsin negatiivisilta. Kysymykseen ”Voisitko valita tekniikkaan liittyvän ammatin myöhemmin elämässäsi?” tyttö vastaa: ”Voisin, mutta se on liian tylsää olla ammatissa insinööri.”

Kursseille osallistuneiden asenteita mitattiin Likert-tyyppisellä asennemittarilla. Puolet tytöistä oli sitä mieltä, että tekniset alat sopivat paremmin miehille. Nainen voi olla kuitenkin tyttöjen mielestä ihan pätevä insinööri – vain noin 16 % oli eri mieltä asiasta. Noin 16 % tytöistä oli sitä mieltä, että naiset ja tytöt eivät yleensä kukaan ole kiinnostuneita tekniikasta. Kaikki tytöt olivat sitä mieltä, että sekä naisten että miesten tulee tulevaisuudessa ymmärtää tekniikkaa. Suurin osa oli myös sitä mieltä, että tyttöjen ja naisten tekniikan opiskelu lisää naisten ja miesten välisiä tasa-arvoa. Kuitenkin 30 % tytöistä ilmoitti, että tekniikka ei heitä kiinnosta. Toisaalta 30 % tytöistä ilmoitti, että he voisivat valita tekniikan alan, jos ymmärtäisivät paremmin tekniikkaa, paljastaen näin oman epävarmuutensa tekniikan osaamisen suhteen. Oppilaat halusivat edelleen opiskella tekniikkaa mieluummin tyttöjen ja poikien muodostamissa sekaryhmissä. Vastauksissa ilmenevät ristiriitaisuudet heijastavat oppilaiden omaa epävarmuutta ja ristiriitaa: teknologian opetus koetaan tärkeäksi sekä tulevaisuuden kannalta (työelämässä pärjäämisen kannalta), että tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta jne., mutta tekniikka ja teknologia koetaan liiaksi miehiseksi alaksi (ja siksi tylsäksi) ja toisaalta omaa kykyä ja pätevyyttä toimia tekniikan aloilla aliarvioidaan. Mitä ilmeisimmin tytöt kokevat, että heiltä puuttuu ”jotakin”; se voisi olla tietoa ja kokemusta, jonka pohjalta voidaan tehdä valintoja, esimerkiksi tekniikkaan liittyviä kurssivalintoja tai ammattiurasuunnitelmia.

Kurssipalautteen pohjalta saatiin tietoa myös niistä aihepiireistä, joita tytöt halusivat teknologiaopetuksessa opiskella. Ehdoton ykkönen aihepiirivalinnassa oli asuminen, rakentaminen ja sisustus: yleensä kotiin ja perheeseen liittyvät aihepiirit. Seuraavaksi eniten kannatusta tyttöjen osalta sai valokuvaus. Näitä aihepiirejä toivoi yli 80 % tytöistä. Hyvin kiinnostavia olivat myös suunnittelu ja design, musiikkivälineet, urheiluvälineet ja tekstiiliteollisuus. Mutta oli myös tyttöjä, jotka olivat kiinnostuneita oppimaan asioita tietokoneista, lentokoneista, elektroniikasta ja jopa moottoreista. Tyttöjen mielialaheet poikkesivat yleisesti poikien mielialaheista. Sillä pojat valitsivat hyvin usein tytöistä poiketen juuri tietokoneeseen, metallitekniikkaan, sähköalaan ja elektroniikkaan sekä erilaisiin liikennevälineisiin liittyvät aihepiirit. Mutta pojatkin valitsivat hyvin erilaisia aihepiirejä.

Tyttöjen toiveammatteja olivat opettaja tai lääkäri, vain yksi ilmoitti voivansa ryhtyä insinööriksi. Muita ammatteja olivat lentoemäntä, kampaaja, muotisuunnittelija, laulaja, toimittaja ja kahvilayrittäjä.

Tehtyjen havaintojen pohjalta toiminta vaikutti sekä oppilaiden että koulun elämään ja asenneilmastoon tasa-arvoa edistävästi ja ennakkoluuloja purkaen. Projektin rohkaisi koulun henkilökuntaa, oppilaita ja vanhempia tukemaan tyttöjen tekniikan opiskelua. Myös vanhempainiltoista saatu vanhempien palaute oli positiivista, ja he olivat suoranaisesti kiitelleet koulun teknologiaopetusta. Oppilaiden tiedot ja taidot kasvoivat ja kehittyivät, heidän yhteistyötaitonsa kehittyivät ja tyttöjen innostus tekniikkaa kohtaa selvästi lisääntyi. Kiinnostus heräsi myös niillä koulun oppilailla, jotka eivät osallistuneet kursseille. Useat tytöt myös kyselivät mahdollisuuksiaan jatkaa tekniikan opiskeluaan mm. kysymällä, voisivatko he valita teknisen työn valinnaisaineenaan 8. luokalla. Myös asenteissa näkyi selvä muutos. Alkuvaiheessa monet pojat huutelivat: ”Mitä noi tytöt täällä tekee?” ja ”Annas kun minä näytän!” Vähitellen tytöt ja pojat näyttivät työskentelevän yhteistyössä ja pojat mielellään auttoivat tyttöjä esim. koneiden käytössä. Mukana oli kuitenkin myös tyttöjä, jotka halusivat työskennellä mieluummin omissa ryhmissään, yhdessä vertaistensa kanssa. Poikien työskentely ja toiminta ei kuitenkaan näiden tyttöjen etenemistä paljonkaan häirinyt. Pikemminkin tytöt saivat nyt tilaisuuden osoittaa koko joukolle, että kyllä hekin näistä hommista selviävät siinä missä pojatkin. Ja tyttöjen ominaisuutena lisäksi näkyi tunnollisuus, huolellisuus, tavoitteellisuus ja halu saada ”homma valmiiksi”.

Käytännöt uusiksi... suositukset

Projektin laajuus ja kesto (kaksi lukuvuotta) edesauttoivat osaltaan jatkuvuutta. Projektin tuloksena oli, että opetussuunnitelmat siis muuttuivat ja mahdollistavat nykyään myös tyttöoppilaiden osallistumisen tekniikan opetukseen riippumatta heidän aiemmista kurssivalinnoistaan.

Kokeiluprojektin avulla tarjoamme mallia ja rohkaisemme muitakin kouluja kehittämään opetussuunnitelmaa siten, että myös tytöt otettaisiin mukaan teknologian ja teknisen työn opetukseen. Toivottavaa on niin ikään, että vähitellen koulu-kohtaisten kokemusten myötä ajatus tyttöjen teknologian opetuksen tarpeesta yleissivistävässä koulussa saisi kannatusta laajemmin myös koulun hallinnon ja viranomaisten taholta. Teknologiaкомпетенssi tulisi määritellä sellaiseksi pätevyydeksi, joka kuuluu jokaisen kansalaisen yleissivistysvaatimukseen. Näin ollen teknologiakasvatus tulisi liittää kaikille pakollisten oppiaineiden joukkoon jo ala-asteelta lähtien, ja sen tulisi jatkua läpi peruskoulun ja lukion oppilaiden edellytyksiä ja ikätasoa vastaavina kursseina. Nykykoulun ongelmana on mm. pidettävä sitä, että se tarjoaa jo ala-asteikäisille oppilaille valinnanvapauden. Tämä voi johtaa erityisesti tyttöjen osalta valintoihin ja tilanteeseen, joka kaventaa heidän jatkokoulutusmahdollisuuksiaan. Mm. teknisten koulutusalojen hakuehtoina on suoritukset matemaattisissa aineissa, ja toisaalta tekniikan tietämys ja kokemukset tarjoavat tiedollista pohjaa valintojen tueksi. Toisaalta tekniikan opiskelu voi tuoda matemaattisten aineiden opiskeluun sitä motivaationaalista pohjaa, jota usein tyttöoppilailta puuttuu, ja tarjota vastauksen kysymykseen, ”mihin tätäkin kaavaa elämässä tarvitaan”. Oppilaat tekevät osittain valintoja oman kokemuksensa pohjalta ja toisaalta etsivät opiskeltavien aineiden merkitystä oman elämänsä kannalta. Yksi näkökohta on, että oppiaineen merkitystä puntaroidaan sen hyödyllisyyden näkökulmasta kysymällä: Onko tästä kurssista hyötyä itselle? Hyödyllisyyttä taas arvioidaan suhteessa omiin tavoitteisiin ja suunnitelmiin. Jos aion kampaajaksi, onko tekniikan opiskelusta sittenkään hyötyä? Koulutuksen järjestäjille ja kasvatäjille jääkin arvioitavaksi, tarvitaanko tulevaisuuden ammateissa teknologiaa ja missä määrin. Entä kuinka selviydytään ihan jokapäiväisistä askareista yhä teknistyvässä yhteiskunnassa?

Tekniikka ja sen osaaminen on nyky-yhteiskunnassa tärkeää, koska se on väline, jolla hallitaan ja vaikutetaan mutta toisaalta edistetään inhimillistä hyvinvointia niin yksilöiden omassa elämässä kuin myös koko yhteiskunnassa. Jokainen ihminen käyttää elämässään tekniikkaa ja erilaisia välineitä. Tekniikan avulla voidaan vaikuttaa koko elinympäristöön, sen laatuun ja jopa sosiaalisten suhteiden säätelyyn.

*Merja Anundi, Oulunsuun ala-aste, Kastellin yläaste ja lukio
Eija Leinonen ja Johanna Matinmikko, WomenIT*

Karjasillan lukio ja Madetojan musiikkilukio – FYKE-verkostokurssi

”Meillä on tytöt ja teillä on pojat. Alatteko meitä?” Tästä oululaisen Madetojan musiikkilukion fysiikan ja kemian opettajien viestistä Karjasillan vastaavien aineiden opettajille lähti käyntiin yhteinen WomenIT-projekti. Projektin tavoitteena oli kehittää sellaisia oppisisältöjä ja opetusmenetelmiä, jotka kannustavat erityisesti tyttöjä luonnontieteiden opiskeluun ja luonnontieteitä soveltaviin jatkokoulutuspaikkoihin, vahvistaa käsitystä tytöistä ja pojista tasavertaisina opiskelijoina luonnontieteissä ja siitä ettei tekniikka ole vain poikia varten sekä vahvistaa eri-

tyisesti tyttöjen itsetuntoa luonnontieteiden oppimisessa ja osaamisessa. Lisäksi tavoitteena oli aloittaa luokanopettajien ja aineenopettajien paikallinen yhteistyö luonnontieteiden opetuksessa sekä oppia vuorovaikutustaitoja ja tiimityöskentelyä eri-ikäisten ja eri sukupuolta olevien kanssa. Kohderyhmänä oli Karjasillan lukion ja Madetojan musiikkilukion 1. ja 2. vuosikurssin fysiikan ja kemian opiskelijoita sekä 10 ala-asteen luokkaa kolmelta eri koululta.

Toteutus

Lukion opiskelijat suunnittelivat ja toteuttivat tietoiskuja ala-asteilla sekä FYKE-maailman ala-asteikäisille. Tietoiskujen aiheina olivat muun muassa liike, voima, kitka, valo-oppi sekä virtapiiri. FYKE-maailmassa tutustuttiin puolestaan happamuuteen ja emäksisyyteen, sähkökemian, sähköön ja magneetteihin, tasapainoon, mittavälineisiin, valoon ja ääneen.

Perinteisesti lukion fysiikan työkurseille ei ole osallistunut juurikaan tyttöjä, mutta kurssi, jolla opiskelijat opettavat asioita pienemmille, innosti suuren joukon tyttöjä mukaan. Samalla innostettiin ala-asteiden oppilaita luonnontieteiden pariin. Kurssin monipuolisuutta lisäsivät vielä vierailut, joiden myötä lukiolaiset saivat runsaasti tietoa luonnontieteiden opiskelumahdollisuuksista ja luonnontieteiden osaamista soveltavista yrityksistä.

Kokemuksia

Lukiolaisten mielestä heidän omat fysiikan ja kemian ilmiömaailman tietonsa syventyivät ja konkretisoituivat, kun he itse joutuivat selittämään asioita nuoremille oppilaille. Opiskelijat oppivat vuorovaikutustaitoja ja tiimityöskentelyä eri-ikäisten ja eri sukupuolta olevien kanssa. Projektin toteuttamistapa oli erittäin onnistunut, koska kurssille osallistui enemmän tyttöjä kuin perinteiselle lukion fysiikan ja kemian työkurssille ja saadun palautteen perusteella projekti herätti ala-asteen tytöissä mielenkiintoa luonnontieteitä kohtaan. Ala-asteen opettajien mukaan lukion opiskelijoiden positiivinen asennoituminen välittyi myös pienemmille oppilaille. Toiminta rohkaisi oppilaita keskustelemaan ja ilmaisemaan käsityksiä luonnontieteiden ilmiöistä. Tietoiskut ja FYKE-maailma koettiin erittäin mielekkäiksi toimintatavoiksi, ja lukiolaiset saivat kiitosta niiden suunnittelusta ja toteutuksesta. Näyttää siis siltä, että tämäntyyppinen toiminta kiinnostaa tyttöjä ja saa aikaan myönteisiä tuloksia.

Projektin aikana pidettiin useita eri sidosryhmien välisiä palavereja ja kokoontumisia. Projektissa mukana oleminen lisäsi lukion opettajien, lukion ja ala-asteen opettajien sekä opettajien ja opiskelijoiden välistä vuorovaikutusta. Lukion opettajien tietoisuus siitä, että luokassa on erilaisia oppijoita, vahvistui projektin myötä. Opetuksessa mukana olleet opettajat alkoivat kiinnittää huomiota siihen, että kysymykset ja havaintoesimerkit sisältäisivät tasapuolisesti molempia sukupuolia kiinnostavia aiheita. Tyttöjä näyttävät kiinnostavan erityisesti ihmisen fysiikkaan ja kemiaan liittyvät ilmiöt. Myös opettajanhuoneessa virisi yleistä keskustelua siitä, ovatko tytöt ja pojat erilaisia oppijoita.

Työyhteisössä toiminta otettiin positiivisesti vastaan. Koulujen toiminnan myötä saama julkisuus koettiin erityisen myönteiseksi asiaksi. Ala-asteet kokivat FYKE maailman erittäin hyväksi yhteistyömuodoksi ja toivoivat yhteistyön jatkuvan. Tämäntyyppistä kurssia on tarkoitus tarjota tulevaisuudessakin lukion opiskelijoille.

*Asta Nokkoudenmäki-Huhta ja Irma Parkkila, Madetojan musiikkilukio
Sirpa Risteelä ja Jari Kinisjärvi, Karjasillan lukio
Eija Leinonen ja Johanna Matinmikko, WomenIT*

AMMATINVALINNAN OHJAUS

Oppilaanohjauksen menetelmien kehittäminen sukupuolinäkökulmasta yläasteella ja lukiossa – Oulun case

Oululaisten Myllytullin, Pohjankartanon, Maikkulan ja Rajakylän yläasteiden WomenIT-projektin tavoitteena oli saada uutta tietoutta oppilaille tekniikasta ja oppilaanohjaajille ohjauksen sukupuolinäkökulmasta. Toiminta alkoi lukuvuonna 2002–2003 ja jatkui lukuvuoden 2003–2004. Mukana olleet 8. ja 9. luokan tytöt ja lisäluokat (entinen 10. luokka) pääsivät käymään yritysvierailuilla teollisuuden ja teknologia-alojen yrityksissä ja suorittivat niissä työharjoitteluja. Oppilaita ja opettajia oli mukana yhteensä yli 60.

Suurimmat tapahtumat olivat tyttöjen ja opinto-ohjaajien yhteiset vierailut Oulun ammattikorkeakoulun tekniikan yksikköön, Oulun kulttuurin ja tekniikan oppilaitokseen, Pohjois-Suomen Ammattioppilaitokseen, Stora Ensolle, Finn Katalytiin, Aspocompiin sekä yhteinen kummitätien iltapäivä ja Tietomaa-päivä.

Opintomatkoja järjestettiin Ruukin yrityspuistoon ja Rautaruukki Raaheen, Eurocolaan (ulkopuolisella rahoituksella) sekä toteutettiin opojen matka Sheffieldiin Britanniaan WomenIT:n kumppanin JIVE-projektin vieraaksi.

Oppilailla oli yrityksissä kummitätejä ja -setiä. Yritysvierailuilla oli mukana yritysten tiedotusvastaavat sekä naispuolisia työntekijöitä. Tietoisuutta teknologian ja teollisuuden tarjoamista mahdollisuuksista pyrittiin kasvattamaan yritysvierailuiden ja työharjoittelujen myötä. Tyttöjen kannalta naistuki on ollut vertaansa vailla.

Oppilaanohjaajat osallistuivat ahkerasti WomenIT-projektin järjestämään Sukupuoli ammatinvalinnassa, ohjauksessa ja rekrytoinnissa (SAVOR) -koulutukseen. Opinto-ohjaajien koulutus kehitti opojen sukupuolisensitiivisiä ohjaustaitoja. SAVOR-koulutuksesta opinto-ohjaajat saivat uutta näkökulmaa ohjaukseen, ohjauskeskusteluihin ja myös oman työorganisaation toimintaan. Ohjauksessa opinto-ohjaajat osaavat ottaa nykyisin tietoisemmin huomioon sukupuolinäkökulman. Työelämään tutustumisen (TET) hyödyntäminen ammatinvalinnan työkaluna ja jatkokoulutukseen ohjauksessa on tehostunut. TET:ssä käytetyt itsearviointilomakkeistot ovat edelleen käytössä.

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan sukupuolinäkökulman keskeisen merkityksen huomioon ottamista. Käytännössä sillä viitataan kykyyn tunnistaa miesten ja naisten erilaisuus sekä erot esimerkiksi viestintätavoissa taloudellis-poliittisen vallan ja oikeuden suhteen. Se tarkoittaa kykyä kuunnella ja havainnoida miesten ja naisten erilaisuutta eri tilanteissa.

Projektin aikana ja kuluessa asiasta tiedotettiin koulujen sisällä oppilaille ja henkilökunnalle, oppilaiden huoltajille ja yhteistyökumppaneille. Muissakin tilaisuuksissa projektista kerrottiin ulkopuolisille. Myös lehdistö kiinnostui projektista: Oulu-lehti kirjoitti kolme artikkelia WomenIT-tyttöjen Euroscola-matkasta. Artikkeleissa pohdittiin matkan lisäksi tasa-arvoasioita.

Tuloksena voidaan huomata, että 8. luokan tytöissä näkyy kiinnostuminen teknologiasta. Tosin on vaikeaa murtaa käsityksiä soveltuvuudesta ja uskaliaisuudesta tehdä uusia valloituksia, koska roolit on opittu jo ”äidinmaidosta”. Syrjäytymisen ehkäiseminen kaikin tavoin on ollut koko ajan pääteemana. Ryhmytyminen oli

tärkeä prosessi, jonka avulla saatiin jopa erityisopetuksen tarpeessa olevia oppilaita kiinnostumaan koulunkäynnistä. Lisäluokan oppilaille tällainen projekti tarjosi aivan uusia näkökulmia miettiä tulevaisuuttaan.

Yhdeksäsluokkalaisista tytöistä lukioon jatkaneet valitsivat aiempaa enemmän pitkää matematiikkaa. Tytöillä oli rohkeutta hakeutua opiskelemaan haluamalleen alalle myös Oulun ulkopuolelle. Ammatilliseen koulutukseen hakeutuneita oli projektiryhmässä enemmän kuin muilla yhdeksänsillä luokilla.

Lisäluokan tytöt hakivat jatkokoulutukseen pääsääntöisesti sen mukaan kuin syksyllä jo olivat ajatelleet. Yksi tyttö haki metallialan koulutukseen, ja tätä valintaa tukivat vierailut ammattioppilaitoksissa.

Toimintatavan ja käytäntöjen kehittäminen jatkuu tulevaisuudessa toisessa projektissa (TEKNO-TET).

Marja-Leena Huttunen, Myllytullin yläaste
Marjo Riitta Tervonen, WomenIT

Suomussalmen lukio - Tekniikka tutuksi vertaismentoroinnilla

Suomussalmen lukion 1. ja 2. vuosikurssin tytöille tarjottiin WomenIT-kursseja, joilla he tutustuivat monipuolisesti teknologiaan ja teollisuuden työpaikkoihin sekä teknologia-alaa opiskeleviin ja teknologia-alalla työskenteleviin naisiin. Tarkoituksena oli saada tytöt kiinnostumaan teknologia-aloista ja antaa heille virikkeitä ammatinvalintaa varten. Projektilla oli tarkoituksenaan myös antaa alkusysäys sille, että Suomussalmen lukion opetussuunnitelmaa kehitetään teknologiapainotteiseen suuntaan. Lisäksi toiveena on, että suomussalmelaissyntyisiä teknologian osaajia olisi enemmän palaamassa kotipaikkakunnalle ja yrityksiä uskallettaisiin perustaa, jos tytötkin kiinnostuisivat teknologiasta.

Toimintaan kuului useita kursseja. Yksi niistä oli vertaismentorointi eli kummitoiminta, jossa teknologiaa jo opiskelevat naiset vierailivat koululla ja toimivat mentoreina (kummeina) lukiolaisille, ja mentoroitavina olivat lukiolaistytöt. Suomussalmen lukion WomenIT-kurssitarjonnassa oli myös yritysvierailuja, tietotekniikkakurssi, elektroniikkarakennuskurssi ja fysiikan työkurssi. Tekniikan eri osa-alueet tulivat tutuksi myös kurssilla ammattikoulussa Suomussalmi-opistolla. Kursseilla oli opettajina sekä miehiä että naisia.

Mentorointiosiossa tytöille järjestettiin vertaismentorit entisistä suomussalmelaisista, jotka opiskelevat teknistä alaa Oulun yliopistossa tai Teknillisessä korkeakoulussa. Mentoreita oli yhteensä 9 ja aktoreita eli mentoroitavia lukiolaistytöjä 20. Tämä on merkittävä määrä, kun yhden ikäluokan vahvuus Suomussalmen lukiossa on noin 60. Mentorointi alkoi marraskuussa 2002 päivän pituisella valmennuksella, joka pidettiin Oulun yliopistolla. Mentorointi kesti vuoden ja päättyi marraskuussa 2003 yhteiseen tiedeleirimatkaan Tukholmaan.

Mentorit ja aktorit tapasivat toisiaan kuluneen vuoden aikana lomien aikana, yritysvierailuilla ja opintomatkalla Tukholmaan. Tukholman-matkalle osallistuivat kaikki aktorit ja mentorit. Kaikilla yritys- ja oppilaitosvierailuilla pyrittiin saamaan alalla toimivia naisia kertomaan kokemuksistaan. Useimilla vierailuilla järjestäjät olivat paneutuneet asiaan ja paikalle saatiin todel-

la vakuuttavia naisia kertomaan uranvalinnastaan. Vuoden aikana mentorointiin osallistujat kehittyivät naiseuteen liittyvien asioiden tiedostamisessa; tämä näkyi mm. yritysvierailuilla tavattaville naisille esitettävistä kysymyksistä. Työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät asiat nostettiin usein esille.

Loppuhuipentumana tehtiin vielä aktoreiden opintomatka keväällä 2004 Helsinkiin, jossa tutustuttiin Teknilliseen korkeakouluun, ABB:hen, Kemiraan ja tiede-keskus Heurekaan – ja jälleen kerran niissä työskenteleviin tai opiskeleviin naisiin.

Mentorointivalmennukseen kuului myös työskentelyä virtuaalisessa oppimisym-päristössä Humap Toolissa ja kuukausittain WomenIT-portaalissa (www.womenit.info) esiteltävien nettimentoreiden haastatteluihin tutustuminen. Tämän kokivat erityisesti teknistä alaa opiskelleet mentorit tärkeäksi kanavaksi. Nettimentoreiden välityksellä tutustuttiin alalla työskentelevien naisten työtehtäviin ja elämäntari-noihin, jotka ovat kauttaaltaan kovin rohkaisevia. Kaikki vakuuttavat naisten pär-jäävän teknisellä alalla siinä kuin miehetkin – edellyttäen, että on hyvä insinööri.

Mentoroinnissa oli täten mukana tavallaan kolme tasoa: Työelämässä mukana olevat insinööri/DI-nettimentorit, opiskeluvaiheessa olevat tekniikan ylioppi-las -mentorit ja WomenIT-toiminnoissa mukana olevat, lukiota käyvät aktorit.

Suurin osa aktoreista ja mentoreista oli toiminnasta innoissaan. Jotkut aktorit kuitenkin kokivat jo perehtymisvaiheessa, ettei ala sovi heille. He eivät aikoneet hakeutua alalle, vaan osallistuivat WomenIT-toimintoihin muuten vain mielenkiin-non vuoksi. Välimatkan vuoksi yhteydenpito ei ollut aina kovin aktiivista. Tytöt tutustuivat moniin eri uramalleihin projektin aikana ja saivat monipuolisia esimerkkejä erilaisista esimies- ja johtotehtävistä, joissa naisia toimii. Rohkeutta hakeutua johtotehtäviin tarvitsevat myös esim. liiketaloutta ja terveydenhoitoa opiskele-maan lähteneet tytöt. Kouluavustajina toimivat tytöt voivat rohkaista alaluokkien tyttöjä käyttämään tietotekniikkaa.

Kaiken kaikkiaan tytöt saivat erittäin monipuolisen kuvan tekniikan alasta. Tiedot nai-seuteen liittyvistä asioista, yrittäjyydestä, teollisuuden ja teknologian ammasteista ja opiskelupaikoista lisääntyivät. Vaikka projektiin osallistuneet tytöt eivät pyrkisikään teknologia-aloille, niin muun muassa heidän tietotekniset taitonsa kehittyivät ja ymmärrys teknologian merkityksestä yhteiskunnassa syventyi. Myös itsetunto tekno-logian käyttäjänä lisääntyi ja tietoisuus siitä, että sukupuolen ei tulisi olla este, kasvoi.

Tieto teknisestä alasta sekä naisena menestymisestä kasvoi, kun tytöt saivat tutustua alaan yhden sukupuolen ryhmissä sekä tavata alalla työskenteleviä naisia. Mentorit, nettimentorit ja lukuisat teknologia-aloilla työskentelevät naiset antoivat erinomaisia malleja tytöille. Jatkossa koulun opetuksessa pyritään huomioimaan sukupuolten väliset erot ja tyttöjä kannustetaan enemmän kiinnostumaan tekno-logiasta. WomenIT-projektissa valmistunutta materiaalia hyödynnetään opetuk-sessa. Lukion uudessa opetussuunnitelmassa on aihekokonaisuutena teknologia ja yhteiskunta. Tutustuttaessa eri alojen teknologioihin voidaan esimerkkejä valita tyttöjä kiinnostavilta aihealueilta, kuten esim. hyvinvointi, terveys, viestintä tai ympäristönsuojelu.

Kaiken kaikkiaan Suomussalmen vertaismentoroinnilla ja WomenIT-kurssil-la on ollut suuri vaikutus oppilaiden jatkosuunnitelmiin. Toimintoihin osallistu-neista tytöistä 12 kirjoitti ylioppilaaksi keväällä 2004. Viisi heistä haki ja pää-si teknilliseen yliopistoon. Neljä otti opiskelupaikan vastaan ja viides päätyi metsätieteelliselle alalle. Kerrassaan upea suoritus Suomussalmen naisilta!

*Aila Kupiainen, Suomussalmen lukio
Marjo Riitta Tervonen, WomenIT*

Paltamon viestintälukio - Sukupuolisensitiivinen oppilaanohjaus- ja naisyrittäjyyskurssi

Paltamon viestintälukiassa toteutettiin lukuvuoden 2002–2003 aikana ja uusittiin lukuvuonna 2003–2004 tytöille suunnattu sukupuolisensitiivinen oppilaanohjaus- ja naisyrittäjyyskurssi WomenIT-projektin rahoituksella. Oppilaanohjauskurssin tarkoitus oli edistää lukiolaistyttöjen ammatinvalintaa ei-perinteisille aloille, erityisesti teknologia- ja teollisuusaloille. Naisyrittäjyys ja -johtajuuskurssin tarkoituksena oli virtuaaliyrityksen perustaminen. Siinä kehitettiin teknologiataitoja sekä perehdyttiin yrittäjyyteen ja johtajuuteen. Molempiin kursseihin osallistui 10–15 tyttöä/lukuvuosi.

Kurssien sisällöt koostuivat mentoroinnista, yritysvierailuista, naisjohtajuusluennoista, ryhmissä tapahtuneesta oppilaanohjauksesta, yrittäjyystietoudesta, ohjelmistokoulutuksesta ja virtuaaliyrityksen toteuttamisesta. Naisjohtajuus ja -yrittäjyysluentoja saatiin pitämään valovoimaisia luennoitsijoita ympäri Suomen: toimitusjohtaja Eppie Eloranta, professori Iris Aaltio ja toimitusjohtaja Mirja Erlund. Luentoihin osallistui muitakin WomenIT-projektin toimijoita mm. Kajaanin, Suomussalmen ja Pyhäjoen lukioista. Luennoitsijat esittelivät johtajuutta ja yrittäjyyttä vaihtoehtoisina ammatteina nuorille naisille.

Teknologiataitojaan osallistujat pääsivät kehittämään osallistumalla Multimaker-koulutukseen, jonka avulla tuotettiin kurssin päätehtävä, virtuaaliyritys. Naisyrittäjyyteen ja -johtajuuteen liittyviä asioita sivuttiin virtuaaliyrityksen tuottamisen rinnalla.

Kurssilaiset osallistuivat myös WomenIT-projektin tytöille suunnatun yrittäjyyspelin ”Johtotähti – päiväni toimitusjohtajana” suunnitteluun ja tuottamiseen toimien suunnittelu- ja testiryhmänä. Kurssin huipentuma oli opintomatka Pariisiin lokakuussa 2003, jolloin tutustuttiin muun muassa tiedekeskukseen, Finproon ja Matkailun edistämiskeskukseen. Kurssilaiset osallistuivat huhtikuussa 2003 ITK-konferenssiin.

Ensimmäisen kurssin (lukuvuonna 2002-2003) tuloksena syntyivät virtuaaliyritys StayHT International, sen www-sivut ja sukupuolisensitiivisen yrittäjyys- ja teknologiakasvatuksen malli. Toisen kurssin (lukuvuonna 2003-2004) tuloksena syntyi toinen virtuaaliyritys LunaCenter – hyvinvoinnin huoltoasema. Molemmat virtuaaliyritykset sisältävät oikean yrityksen elementit henkilökunnasta toimitusjohtajaan ja ovat visuaalisestikin hyvin vakuuttavia.

StayHT International on kansainvälinen hotelli, jossa toimii myös kylpylä, ravintola, kahvila ja kauppa. Hotelli on tarkoitettu lähinnä liikematkustajien käyttöön, ja sen vuoksi sieltä löytyvät ajanmukaiset kokoustilat tietokoneineen ja internet-yhteyksineen. Hotellin yhteydessä toimiva kauppa myy kotimaisia tuotteita salmiakista ja ruisleivästä timantteihin. Hotellista vastaa asiantunteva ja palvelualtis henkilöstö. Tulevaisuudessa yritys laajentaa toimintaansa ulkomaille. Projektissa mukana olevat tytöt toimivat hotellin johtoportaassa.

LunaCenter – hyvinvoinnin huoltoasema on yritys, joka toimii hotellien yhteydessä ympäri Suomen. Se tarjoaa ohjelmapalvelua, mm. extreme-seikkailuja, kylpylä-toimintaa, lastenjuhlia, sekä myy meikkejä ja designvaatteita. Yritys toimii naisjohtoisesti.

Oppilaat olivat motivoituneita koko kurssin ajan, vaikka kurssia käytiin välillä iltaisin ja viikonloppuisin kouluajan ulkopuolella. Palaute oli kannustavaa koko kurssin ajan. Asenteet selvästi muuttuivat kurssin aikana, vaikka kurssin palautteen

mukaan kynnys yrittäjäksi on edelleen melko korkea. Tämä näkökohta puoltaa varhaisen puuttumisen tärkeyttä – ehkä lukioikä on jo liian myöhäinen vaihe muokata asenteita. Yrittäjyys jäi kuitenkin yhtenä vaihtoehtona tyttöjen ammatinvalintasuunnitelmiin.

Esiintymistaidot, itsetuntemus, teknologiataidot ja rohkeus käyttää tietokonetta lisääntyivät. Oma ajattelu terävöityi huomaamaan sukupuolisia näkökohtia. WomenIT-kurssi herätti mielenkiintoa tiedotusvälineissä ja eri yhteistyötahoissa. Virtuaaliyritystä esiteltiin muun muassa syksyn 2003 lukiopäivillä Helsingissä ja Educa-messuilla tammikuussa 2003, ja siitä kirjoitettiin artikkeleita useisiin eri lehtiin. Kurssin käyneet tytöt esittelivät virtuaaliyritystään eri tilaisuuksissa kuin markkinoinnin ammattilaiset ja saivat suurta kiitosta ja ihailua eri tahoilta.

Paltamon viestintälukion kokeilussa saatiin aikaan malli, jonka avulla voidaan opettaa erityisesti tytöille yrittäjyyttä ja teknologiaa. Opetussuunnitelman uudistaminen on vielä kesken, mutta kurssit voidaan toteuttaa myöhemminkin, jos koulun omat resurssit riittävät. Koulun resurssien ja tuntikehyksen asettamisessa rajoissa malli on valmiiksi suunniteltuna käytettäväksi opetussuunnitelmassa.

Anja Leinonen, Paltamon viestintälukio
Marjo Riitta Tervonen, WomenIT

DRAAMAKOULUTUKSEN KÄYTTÖ TASA-ARVOISEN VUOROVAIKUTUKSEN RAKENTAMISESSA JA TUKEMISESSA VARHAISKASVATUKSESSA

WomenIT-projektissa toteutettiin keväällä 2004 lyhyt intensiivinen pilotti draamakoulutuksesta, jonka pääpaino oli sukupuolistereotyyppien ja -roolien tarkastelulla. Kokeilu oli tarkoitettu päiväkotien henkilökunnalle sekä esi- ja alkuopettajille ja peruskoulujen alaluokkien opettajille.

Koulutuksen tarkoituksena oli avata ja syventää tietoisuutta sukupuolirooleista, sukupuolisuhteista ja hierarkioista sekä etsiä keinoja niiden purkamisen menetelmiin lasten kanssa. Tavoitteena oli vähentää sukupuoliroolien ohjaavaa vaikutusta ja sukupuolistereotyyppien tunnistamisen kautta muuttaa oletuksia ja mielikuvia eri sukupuolista ja täten saavuttaa sukupuolten välillä tasa-arvoisempi vuorovaikutuksen tila.

Koulutus jakautui 4 jaksoon, joiden välillä kurssilaiset työskentelivät omien lapsiryhmiensä kanssa kokeillen ja testaten opittua sekä kehittämällä uutta. Havainnot purettiin aina seuraavan koulutuskerran aluksi ja esille tulleita ilmiöitä käytettiin opetuksen perustana. Koko koulutus oli rakennettu siten, että se antoi suoraan välineitä myös mukana olleiden päiväkotien ja koulujen kevätjuhlan ohjelmaa varten. Kevätjuhlien tuotosten osalta järjestettiin katselmus kurssin päätteeksi.

Koulutus aloitettiin sukupuoliroolien ja -stereotyyppien harjoituksilla, joita tuotiin näkyväksi esittämällä eri sukupuolta olevia henkilöhahmoja. Tarkastelun kohteena oli se, miten vähäisillä käyttäytymisen, vaatetuksen ja piirteiden muutoksilla sukupuolta voidaan vaihtaa. Tarkoituksena oli tavoittaa sukupuolen esittämisen hieno-

varaiset vivahteet. Kunkin esityksen oleellisten ilmiöiden listauksella saatiin yhteisesti koottua kattava kuva feminiinisistä ja maskuliinisista stereotyyppioista.

Mytologisten hahmojen avulla saatiin kosketus ei vain unohdettuun kulttuuripe- rintöön vaan myös ei-rationaaliseen, toisinaan sukupuolettomaankin todellisuuteen, joka mahdollistaa monenlaista sankaruutta ja roolia. Vapaan assosiaation käyttäminen avaa tien tiedostamattomiin mielikuviin ja oletuksiin, joita voidaan mytologian avulla tutkia. Oman tarinan ja sadun tekeminen auttaa löytämään sukupuolille vieraitakin kokemuksia.

Koulutuksen osat:

1. Luovuuden vapauttaminen
2. Saduttaminen ja roolien etsiminen
3. Oppimisympäristön luominen (lavasteet, roolipuvut, liikeharjoitukset jne.)
4. Videokuvauksen ja editoinnin koulutus
5. Lopputöiden katselmus

Leena Teräs, WomenIT

MUUT KASVATUS- JA KOULUTUS-SEKTORIN SEKÄ OHJAUS-, YRITTÄJYYS- JA JOHTAJUUSTEEMOJEN ALAPROJEKTIT

Tässä oppaassa kuvattujen alaprojektien lisäksi WomenIT-hankkeessa toteutettiin useita työelämään liittyviä alaprojekteja, joista tarkemmat kuvaukset löytyvät WomenIT-projektit ja Hyvät käytännöt -julkaisusta. Julkaisusta löytyvät myös yksityiskohtaiset kuvaukset alla esitellyistä projekteista.

Montessorileikkikoulu, Kajaani: Kajaanin Montessorileikkikoulun WomenIT-projekti

Montessorileikkikoulussa yhdistettiin 3–6-vuotiaiden tyttöjen ohjaaminen rakenteluun ja tietokoneen sekä siihen liittyvien teknisten laitteiden käyttöön luovalla tavalla montessoripedagogiikasta tuttujen matematiikan oppivälineiden kanssa. Toimintaan sisältyi muun muassa Puusta paperiksi -projekti, jossa tutustuttiin metsiin, paperin valmistukseen ja sanomalehden tekemiseen. Lopulta tytöt tekivät itse oman lehden. Rakenteluleikkien avulla tutustuttiin myös teknologiaan, ja siihen yhdistettiin muun muassa askartelu ja piirtäminen. Tytöt tekivät myös puutöitä esimerkiksi kokoamalla leikkikoulun pihalle leikkimökin. Projektin lopussa toteutettiin vielä draamakokeilu, joka innosti sekä aikuisia että lapsia videokameran käyttöön. Toimintaa oli kerran viikossa pienryhmässä omassa erillisessä tilassa, aluksi opettajan ohjauksessa ja myöhemmin oma-aloitteisesti.

Yhteyshenkilö: lastentarhanopettaja, päiväkodinjohtaja Maarit Tihinen

Pietari Brahen koulu, Kajaani: Tytöjen tietotekniikkakerho

Pietari Brahen koulussa kohderyhmänä olivat 5.–6. luokkien tytöt ja yhden luku-kauden ajan myös tyttöjen äidit. Tyttöjen tietotekniikkakerhon tavoitteena oli vaikuttaa tyttöjen asenteisiin tekniikkaa kohtaan motivoimalla ja tutustuttamalla heitä tietotekniikan mahdollisuuksiin työvälineenä. Tytöt esimerkiksi oppivat ymmärtämään, miten tietotekniikkaa hyödynnetään lehden tekemisessä. Työskentely perustui oppilaiden omaan harrastuneisuuteen, joten aiheet olivat erittäin kiinnostavia tytöille. Kerhossa tutustuttiin muun muassa kuvankäsittelyyn, omien kotisivujen tekemiseen ja multimediaperhealbumin rakentamiseen. Tytöt tuottivat multimediaesityksiä, kotisivuja, tiedostoja ja oman kerholehden.

Yhteyshenkilöt: luokanopettajat Liisa Halonen ja Tapio Suvanne

Kätönlahden koulu, Kajaani: LUTIKKA – luonnontieteitä ja tietotekniikkaa tytöille

Kätönlahden koululla toteutettiin kokeellisen luonnontutkimuksen kurssi. Tytöille suunnattu kurssi toteutettiin 1.–2. luokille kerhona ja 3.–6. luokille valinnaisaineena ja kerhona. Tutkimisen runkona käytettiin opetuspaketteja, joita sovellettiin ympäröivä luonto huomioiden. Lisäksi valmistettiin omia tutkimusvälineitä ja muita luontoon liittyviä tuotoksia. Tietotekniikkaa käytettiin mahdollisuuksien mukaan. Toisena vuonna kurssin painotusalueena olivat fysiikka, kemia ja tietotekniikka, jossa käytettiin välineohjelmaa sivustojen tekemisessä.

Yhteyshenkilöt: luokanopettajat Heikki Kallunki ja Mari Törrönen

Normaalikoulu, Kajaani: My Gener@tion+ – kolmen sukupolven tieto- ja viestintäteknikkakerho

Normaalikoulun kolmen sukupolven tieto- ja viestintäteknikan kerho My Gener@tion+ oli innovatiivinen kokeilu, jonka kohderyhmänä olivat Kajaanin normaalikoulun tytöt sekä heidän äitinsä ja isoäitinsä. Tämä sukupolvien yhteistoiminnallisuutta korostava kerho perusti toimintansa tieto- ja viestintäteknikan monipuoliseen hyödyntämiseen. Kerhossa kohtasivat kolmen sukupolven ihmisten arvot ja asenteet, mitä pyrittiin tuomaan esille varsinaisen toiminnan myötä syntyvissä multim mediasovelluksissa. Kerhossa opeteltiin taitoja muun muassa seuraavilta osa-alueilta: tietokone ja oheislaitteet, Internet, multim mediasovelluksen suunnittelu ja toteutus sekä digitaalinen kuva. Aihealueita, joiden avulla näitä taitoja opeteltiin, olivat esimerkiksi perhealbumi, sukututkimus, naiset työelämässä eri vuosikymmeninä ja sukumme ammatit.

Yhteyshenkilöt: lehtori Pentti Mankinen ja rehtori Seija Blomberg

Paltamon yläaste: Oppilaiden ja opettajien työharjoittelun ja yritysyhteistyön kehittäminen

Paltamon yläasteen projektiin osallistui yläasteen tyttöjä. He suorittivat viikon mittaisen TET-harjoittelun WomenIT-projektin yhteistyöyrityksissä Kajaanin Puhe-
linosuuskunnassa, Metso Automationissa ja UPM-Kymmenessä. Työyhteisöt olivat

pääsääntöisesti miesvaltaisia. Kurssin lopuksi työstettiin loppuyhteenveto, jossa kokemukset TET-harjoittelusta koottiin yhteen. Kurssin aikana tutustuttiin myös eri koulutusaloihin ja työelämän järjestöihin. Lisäksi vierailtiin kainuulaisissa ja oululaisissa yrityksissä ja kouluissa.

Yhteyshenkilö: oppilaanohjaaja Kari Vattulainen

Paltamon yläaste, Paltamo: Teknologiaa tytöille

Paltamon yläasteella toteutettiin teknologiakurssi 8.–9.-luokkalaisille tytöille. Tytöt ja teknologia -kurssi korvasi peruskoulun yläluokkalaisilla yhden soveltavan kurssin. Kurssilla perehdyttiin mm. elektroniikkarakenteluun, tekniikan historiaan, naisten keksintöihin sekä teknisiin aloihin. Kurssilla valmistettiin pienimuotoisia elektroniikan laitteita valmiista komponenttisarjoista sekä harjoiteltiin teknisten prosessien mallintamista. Ryhmä teki vierailuja teknisen alan yrityksiin ja oppilaitoksiin sekä tiedeleirimatkan.

Yhteyshenkilöt: lehtorit Irja Härkönen ja Kirsti Haataja

Ruukinkankaan koulu, Suomussalmi: Teknologia tutuksi

Ruukinkankaan koulun teknologiaa tytöille -kurssin toimintaa oli useille eri luokka-asteille. Alaluokilla (3.–6.) pidettiin oppilaskerhoja, joissa opiskeltiin kuvien käsittelyä, digitaalikameran käyttöä, videointia, internetiä sekä eri ohjelmia, kuten Paint, Word tai Gif Animator. Yläluokilla (8.–9.) tytöille tarjottiin valinnaisaine, joka sisälsi 8.-luokkalaisilla kolme eri kokonaisuutta: tietokonekurssi, jolla opeteltiin käyttöjärjestelmä, tutkittiin koneen rakenteista muun muassa kovalevyä ja väyliä; elektroniikan kurssi, jolla muun muassa rakennettiin pieni elektroninen laite sekä kivenkäsittelykurssi, jolla tytöt opettelivat käyttämään kivipajaa. 9. luokalla keskityttiin erilaisten laitteiden mallintamiseen ja ohjelmointiin Robolabilla, opeteltiin PowerPoint-ohjelma ja tehtiin kotisivut omista Robolab-laitteista internetiin sekä perehdyttiin tietoturva- ja virusasioihin.

Yhteyshenkilöt: lehtori Veikko Nuottajärvi ja tuntiopettaja Pirjo Westersund

Raahen seudun opetustoimi, Raahen: Tekniikan portaat

Raahessa järjestettiin tekniikan intensiivipäiviä. Ensimmäisessä intensiivipäivässä joulukuussa 2002 tutustuttiin www-sivujen tuottamiseen ja julkaisuun, digitaaliseen kuvankäsittelyyn sekä videon- ja äänenkäsittelyyn. Toukokuussa 2003 järjestettiin varsinainen Tekniikan portaat -tapahtuma, johon osallistuivat koko kaupungin 7.–9. luokkien tytöt sekä vapaaehtoisia lukiolaistyttöjä. Tilaisuus oli kaksipäiväinen, ja se vastasi pakollista koulupäivää. Pojille järjestettiin korvaavia toimintoja samoina päivinä. Tekniikan portaissa oli mm. tutustumisia eri yrityksiin sekä työpajoja, joiden aiheina olivat mm. pelit, www-sivut, grafiikka, äänen- ja kuvankäsittely, PC:n purku ja kasaaminen. Keväällä 2004 järjestettiin vielä kolmas tapahtuma, jossa sekä tytöt että opettajat esimerkiksi pääsivät tekemään kotisivuja ja käsittelemään tietokoneella tekstiä, ääntä ja kuvaa.

Yhteyshenkilö: opetustoimenjohtaja Sirkka-Hannele Saarinen

Kastellin lukio, Oulu: Kiinnostu luonnontieteestä ja tekniikasta! -kurssi

Kastellin lukion projektissa kehitettiin Kiinnostu luonnontieteestä ja tekniikasta! -kurssi. Kurssin ideana oli tukea opiskelijoiden, erityisesti tyttöjen, urasuunnittelua ja matemaattis-luonnontieteellisten aineiden opiskelua. Kurssin pohjana oli kehittämis- ja tutkimustyö tyttöjen matematiikan, fysiikan ja kemian itsearviointitaidoista. Tavoitteena oli löytää keinoja, joilla voidaan tukea opiskelijoiden itsearviointitaitoja ja poistaa opiskelua ja urasuunnittelua koskevia itsearviointivirheitä. Tutkimustyön pohjalta suunniteltiin Kiinnostu luonnontieteestä ja tekniikasta! -kurssi, joka sisälsi neljä opiskelukokonaisuutta ja mm. vierailun Rautaruukille. Opintokokonaisuudet olivat Koulun tarjoamat tietotekniikan käyttömahdollisuudet, Opinto-ohjauksen tietopaketti, Luonnontieteellisen ja matemaattisen tekstin avaaminen sekä Kokeellisuus ja havainnointi luonnontieteessä.

Yhteyshenkilöt: opinto-ohjaaja Anja Kunnari, lehtorit Pekka Meriläinen, Juha Pitkänen ja Jarmo Sirviö

Pyhäjoen yrittäjyyslukio: Uusmedian sisällöntuotantokurssi

Pyhäjoen yrittäjyyslukion kurssin teemoina olivat mm. uusmediayrittäjän arki, yrittäjän taidot, uusmedian sisällön luomisen ja tuottamisen prosessit ja tekniikat, pienimuotoinen mediatuotannon toteutus ja töiden esittely. Kurssilla käsiteltiin käsikirjoittamista, kuvaamista ja editointia. Myös laitetekniikka, verkkovideoiden teko ja julkaiseminen olivat isossa roolissa. Kurssilaiset tekivät esittelyvideon paikallisesta naisyrittäjästä harjoitustyönään. Kurssilaiset vierailivat Yleisradiossa Helsingissä ja Oplayo-yrityksessä, joka tuottaa verkkomediaohjelmistoja.

Yhteyshenkilö: lehtori Tauno Rajaniemi

Nuorten projektitoimintakeskus ja yritysten esihautomo Intotalo, Kajaani: Women & Leadership

Women & Leadership oli pilottikoulutus, jonka tarkoituksena oli synnyttää lukioihin vuosittainen uusi koulutusmoduuli ja johtajuus- ja yrittäjyyskouluttamisen kulttuuri. Projektin oli suunnattu Kajaanin Linnan lukion 1. ja 2.vuosikurssin naisopiskelijoille. Women & Leadership -kokonaisuus antoi valmiudet hahmottaa projektikokonaisuuksia ja johtaa suunnittelu- ja innovointiprosessia. Se tarjosi myös käytännön kosketusta projektityöhön, yrittäjyyteen, johtamiseen, markkinointiin ja tiimityöhön. Taitoja testattiin suoraan käytännön toiminnassa, itse suunnitelluissa ja toteutetuissa projekteissa. Koulutuksen suunnittelun ja käytännön toteutuksen hoiti valmennusyritys Lähde Valmennus Oy.

Yhteyshenkilöt: projektipäällikkö Marko Leppänen ja valmentaja Eija Gerlander

Lybeckerin käsi- ja taideteollinen oppilaitos & Raahen ammattioppilaitos, Raahen: Fysiikan ja kemian opetusmenetelmien ja sisältöjen kehittäminen

Lybeckerin käsi- ja taideteollisen oppilaitoksen ja Raahen ammattioppilaitoksen kehittämistyössä yhdistyivät fysiikan ja kemian merkityksen vahvistaminen, opetuksen kehittäminen, oppilaitosten erityisosaamisen, työvälineiden ja tilojen hyödyntäminen, tekstiilitekniikan hyödyntäminen laboranttikoulutuksessa, oppilaitosten välisen yhteistyön kehittäminen sekä eri alojen opiskelijoiden verkostoituminen. Projektissa suunniteltiin ja toteutettiin Värjäyksen kemia -kurssi, joka oli osa pakollista fysiikan ja kemian kurssia artesaaniopiskelijoille ja valinnainen laboranttiopiskelijoille. Puolet kurssista toteutettiin Raahen ammattioppilaitoksen laboratoriossa ja toinen puoli opintomatkana alan työpaikkoihin Tampereen seudulle. Kurssille osallistui opiskelijoita ja opettajia molemmista oppilaitoksista.

Yhteyshenkilöt: tuntiopettaja Paula Virtanen ja apulaisrehtori Pirkko Rouvinen

Kainuun ammattiopisto, Kajaani: Kainuun ammattiopiston WomenIT-projekti 1

Kainuun ammattiopistossa tärkeäksi menestystekijäksi määriteltiin opiskelijoiden sijoittumisen ja ohjauksen tukeminen. Systemaattiseen ura- ja rekrytointimalliin rakennettiin Opi oppimaan -kurssi. Kurssilla opiskelijat perehdyttiin oppilaitoksen yleisiin käytäntöihin, oppimiseen liittyviin tekijöihin, jatko-opiskelumahdollisuuksiin sekä työllistymiseen vaikuttaviin asioihin. Internet-sivujen ura- ja rekrytointiosa tuki Opi oppimaan -kurssin sisältöä. Internet-sivuilla opiskelijat löysivät uravalintaa tukevaa ajankohtaista, täsmällistä tietoa sekä tietoa oman alansa jatko-opinto- ja työllistymismahdollisuuksista. Ura- ja rekrytointimalli selkeytti tytöille urapolun teollisuusalojen teknologia-asiantuntijatehtäviin.

Yhteyshenkilöt: projektipäällikkö Tarja Peitsaho ja kehitysjohtaja Esa Toivonen

Kainuun ammattiopisto, Kajaani: Kainuun ammattiopiston WomenIT-projekti 2

Kainuun ammattiopiston projektin toisessa osassa kehitettiin IT-opintokokonaisuus ja suunnitelma joustavista opetusjärjestelyistä. IT-opintokokonaisuuden tieto- ja viestintätekniikan mittariksi valittiin Eurooppalainen tietokoneen ajokortti -tutkinto (ECDL-tutkinto). Teollisuusalojen koulutusohjelmien joustavissa opetusjärjestelyissä tytöille avautuivat mahdollisuudet valita eri koulutusohjelmia ja urapolkuja. Joustavat opetusjärjestelyt takasivat tytöille mahdollisuuden tutustua teollisuusalan eri koulutusohjelmiin ja vaihtaa jo valitsemaansa koulutusohjelmaa.

Yhteyshenkilöt: Projektipäällikkö Tarja Peitsaho ja kehitysjohtaja Esa Toivonen

Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Oulu: Matematiikan tutortupa

Oulun seudun ammattikorkeakoulun tekniikan yksikössä toteutettiin matematiikan tutortupa kokeilu. Matematiikan tutoreina (opettajina) toimivat pääosin toisen ja kolmannen vuosikurssin opiskelijat, jotka suorittivat ensimmäisenä opiskeluvuotenaan matematiikan kurssit menestyksekkäästi. Tutoroitavina olivat pääasiassa ensimmäisen vuoden opiskelijat mutta myös ylempien vuosikurssien opiskelijat, jotka halusivat uusia aikaisemmin hylättyjä arvosanojaan. Opetusta oli viikoittain sovittuina ajankohtina kuluva opintojakson mukaisesti kolmena iltapäivänä kaksi tuntia kerrallaan.

Yhteyshenkilö: projektipäällikkö Kaisa Korpela

Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus ja kauppatieteiden osasto: Lappeenrannan WomenIT-projekti

Lappeenrannan teknillisen yliopiston projekti oli 18 opintoviikon mittainen yliopistotasoinen koulutuskokonaisuus naisille. Kohderyhmänä olivat yrittäjät, palkansaajat, opiskelijat ja työttömät. Koulutuksen painopistealueina olivat naisyrittäjyys, teknologiayrityksen johtaminen ja teknologiayrityksen liiketoiminnan kehittäminen. Ideana oli tarjota lisää eväitä teollisuus- tai teknologiayrityksen kehittämiseen. Käytännössä kouluttaminen suuntautui oman yrityksen perustamiseen ja liiketoiminnan kehittämiseen.

Yhteyshenkilöt: koulutussuunnittelija Tuuli Rantala ja kauppatieteiden maisteri Piia Lepistö

Oulun yliopisto, Tietojenkäsittelytieteiden laitos: Tietojenkäsittelytieteen opiskelijarekrytointisuunnitelma

Oulun yliopiston tietojenkäsittelytieteiden laitoksen projektissa tehtiin tietojenkäsittelytieteen opiskelijarekrytointisuunnitelma. Opiskelijarekrytointisuunnitelmasa kiinnitettiin erityistä huomiota myös tyttöjen rekrytoimiseen alalle. Kajaanissa järjestettiin 14.4.2004 Vaikea valinta? -messut, tietojenkäsittelytieteiden laitoksen Kajaanin yksikön opiskelijarekrytointimessut, jonne suunniteltiin Girls Corner tyttöjä varten. Girls Cornerissa tarjottiin teknologiaan liittyvää tietoa ja viihdettä, jotka suunniteltiin nimenomaan tytöt huomioon ottaen. Girls Cornerissa oli tutustumista ja kokeilua varten tarjolla erilaisia tietokoneohjelmistoja, kuten sisustus-suunnitteluohjelma, Sims Double Deluxe ja Pop Idols -ohjelmat.

Yhteyshenkilöt: yliassistentti Jonna Kalermo ja suunnittelija Satu Heikkinen

Oulun yliopisto, Matemaattisten tieteiden laitos: Matematiikkakerhojen suunnitleminen ja järjestäminen

Oulun yliopiston matemaattisten tieteiden laitoksella suunniteltiin ja järjestettiin matematiikkakerhoja. Matematiikan aineenopettajaksi opiskelevat pitivät kerho-

ja ala-asteikäisille. Kerhoissa tutustuttiin matematiikkaan leikkien ja askarrellen sekä pulmia ja salaisuuksia selvitellessä. Opiskelijat harjaantuivat tuntuun suunnitelmien lisäksi suurempien kokonaisuuksien toteuttamiseen, sillä kerhot kestivät yhden lukuvuoden. Matematiikan opiskelijoille jaettiin pareittain yhden kerhokerran aihe, josta he ohjauksessa työstivät lopulliset tuntuun suunnitelmat ja esittivät ne toisilleen. Tämän jälkeen aloitettiin kerhotoiminta eri koululla.

Yhteyshenkilöt: lehtori Alli Huovinen ja professori Keijo Väänänen

Oulun yliopisto, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö: Tytöt, naiset ja teknologiakasvatus

Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikön kurssi tarjosi naisopiskelijoille mahdollisuuden paneutua teknologiakasvatukseen, joka usein mielletään miesten alueeksi. Kurssi sisälsi opiskelijoille luentoja ja ryhmätunteja. Niillä tehtiin erilaisia ongelmanratkaisutehtäviä, joiden ratkaisemisessa käytettiin avuksi muun muassa tiimityön vahvuuksia. Tutustuttiin lennokkiprojektin kautta laajempaan projektikokonaisuuteen, jossa integroitiin eri aineita ja taitoja. Lisäksi opiskelijat pitivät teknologiakerhoa Kajaanin normaalikoulun oppilaille.

Yhteyshenkilöt: lehtorit Aulikki Keskitalo ja Juha Turpeinen

Oulun yliopisto, Fysikaalisten tieteiden laitos: Fysiikkaa aineenopettajille

Oulun yliopiston fysikaalisten tieteiden laitoksen projektissa aloitettiin uusi Fysiikka-aineenopettajille -kurssi. Se oli tarkoitettu suoritettavaksi ennen aineenopettajan opintoja. Opiskelijoille kerrottiin opettajuudesta, annettiin didaktiikan oppitunteja ja valittiin sekä supeat että laajat aihepiirit, joita työstettiin kurssin kuluessa ja joista pidettiin oppitunteja. Lähiseudun kouluissa käytiin tutustumassa opettajantyöhön ja harjoittelemassa opettamista. Kurssia kehitettiin projektin loppuvaiheessa demonstraatiopainotteisemmaksi. Kurssilla videoitiin opiskelijoiden opetusta opetuksen itsearviointeja varten. Opiskelijat käsittelivät videoita seminaarimaisissa kokoontumisissa.

Yhteyshenkilö: lehtori, dosentti Kari Kaila

Oulun yliopisto, Kemian laitos: Kemian aineenopettaja koulutuksen kehittäminen

Oulun yliopiston kemian laitoksen projektin tavoitteena oli kemian aineenopettajakoulutuksen kehittäminen. Projektissa keskeisenä oli teorian ja käytännön yhdistäminen kemian opetuksessa, aiheeseen liittyvien ilmiöiden havainnollistaminen, didaktiikka ja opetus sisältöjä kriittisesti tarkasteleva opetus. Projektin puitteissa toteutettiin myös Kemian aineenopettajille (2 ov) -kurssi. Kurssiin sisältyi opetus- ja työskentelyjakso laboratoriossa, portfolio työskentelyä sekä harjoitustöiden, demonstraatioiden ja opetustuokioiden suunnittelua ja valmistelua.

Yhteyshenkilö: lehtori Leena Kaila

Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden ja opettajan koulutuksen yksikkö: NAMU – Naiset ja multimedia

Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan Naiset ja multimedia (NAMU) -kurssilla yhdistettiin ennen kokeilemattomalla tavalla naisnäkökulma ja nykyainen teknologia samalle kurssille. Kurssi oli tarkoitettu jo työelämässä oleville naisopettajille. Kurssilaiset kokoontuivat kontaktiopetukseen viitenä viikonloppuna, ja kontaktiopetusjaksojen välissä työskenneltiin verkossa oppimisympäristössä. Kurssi koostui tekniikkatyöpajoista, asiantuntijaluennoista ja opetusaiheisen projektityön laatimisesta. Kurssin aikana kehitettiin osallistujien tietoteknisiä taitoja ja osaamista tarjoamalla uusia ideoita opetustyön kehittämiseen tietotekniikan tarjoamin keinoin. Kurssilla käsiteltiin mahdollisuuksia uusien avoimien opetus- ja oppimismallien kehittämiseen ja pyrittiin tukemaan verkottumista. Pohdittiin kriittisesti tietotekniikan vaikutuksia yhteiskunnassa ja erityisesti opetuksessa sekä tarkasteltiin tietotekniikkaa ja sen sovelluksia naisnäkökulmasta.

Yhteyshenkilö: lehtori Kari Kumpulainen

Oulun yliopisto, Koulutusteknologian tutkimusyksikkö: TEE! – Tytöt, Työ ja Teknologia -kurssi

Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan TEE! – Tytöt, Työ ja Teknologia -kurssilla luokan- ja aineenopettajaksi opiskelevat sekä työelämässä olevat luokan- ja aineenopettajat perehtyivät teknologian mahdollisuuksiin ja sovelluksiin työelämässä, erityisesti opetustyössä. Projektissa toteutettiin viiden opintoviikon kurssi Tieto- ja viestintätekniikan mahdollisuudet työelämässä. Kurssi toteutettiin monimuoto-opetuksena siten, että se koostui lähiopetuksesta, yhteisöllisestä verkko-perustaisesta työskentelystä ja itsenäisestä opiskelusta. Positiivisten asenteiden synnyttäminen tekniikan käyttöä kohtaan oli keskeistä. Ajatuksena oli, että opettajat välittävät tätä asennetta oppilaille ja opiskelijoille ja näin rohkaisevat myös tyttöjä tekniikan käyttöön.

Yhteyshenkilöt: professori Sanna Järvelä, opettaja Essi Kallio ja suunnittelija Jaakko Lounila

Oulun yliopisto, naistutkimusoppiaine: Tasa-arvokysymykset -koulutusprojekti

Oulun yliopiston naistutkimusoppiaine suunnitteli ja toteutti tasa-arvokysymysten koulutusprojektin. Koulutukseen osallistui WomenIT-projektin projektihenkilöstöä, WomenIT-projektin alaprojektien vetäjiä, naistutkimuksen omia opiskelijoita, Oulun yliopiston henkilöstöä sekä muita asiasta kiinnostuneita. Koulutusprojektin lähtökohtana oli kehittää opintojaksoista koostuva naistutkimuksen perusopintojen painoala, jonka avulla vahvistetaan kurssille osallistuvien henkilöiden tiedollisia ja taidollisia valmiuksia käsitellä tasa-arvokysymyksiä eri kasvatus-, koulutus- ja työorganisaatioissa. Kurssilla perehdyttiin mm. tasa-arvon peruskäsitteisiin, tasa-arvopolitiikkaan, tasa-arvon arkeen, tasa-arvoon erilaisissa toimintaympäristöissä sekä tasa-arvoiseen tulevaisuuteen.

Yhteyshenkilö: lehtori Vappu Sunnari

Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus: Sukupuoli ammatinvalinnassa, ohjauksessa ja rekrytoinnissa - koulutus (SAVOR)

Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen SAVOR-koulutus järjestettiin WomenIT-projektin toimijoille sekä muille aiheesta kiinnostuneille. Koulutus pidettiin neljänä kahden päivän jaksona. Koulutuksen aihealueina olivat muun muassa kasvatustieteet, koulutus ja työura elämäntieteissä, sukupuolisensitiivinen ohjaus, sukupuoli ja työorganisaatiot, työyhteisön kehittäminen ja tasa-arvosuunnittelu. Kurssilla työsti myös WomenIT-projektin oppimateriaalia, oppilaanohjaukseen suunnattua videota ja tytöille suunnattua yrittäjyyspeliä. Pääkouluttajana toimi fil. tri Päivi-Katriina Juutilainen Joensuun yliopistosta. Muina kouluttajina toimivat muun muassa fil. tri Merja Korhonen Joensuun yliopistosta (elämäntieteet) ja tasa-arvokonsultti Sinikka Mustakallio Wom Oy:stä (tasa-arvosuunnittelu).

Yhteyshenkilö: projektipäällikkö Marjo Riitta Tervonen

Oulun yliopisto, Tietojenkäsittelytieteiden laitos: Tutkimus opiskelusta tietojenkäsittelytieteiden laitoksella sukupuolinäkökulmasta katsottuna

Oulun yliopiston tietojenkäsittelytieteiden laitoksen tutkimuksessa haettiin vastausta tietojenkäsittelytieteiden laitoksen (TOL) osalta mm. seuraaviin kysymyksiin: minkälainen on tyypillinen opiskelijoiden opintopolku, miten sukupuoli näkyy opintovalinnoissa ja keskeyttämisessä, millainen TOL on opiskeluympäristönä erityisesti naisille ja miten koulutusohjelmaa voisi kehittää sukupuolisensitiivisemmäksi. Tutkimus tehtiin opiskelijahaastattelujen avulla sekä tilastotietoa keräämällä opintosuoritusrekistereistä ja valmistumistiedoista. Tavoitteena oli myös kartoittaa koulutusohjelman mahdollisia piilorakenteita, selvittää laitokselta valmistuneiden työllistymistä, vertailla naisten ja miesten opintoja ja tutkia opintojen vaikutusta työelämään sijoittumiseen. Tutkimuksesta julkaistiin artikkeli WomenIT-projektin tutkimusjulkaisussa Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia -näkökulmia segregatioon.

Yhteyshenkilöt: suunnittelija Heli Mikkonen, suunnittelija Anna Ruuska ja amanuenssi Heli Alatalo

Oulun yliopisto, Teknillinen tiedekunta: Tutkimus diplomi-insinöörin tutkintoon johtavien koulutusohjelmien opetussuunnitelmien rakenteista sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta

Oulun yliopiston teknillisen tiedekunnan tutkimuksella haettiin tietoa diplomi-insinöörin tutkintoon johtavien koulutusohjelmien opetussuunnitelmien rakenteiden ja sisältöjen mahdollisista sukupuolten välistä epätasa-arvoa tuottavista tekijöistä ja käytänteistä. Tutkimuksen tekemiseen liittyivät oleellisenä osana myös toimenpide-ehdotukset löydettyjen epäkohtien poistamiseksi. Lisäksi tavoitteena oli sukupuolen merkityksen nostaminen keskusteluun myönteisessä ja rakentavassa sävyssä tekniikan opettajien ja opetussuunnitelman teosta vastaavien keskuudessa. Tutkimuksesta julkaistiin artikkeli WomenIT-projektin tutkimusjulkaisussa Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia -näkökulmia segregatioon.

Yhteyshenkilöt: suunnittelija Katariina Alha ja projektisuunnittelija Aimo Rahkonen

Sotkamon työvoimatoimisto: Tähtäin tulevaisuuteen -uraohjausryhmät vain naisille

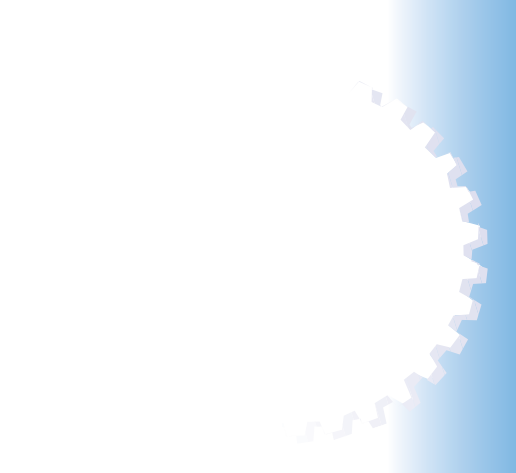
Sotkamon työvoimatoimiston projektissa kehitettiin työttömille tai työttömyysuhan alla oleville naisille soveltuvia sukupuolisensitiivisiä uraohjausmalleja ja tuettiin heidän ei-perinteisiä valintojaan työmarkkinoilla. Lähtökohtana oli moniammatillinen yhteistyö ohjaus- ja neuvontatyötä tekevien henkilöiden, koulujen opinto-ohjaajien sekä yritysten koulutus- ja rekrytointivastaavien kesken. Tähtäin tulevaisuuteen -uraohjausryhmissä painopiste oli erityisesti naisia kiinnostavien hyvinvointiteknologian ja biotekniikan mahdollisuuksissa. Näillä aloilla naisten hiljaista tietoa ihmisen arjesta ja hyvinvoinnin edellytyksistä tarvitaan. Tiedonhankinnan lisäksi ohjausryhmissä oli mahdollisuus selvittää omaa urapolkua ja saada tukea ja kannustusta myös perinteistä poikkeaviin valintoihin. Projektissa kehitettiin ryhmäohjausmenetelmiä soveltamalla sosiodynaamisen ohjauksen työskentelytapoja sekä päivitettiin työvoimatoimiston työntekijöiden teknologia-asiantuntemusta.

Yhteyshenkilö: ammatinvalintapsykologi Aila Leino

Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus: Teknologia-alalle valmentava työvoimapolitiittinen koulutus naisille

Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen koulutus suunnattiin työttömille kainuulaisille naisille, joilla on kaupan ja hallinnon tai hoitoalan koulutus. Koulutuksen tarkoituksena oli kannustaa naisia hakeutumaan ja työllistymään teknologia-aloille tai pyrkimään jatkokoulutukseen. Koulutus sisälsi orientoivia opintoja, yleissivistäviä aineita, ammatillisia opintoja, työharjoittelun, yrittäjäyystietoutta ja tasa-arvokoulutusta. Lisäksi järjestettiin yritysvierailuja ja opintomatkoja. Lähes kaikki 14 osallistujasta joko hakeutuivat koulutukseen tai työllistyivät koulutuksen jälkeen. Osa sai työpaikan harjoittelupaikastaan ja työskentelee siellä edelleenkin. Osa työllistyi työllistämistukien avulla ja osa muihin tehtäviin. Kaksi jatkoi opintojaan.

Yhteyshenkilö: projektipäällikkö Marjo Riitta Tervonen

LISÄOSA

Tämä osa sisältää erilaista materiaalia sukupuolen huomioivan kasvatuksen ja opetuksen tueksi ja lisätiedoksi. Avainkäsitteet on koottu aihetta käsittelevistä materiaaleista.

AVAINKÄSITTEITÄ

Ainokainen: Ainokaisella tarkoitetaan yhteisössä sukupuolensa ainoaa edustajaa.

Biologinen sukupuoli: Biologinen sukupuoli tarkoittaa fysiologista sukupuolta.

Globalisaatio: Globalisaatio tarkoittaa maapalloistumista.

Lasikatto, näkymättömät esteet: Lasikatto tarkoittaa organisaatioissa ja yhteisössä olevaa hierarkiatasoa, jonka yli naisten on vaikea päästä. Lasikatto ilmenee pienempinä palkkoina ja vaatimattomampina työtehtävinä ja hitaampana, jopa pysähtyvänä urakehityksenä. Näkymättömät esteet ilmenevät myös horisontaalisesti, jolloin sukupuoli on esteenä samalla tasolla oleviin työtehtäviin. Syyt näille ilmiöille ovat rakenteellisia ja asenteellisia mutta usein tiedostamattomia.

Lokalisaatio: Lokalisaatio tarkoittaa paikallisuuden merkityksen korostumista.

Moninaisuus: Moninaisuudella tarkoitetaan sitä, että ihmisten välillä on eroja niin sukupuolen sisällä kuin sukupuolten välillä. Joskus moninaisuus voi olla suurempaa sukupuolen sisällä kuin sukupuolten välillä. Laajemman määritelmän mukaan voidaan puhua myös muun muassa kulttuurien moninaisuudesta.

Positiiviset erityistoimet: Positiiviset erityistoimet tarkoittavat yksilöiden kohtelua tavalla, joka edistää heidän asemaansa ja siten poistaa heihin aiemmin kohdistunutta syrjintää. Tasa-arvolaki pitää hyväksyttävänä menettelynä (ei syrjintänä) ns. suunnitelmaan perustuvaa menettelyä, joka poikkeaa sukupuolten samanlaisen kohtelun periaatteesta, mikäli ko. menettelyllä pyritään tasa-arvolain tavoitteiden toteutumiseen käytännössä. Esimerkiksi WomenIT-projektissa tiettyjä tekniikkaan liittyviä kursseja on toteutettu vain tytöille suunnattuina kerhoina, tavoitteena edistää tyttöjen teknisiä taitoja ja osaamista.

Projekti: Projekti eli hanke on kertaluonteinen, määräaikainen työmuoto, jonka tavoitteena on saada aikaan muutos, tuotos tai tuote.

Samapalkkaisuus: Samasta työstä ja samanarvoisesta työstä tulee maksaa sama palkka sekä miehille että naisille. WomenIT-projektin Naisten euro -pinssikampanjan yksi pääteemoista on samapalkkaisuuden vaatimus.

Segregaatio: Työmarkkinoiden eriytyminen sukupuolten mukaan naisvaltaisiin ja miesvaltaisiin aloihin sekä työtehtäviin. Segregaation purun tavoitteena on vaihtaa työelämän tiukkaan sukupuoliperusteiseen kahtiajakoon ja sitä ylläpitäviin rakenteisiin.

Sosiaalinen sukupuoli: Sosiaalinen sukupuoli tarkoittaa kulttuurin ja yhteiskunnan luomaa käsitystä siitä minkälainen nainen on ja minkälainen mies on. Sosiaalisen sukupuolen jaon perustana on biologinen sukupuoli. Sosiaalisen sukupuolen käsitys on muuttuva, ja se on erilainen kulttuurista ja aikakausista riippuen. Naisen ja miehen sosiaaliset sukupuolet eroavat huomattavasti toisistaan niihin vaikuttavien sukupuolistereotyyppien eli yhteisön luomien odotuksien vuoksi.

Sosialisaatio: Sosialisaatio (yhteiskunnallistaminen, sopeuttaminen) tarkoittaa sitä, että yksilö koko elämänsä ajan omaksuu yhteiskunnan ja eri sosiaalisten ryhmien normeja ja kasvaa osaksi yhteisöä. Sosialisaation tavoitteena on kulttuurin siirtäminen sukupolvelta toiselle. Sukupuoleen sosiaalistamisen katsotaan olevan yksi edellytys yhteiskuntaan sosiaalistumisen kanssa.

Sukupuoleen kohdistuva syrjintä (välitön ja välillinen syrjintä): Sukupuoleen kohdistuvaa syrjintää on naisten ja miesten asettaminen eri asemaan sukupuolen mukaan. Syrjintä voi tapahtua sekä tarkoituksellisesti että tiedostamatta. Esimerkiksi jos työnantajan tekemiin päätöksiin työntekijöiden valinnasta, irtosanomista ja palkkauksesta vaikuttaa työntekijän sukupuoli, kyseessä on syrjintä. Välillinen sukupuolisyrjintä on välittömään syrjintään verrattuna toimintaa tai menettelyä, jossa näennäisesti toimitaan sukupuolineutraalisti, mutta tosiasiaa tuloksena on sukupuolen mukaan syrjivää toimintaa. Ks. myös Positiiviset erityistoimet.

Sukupuolijärjestelmä: Sukupuolijärjestelmä tuottaa, ylläpitää ja vahvistaa naisten ja miesten erillisiä sukupuolirooleja. Sukupuolijärjestelmä on kulttuurisidonnainen mutta hitaasti muuttuva.

Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu: Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu voi ilmetä monin tavoin, muun muassa pukeutumista tai yksityiselämää koskevilla huomautuksilla, härskeillä puheilla, kaksimielisillä vitseillä, seksuaalisesti värittyneillä kirjeillä tai puhelinsoitoilla ja sukupuoliyhteyttä koskevilla ehdotuksilla tai vaatimuksilla sekä fyysisenä kajoamisena (kopeloimisena, nipistelynä, läimäytyksinä). Tämänkaltaiset ilmiöt käsitetään häirintänä, jos kohteeksi joutunut ilmaisee pitävänsä sitä loukkaavana tai vastenmielisenä ja pyytää tekijää lopettamaan. Työntajan on puututtava työyhteisössä tapahtuvaan häirintään ja ryhdyttävä toimii häirintään syöllistyneen osalta.

Sukupuolineutraalisuus: Sukupuolineutraalisuus tarkoittaa sitä, että tytöt ja pojat, naiset ja miehet nähdään sukupuolettomina yksilöinä ja toimitaan ikään kuin sukupuolella ei olisi merkitystä.

Sukupuoliroolit: Sukupuolirooli tarkoittaa yksilön sukupuoleen kohdistuvia asenteita, joiden odotetaan toteutuvan yksilön persoonallisuudessa ja sosiaalisessa käyttäytymisessä. Sukupuolirooli on kulttuurin tuote siitä, mikä on soveliaista/sopimatonta kyseiselle sukupuolelle. Sukupuolirooli omaksutaan jo varhain, ja se muodostaa pysyväisluonteisen pohjan sukupuoli-identiteetille.

Sukupuolisemantiikka: Sukupuolisemantiikka tarkoittaa sukupuoleen liitettäviä merkityksiä.

Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka: Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka tarkoittaa, että opetuksessa, opetusmenetelmissä, -järjestelyissä ja -materiaaleissa otetaan huomioon, miten sukupuoli on esillä, miten sukupuolia arvostetaan (myös suhteessa toisiinsa) ja millaisia oletuksia sukupuolista viestitetään. Sukupuolen huomioiminen tarkoittaa tietoisuutta siitä, miten koulussa ja kasvatuksessa sukupuoli vaikuttaa piiloisesti ja miten sukupuoliin liitetyt mielikuvat, oletukset ja odotukset vaikuttavat stereotyyppisenä suhtautumisena oppilaiden käyttäytymiseen, vuorovaikutukseen ja oppilaiden osoittamiin kykyihin ja potentiaaleihin. Sukupuolen esiin nostaminen mahdollistaa sukupuolistereotyyppien näkyväksi tekemisen ja siten niiden purkamisen.

Sukupuolisensitiivinen ohjaus: Sukupuolisensitiivinen ohjaus tarkoittaa sitä, että ohjaaja havaitsee tilanteet, joissa sukupuolta tuotetaan. Ohjaaja huomioi ohjauksessaan, miten nämä tilanteet vaikuttavat naisten ja miesten elämään, sekä heijastaa vallitsevaa todellisuutta omaan toimintaansa. Ohjaaja tiedostaa myös

omat sukupuoliin liittyvät käsityksensä ja olettamuksensa ja niiden vaikutukset ohjattavaan.

Sukupuolisensitiivisyys: Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sukupuolinäkökulman huomioon ottamista. Esimerkiksi WomenIT-projektissa on huomattu, että opettajan on huomioitava tietoisesti oppilaiden sukupuoli, jotta hän voi opettaa tasa-arvoisesti, koska sukupuoli vaikuttaa opettajan käyttäytymiseen joka tapauksessa. Vain sukupuolen tietoisella huomioon ottamisella voidaan välttää sukupuoliin tiedostamatta suunnatut odotukset ja mielikuvat sekä niiden vaikutus opetus-tapahtumaan ja koulun epävirallisempaankin vuorovaikutukseen.

Sukupuolisokeus: Sukupuolisokeus tarkoittaa, että sukupuolten välisiä eroja ei nähdä; yhteiskunta, kulttuuri tai esimerkiksi oman luokan oppilaat ovat näennäisesti sukupuoleettomia.

Sukupuolisopimus: Sukupuolisopimus on yhteiskunnallinen muutosprosessi, jossa vallitsevaa sukupuolten välistä järjestystä (naisille ja miehille on eri työt, arvot, vastuualueet ja velvoitteet) neuvotellaan ja muutetaan. Sukupuolisopimusta ylläpidetään useilla tasoilla: yhteiskunnallisesti normeilla ja arvoilla, eri instituutioiden toimintamallien avulla sekä sosialisointiprosessissa.

Sukupuolistereotypia: Sukupuolistereotypia tarkoittaa yleistämistä, jossa yksilö nähdään oman sukupuoliryhmän edustajaksi ilman minkäänlaisia yksilöllisiä ja persoonallisia eroja. Yhteisön luomat sukupuolistereotypiat vaikuttavat yksilöiden omaksumiin sukupuolirooleihin. Nämä sukupuolen mukaiset yleistykset ovat usein vanhakantaisia ja negatiivisävytteisiä mutta kulttuurin tuotteina muuttuvia. Stereotypioita ylläpidetään mm. sukupuolijärjestelmän ja sukupuolisosialisaation avulla.

Sukupuolivaikutusten arviointi (suvaus): Sukupuolivaikutusten arvioinnissa kiinnitetään huomioita siihen, miten päätökset, sopimukset ja toimenpiteet vaikuttavat eri ryhmien asemaan ja tasa-arvoon. Esim. kunnassa jäähallin rakentamisen yhteydessä tulisi selvittää, mitä sukupuolta on käyttäjäkunta ja missä suhteessa. Mikäli toinen sukupuoli on selvästi hyötyvän osapuolena, olisi oikeudenmukaisuuden vuoksi tehtävä vastaava investointi myös toiselle sukupuolelle.

Tasa-arvo: Sukupuolten välinen tasa-arvo tarkoittaa sitä, että sekä naisilla että miehillä on samat mahdollisuudet, oikeudet ja velvoitteet. Tasa-arvoon kuuluu myös se, että kaikki ihmiset voivat vapaasti tehdä omaa elämäänsä koskevat valinnat omasta sukupuolesta, iästä, etnisestä taustasta tai vähemmistöryhmiin kuulumisesta, sosiaalisesta statuksesta jne., ilman yhteisön antamia tiukkoja roolirajoja. Epätasa-arvoista tilaa sukupuolten välillä ylläpidetään sukupuolineutraaliudella, -stereotypioilla sekä -järjestelmän avulla.

Tasa-arvolaki: Tasa-arvolaki on laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta ja koskee ainoastaan syrjintää sukupuolen perusteella. Se ulottuu kaikille yhteiskuntaelämän alueille. Tasa-arvolailla turvataan sukupuolten tasa-arvoinen kohtelu, erityisesti työelämässä. Lain mukaan työnantajalla on velvollisuus edistää työelämässä sukupuolten tasa-arvoa suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. Syrjintä välittömästi tai välillisesti sukupuolen perusteella on kielletty. Tasa-arvolain toteutumista valvoo tasa-arvovaltuutetun toimisto.

Tasa-arvosuunnitelma: Tasa-arvosuunnitelma tehdään organisaatiossa ja työyhteisössä edistämään tasa-arvoa niin sukupuolen kuin muidenkin ulottuvuuksien näkökulmasta. Tasa-arvosuunnitelman täytyy tehdä työnantaja, jolla on vähintään 30 työntekijää. Suunnitelma sisältää konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. WomenIT-projekti on julkaissut Tasa-arvo arkeen -oppaan (www.womenit.info/tasa-arvo).

arkeen.php), jossa perehdytään siihen, mitä mahdollisuuksia tasa-arvosuunnittelu tarjoaa työyhteisöille ja henkilöstön edustajille ja miten tasa-arvo hyödyttää työyhteisöjä. WomenIT-projekti ja IT-Mind Oy ovat yhteistyössä tuottaneet www-pohjaisen Tasa-arvotyökirjan (www.womenit.info/tasa-arvotyokirja/).

Valtaistaminen: Valtaistaminen tarkoittaa vaikutusvallan vahvistamista, jonka tuloksena aiemmin heikommassa asemassa olleet lisäävät valmiuksiaan ja resurssejaan osallistua erilaisiin itseään ja yhteisöä koskeviin päätöksentekoihin.

Valtavirtaistaminen: Valtavirtaistaminen tarkoittaa hyvien käytäntöjen juurruttamista ja levittämistä. Tasa-arvon valtavirtaistamisessa sukupuolinäkökulma ja tasa-arvo huomioidaan kaikessa toiminnassa ja sen huomioiminen on luonteva osa toimintaa.

Suosittelavaa lukemistoa ja lisämateriaalia

Aaltonen, S. 2004. Tunteita, tulkintoja ja tietotekniikka. Vantaa: Dark Oy.

Almqvist, B. 1994. Approaching the culture of toys in Swedish child care. Uppsala: Uppsala University.

Browne N. & Ross, C. 1993. Girls as constructors in the early years. Staffordshire: Trentham.

Grabrucker, M. 1991. Siinäpä vasta kiltti tyttö. Helsinki: Kääntöpiiri.

Haataja, A., Lahelma, E. & Saarnivaara, M. 1989. Se pieni ero. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hassi, S. 1987. Käärme ja tiedon puu. Porvoo: WSOY.

Hiltunen, A. & Korhonen, L. 1995. Naisten koulut. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hyyppä, M. T. 1995. Sukupuolten kirjo. Helsinki: Yliopistopaino.

Juutilainen, P.-K. 2003. Elämään vai sukupuoleen ohjausta?. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Kailo, K., Sunnari, V. & Vuori H. (toim.) 2004. Tasa-arvon haasteita globaalin ja lokaalin rajapinnoilla. Oulu: Oulun yliopistopaino

Kinnunen, M. 2001. Luokiteltu sukupuoli. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Korvajärvi, P., Nätkin R. & Saloniemi, A. (toim.) 1993. Tieteen huolet, arjen ihmeet. Tampere: Vastapaino.

Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Laitinen, L. 1988. Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä. Helsinki: Yliopistopaino.

Määttä, K. & Turunen, A.-L. 1991. Tasa-arvokasvatuksen didaktiikan perusteet. Loimaa: Loimaan kirjapaino Oy.

Niemivirta, M. 2004. Habits of mind and academic endeavors: the correlates and consequences of achievement goal orientations. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.

Näre, S. & Lähteenmaa, J. (toim.) 1992. Letit liehumaan. Tyttökulttuurimurroksessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Näätänen, M. 2000. Matematiikka, NAISSET ja osaamisyhteiskunta. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Palmu, T. 2003. Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisessa kontekstissa. Helsinki: Yliopistopaino.

Puhakainen, R. 2004. Friidu. Kauhava: Kauhavan kirjapaino Oy.

Raehalme, O. 1996. Lahjakas nainen. Hämeenlinna: En theos.

Skugge, L., Olsson, B. & Zilg, B. (toim.) 2003. Pilluparvi. Helsinki: Like.

Smeds, R., Kauppinen, K., Yrjänheikki, K. & Valtonen A. (toim.) 2002. Tieto ja tekniikka –Missä on nainen. Lahti: Esa Print Oy.

Soro, R. 2002. Opettajien uskomukset työistä, pojista ja tasa-arvosta matematiikassa. Turku: Pallosalama Oy.

Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) 2003. Näkymätöntä näkyväksi. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Vitikka, E. (toim.) 2004. Koulu - sukupuoli - oppimistulokset. Opetushallituksen moniste 8/2004. Helsinki: Edita Prima Oy.

Warrior, J. (ed.) 2004. In a class of their own? Teaching science in single sex classes in secondary co-educational schools. A Guide to good practice. WISE (Women Into Science and Engineering) publications. London.

WomenIT-julkaisut:

Haataja, M-L. & Korhonen M. (toim.) 2004. Tasa-arvo arkeen. Raahe: ProPint-Laatupaino.

Leinonen, E., Matinmikko, J., Tervonen, M.R. & Teräs, L. (toim.) 2004. WomenIT-projektit ja Hyvät käytännöt. Iisalmi: Painotalo-Seiska.

Teräs, L. (toim.) 2005. Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia -näkökulmia segregaatioon. Raahe: Rannikon Laatupaino Oy.

WomenIT -projekti tuotti yhteistyössä kansainvälisten partnereiden kanssa kaksi opasta sukupuolisensitiivisestä ohjauksesta:

European Examples of Good Practice in Careers Guidance

Good Practice in Mentoring: European Guidelines

WomenIT- ja Mirror-projektin yhteistyönä tehty tutkimusjulkaisu:

Brunila, K., Heikkinen M., Hynninen P. 2005. Monimutkaista mutta mahdollista - Hyviä käytäntöjä tasa-arvotyöhön. Kajaani: Kainuun Sanomain Kirjapaino.

WomenIT julkaisee syksyllä 2005 sukupuolen mukaisen opetuksen eriyttämiseen liittyvän selvityksen.

WomenIT julkaisee syksyllä 2005 osan materiaaleistaan englannin- ja ruotsinkielellä, ks. <http://www.womenit.info/materials.php>.

Linkkilista:

<http://youngwomen.womenlobby.org> Opas nuorille naisille naisten ja miesten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi Euroopassa.

<http://www.eurofem.net> Tasa-arvotietoa, lakeja, säädöksiä

<http://www.tasa-arvo.fi> Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvosivusto

<http://www.makupalat.fi/tasaarvo.htm> Linkkejä tasa-arvosivustoille

<http://global.finland.fi/gender/ngo/> Koulutuspaketti sukupuolten tasa-arvon edistämisestä kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyössä, sopii myös muuhun tasa-arvotyöhön.

<http://www.womenit.info/materiaalintuotanto.htm>

<http://www.womenit.info/materials.php>

<http://www.womenit.info/hyvatkaytannot.php>

<http://www.womenit.info/tasa-arvo.arkeen.php>

<http://www.womenit.info/tasa-arvotyokirja/index.html>

Suosittelavaa lukemistoa ja lisämateriaalia myös muualla oppaassa.

Muistilistat tasa-arvoisemman ja sukupuoliherkän oppimisympäristön rakentamisen avuksi

Useiden tutkimusten mukaan, opettajilla on taipumusta kysyä oppilailta erityyppisiä kysymyksiä sen mukaan, onko oppilas tyttö vai poika. Tytöiltä kysytään yksinkertaisempia oikein-väärin arvioitavia ja suoraan opetettuun ainekseen sekä läksyn kuulusteluun liittyviä kysymyksiä. Pojille suuntautuvat kysymykset antavat mahdollisuuden luovaan, tietojen ja kokemusten soveltamiseen. Myös opinto-ohjaajien on havaittu menettelevän samansuuntaisesti.

Oppimateriaaleissa sukupuoli, niihin liittyvät arvostukset ja niiden välinen hierarkia ovat esillä selkeästi. Opettajien, opinto-ohjaajien ja muiden kasvattajien tulisi-kin tiedostaa nämä erot ja tietoisesti pyrkiä muuttamaan omaksuttuja, piiloisesti vaikuttavia toimintatapoja. Elina Lahelma on teoksessa "Se pieni ero" esittänyt sarjan muistilistoja, joiden avulla ammattikasvattajat voivat lähteä arvioimaan omaa työtään suhteessa tyttöihin ja poikiin. Kyseisiä listoja on käytetty hyväksi ja muokattu WomenIT-projektissa, ohessa joitakin poimintoja.

Opettajat:

1. Kuinka usein kysyt tytöltä, kuinka usein pojalta?
2. Millaista ja kuinka paljon palautetta annat tytölle, millaista ja kuinka paljon pojalle?
3. Kuunteletko tyttöjä? Vaaditko poikia kuuntelemaan?
4. Millä tavoin tytöt herättävät mielenkiintosi, millä tavoin pojat?
5. Vaaditko poikia noudattamaan sovittuja sääntöjä, esimerkiksi viittaamisen suhteen?
6. Arvioitko tyttöjen ja poikien suorituksia samalla tavalla?
7. Vaihtelee oppilaiden käytös eri oppiaineissa?
8. Millä tavoin tytöt asennoituvat tekniikkaan, matematiikkaan ja luonnon-tieteisiin?
9. Millainen on oma asenteesi tekniikkaan, matematiikkaan ja luonnontieteisiin?
10. Millä tavoin organisoit ryhmätyöskentelyä ja rooleja niissä?
11. Miten tytöt toimivat ryhmässä, miten pojat?
12. Millaiset ovat opetusmenetelmäsi ja käyttämäsi materiaalien sisällöt, millaisia aiheita valitset, millaisia esimerkkejä?
13. Miten ylläpidät luokahuoneessa työskentelyrauhaa? Keihin oppilaisiin turvaudut? Onko sukupuolella merkitystä sen suhteen keitä joudut rauhoittamaan?
14. Suhtaudutko oppilaisiin sukupuolineutraalisti: sukupuolella ei ole väliä? Tarkkaile missä vaiheessa sukupuoli tulee kuvaan mukaan? Millaisissa tilanteissa se nousee merkittäväksi?
15. Miten paljon ja millaisissa tilanteissa käytät puhuttelunimien sijasta ryhmänimitystä 'tytöt' tai 'pojat'? Mitä haluat sillä vaikuttaa ja mieti mitä sillä tuotat? Onko vaihtoehtoisesti mahdollista käyttää ryhmänimen sijasta oppilaiden omia puhuttelunimiä?

Opintomateriaaleja koskevia kysymyksiä:

1. Onko mies- ja naispuolisia henkilöitä kuvattu yhtä paljon?
2. Millaisina ja millaisissa rooleissa eri sukupuolet näyttäytyvät? Tytöt passiivisina sivustakatsojina, pojat aktiivisina toimijoina ja johtajina?

3. Millaisissa toiminnoissa ja tehtävissä eri sukupuolet näyttäytyvät? Tytöt leikkivät nukeilla, pojat autoilla? Naiset hoitajina, pojat insinööreinä?
4. Havainnoi millaisista elämänpiireistä konkretisoivat esimerkit on poimittu? Kuvataanko matematiikassa etäisyyden lisääntymistä autolla ajamisella, fysiikassa väkipyöräesimerkillä massan puolittumista? Onko matemaattis-luonnontieteellisessä oppimateriaalissa käytetty esimerkkejä, jotka voidaan katsoa kuuluvan naisten ja tyttöjen elämänpiiriin?

Opinto-ohjaajat:

1. Millä tavoin esittelet eri aloja opiskelijoille? Jos tyttö tai poika sanoo haluavansa tehdä töitä ihmisten parissa, esitteletkö tytölle hoito- tai opetus-alaa, pojalle insinööritieteitä tai armeijaa?
2. Ammatinvalintaan vaikuttaa merkittävästi mielikuvat kyseisestä työnkuvasta. Onko sinulla mahdollista päivittää omia tietojasi esim. TET-jaksojen aikana?
3. Haastatko omia mielikuviasi mikä on tytölle/naisille tai pojille/miehille sopivia ammatteja?

Rehtorin muistilista

1. Rehtorin tulee sitoutua tasa-arvon huomioon ottamiseen kouluissa.
2. Koulun työjärjestystä rakennettaessa on vaarana ohjata esim. tuntien päällekkäisyyksillä (tekninen työ samanaikaisesti kuin tyttöjen liikunta) valintojen mahdollisuutta.
3. Onnistuuko työyhteisössänne työn ja perhe-elämän joustava yhdistäminen ja onko mahdollista joustaa elämäntilanteiden muuttuessa?
4. Miten erilaiset tehtävät jakautuvat työyhteisössänne, niin opettajakunnan kuin muunkin koulun henkilökunnan osalta?
5. Kannustatko henkilökuntaa ottamaan uusia haasteita esim. miesopettajia ensimmäisen ja toisen luokan opettajiksi ja vastaavasti naisia yläluokkien opettajiksi?
6. Onko tiettyjen aineiden opettajilla enemmän sananvaltaa koulun yhteisiin asioihin?
7. Ovatko teknisen työn tilat käytössä kaikille opettajille? Entä muut koulun yhteiset tilat?
8. Millaisia kerhoja opettajat vetävät, onko niissä sukupuolijakautumaa?
9. Millaisiin toimintoihin pyydetään oppilaita mukaan: juhlasalin tuoleja laittamaan, urheilukilpailuihin? Miten nämä ovat jakautuneet sukupuolen mukaisesti?
10. Millaisilla perusteilla teette oppimateriaalivalintoja?

www.womenit.info